

DISSERTATIONES
ACADEMICÆ.
DE
ORATORIA, HISTORIA,
ET
POËTICA.

Authore PETRO OLIVIER
è Societat. J E S U.

CANTABRIGIÆ,
Ex Officinâ Joh. Hayes, Celeberrimæ Academiæ
Typographi, M. DC. LXXIV.
Impensis Joh. Hayes Bibliopolæ, Cantab.

DISSERTATIONES

ACADEMICAE

DE

REPUBLICA

ROMANA

AVTHOR

JOHANNES

WOLFF

PROFESSOR

PHILOSOPHIAE

ET

RECTOR

ACADEMIAE

ALMAE

MATRIS

NOT INDEX
DISSERTATIONUM
ACADEMICARUM.

LIBRO PRIMO.

- I. CUR summi sit Oratoris Historiam scribere? ex Tull. 2. Orat. Prolusio. pag. 1.
II. Romantii, cur Historia peccare docentes? Prolusio. 15.
III. Idea Historiæ ex veteribus Latinis expressa, seu, veterum Latin. historicorum quis optimus? Prolusio. 41.
IV. Quis character Orationis Panegyrica? Epistola. 54
V. Lacrymæ in luctu cur suaves? seu, cur Poesis tristior, jucundior? Problemata. 76
Lacrymæ pretiosæ? Sylva. 118

LIBRO SECUNDO.

- I. QUID in Poesi sit admirabile? Prolusio. 122
II. Ut Poeta tantopere delectent? Prolusio. 135.
III. Quis cultus Poesi conveniat? Prolusio. 153.
IV. Aditus ad problemata, cur Oratoribus Poetæ videantur vulgò ingeniosiores? ubi descriptio portûs Burdigalensis, & disputatio de fluctu Aquitano, ex occasione. 167
V. Cur Oratoribus Poetæ videantur vulgò ingeniosiores? Problemata. 185.

ERUDITO LECTORI
MÆCENATI SUO
SALUTEM.

UNUM te Patronum hujus operis, unum te Mæcenatem eligo, Lector optime, non adulatione, ut vides, aliquâ ignotus ignotum, sed necessitate quærendi præsidii, quod uspiam aliunde, quàm ex te uno frustra speraverim. A te enim quicumque tandem fueris, pendet operum æstimatio : uno te vindice Auctorum fama stat, vel corrumpit ; latet obscura, aut secundo rumore diffunditur ; nec ullus est demùm auctoritatis tantæ aut dignitatis, cujus suffragium, nomen, aut potentia scriptorem contra te tueri queat. Quo fit, ut & timidiùs ad te, peritum eundem, incorruptumque judicem, & simul audaciùs accedam ; probè certus, peritis iudicibus nihil æquius esse. Nam, ut quisque doctior est & eruditior, difficultatum non ignarus, labori scribentium prolixiùs favet : & sentit ipse *nullum esse sine venia ingenium* ; illudque censendum optimum, non quod nullis, quis enim

P R Æ F A T I O.

enim tale vidit ? sed *quod minimis vitiis urgetur*. Speravi præterea hanc à te veniam duplici ex capite. Primum est, quod istuc, ut mihi quidem videtur, non temerè aut præcipientanter venerim, sed propè coactus diuturnis amicorum conviciis & Moderatorum imperio. Quartus jam annus est, ex quo edendarum Dissertationum facultas mihi concessa est : hætenus moras innexui, variis de causis, fateor, sed potissimum judicii tui reverentiâ. Nec dum etiam nisi admisione sæpius eblanditâ memet insinuo in animam, præmisi quippe speculatrices aliquot, quibus judicium tuum, gustumque explorarem. Et nunc, cum publico reliquas, mediâ ferè parte detractâ, fastidium tuum levare studui. Tantus tibi displicendi timor fuit, penè lubrasticus. Et, vel sic, ægrè tandem adducor, tuis ut me committam oculis, pulsante adhuc animum conscientia, hîc me multa peccasse. Aliquid me tamen solatur & recreat, quæ altera audiendi causa fuit, & sperandæ veniæ caput alterum : quodcumq; volens sciensq; peccavi, feci, tibi ut placerem : quod si consecutus sum, tanti est errasse ? ut cum illa, apud Poetam dicere possim culpas recognoscendo : *pœnitet, facti pudet : feci : voluptas magna mē, non invitam* quidem in multis ; sed *volentem, subit*. Ut enim ingenuè fatear, eadem mihi mens, idem consilium in edendo fuit : qui in scribendo,

di-

P R Æ F A T I O.

dicendove aliàs fuerat. Quotiescunq; ad scribendum appellebam animum, necessitate semper impulsus officii mei, non spe ullâ vulgandi; id mihi negotii solùm dabam, Auditoribus ut placerent, quas scribebam fabulas: hoc est, unâ delectatione cuncta metiebar. Quò factum est, ut cum semel aliquid probari adverterim in unâ, eundem ferè, quamquam dissimilem, in aliis cursum tenuerim; eoque libentius, quòd oblectationem omnium propè artium, unam hoc seculo regulam ac legem videam. Audio etiam in dramaticâ Poesi Aristotelis leges magnâ hæcenus religione servatas præteriri: quod illa severitas, delectationis hodiernæ teneritudini delicatissimæ, videatur officere. Quamobrem, in materia seligendâ, in forma operis, in varietate rerum, in charactere dicendi, in verborum delectu in initiis, in clausulis; præsertim verò in excogitandi disponendiq; licentia, id unum ferè tenui, quod placere observaveram; etiam in pronunciatione, quam tibi transmittere non possim, omnium tamen animam, & gratiam fortassè non ultimam. In materiâ quidem & tractandi modo, curiosa plerumque Argumenta secutus sum, & differendi, philosophandique, ut ita dicam, genus, non austerum illud & ubique accuratum, sed Platonicum liberius, & ut vocant, *Ideale*, aliquibus in locis Sophistarum quoque in morem. Id mihi visum est, & amœnitate suâ & varietate, & excogitandi

PRÆFATIO.

cogitandi demum libertate, ac novitate quadam, hoc tempore, multò jucundius. Versus deinde benè multos, multorum generum; & descriptiones, variis locis, ut materia ferebat, inserui; non novo quidem exemplo (usurparunt enim Famianus & alii) si voluptatem tamen excipias, non necessario, ne quid ulterius dixerim. Problemata, Dialogos, Præfationes, Historiam, Oratoriam, Poeticam, miscui, res sacras profanis, licet non irreligiosè; suasit varietas, quam amcenitatis parentem ubique sectabar. Hæc enim sermè res est, quæ afficit, *ut timeant Auditores, ne Orator desinat.* Stylum, dum eas recognoscerem, ad unam & eandem figuram reducere conatus sum, quantum materiæ diversitas patiebatur: verum illud quoque servavi diligenter, ut quando aliæ aliis temporibus scriptæ erant, adeoque, quod vitari vix potest, erant inter se aliquomodo diversæ; sic etiam, ut sorores iisdem ex parentibus ortæ, inter se discreparent aliquantulum.

Facies non omnibus una, Ovid. in
Nec diversa tamen; qualem decet esse Med.
sororum.

At enim in illo discrimine, malui, aliæ aliis omnino similes non essent, quàm si sui similes non relinquerem, non nulla nimis immutando. Illud certè ubiq; contendi, ne quid in sententiâ penetrandâ laborares. Feci ex Dissertationum quidem, ut postulant, ingenio; imprimis tamen

P R Æ F A T I O.

men meo obsequutus sum. Neque enim ex fumo dare lucem unquam volui; nec apud solidè peritos *periculum contemptus metuo, si mea omnia omnibus patent*; nec de eorum numero sum, *qui fastidiunt, quidquid propius adierint.* *Mihi ubique plurimum habet voluptatis sincera & per se ornata simplicitas*, multum ab his alieno, *qui, nimis intelligendo, faciunt, ut nihil alii intelligant*: Quorum æmulari obscuram diligentiam non exopto. Ad summum, place-re volui, & sæculi mei ingenio indulgere: si malè merui, iudex esto; hæc mea boni consulens à me quæso, perinde accipies, ac ego cæterorum omnium opera accipere solitus sum, benevolè; omnibus æquus, præterquam uni mihi. Justum appellabis utrobique: ne illud quidem conquerar, ne tibi, vel in hoc ipso, videar displicuisse. Vale,

Piſcavi 18. Junii
Ann. D. 1668.

Tuus in Christo

PETRUS OLIVIER.

Societ. JESU.

DIS-

DISSERTATIO I.
CUR ORATORIS
SUMMI SIT
HISTORIAM SCRIBERE?

P R O L U S I O.

*Age vero, inquit Antonius, qualis
Oratoris, & quanti hominis in dicen-
do putas esse Historiam scribere? ...
summi, inquit Catulus.*

Cic. de Orator. l. 2.

VETUS est, & à Majoribus in-
ducta consuetudo, ut Oratoris
artis iidem, & Historis simus
interpretes (Auditores.) Hæc
officiorum perpetua conjunctio
facile materiam & occasionem suggerit utrius-
que doctori, inquirendi tandem, quæ tanta
sit illarum societas artium, quid ex altera in
alteram utilitatis derivari possit? ac illud im-
primis, authore Tullio: cujus demum scrip-
toris opus sit Historia? Nam politici qui-
dem

Cur Oratoris summi sit

dem hominis, & in Republica diu multumque versati, aut ejus certè qui rebus gestis interfuit, proprium & singulare esse scribere Historiam multi sponte dixerint: Oratoris vero in dicendo summi, paradoxum fortasse plerisque omnibus, & à communi opinione abhorrens videbitur. Et sane, quid Oratoriâ opus est, eâque perfectâ, ubi inveniendi solertia locum exiguum habeat, disponendi industria & eloquendi venustas propè nullum? adhærescit enim veritati Historia, ordinem seriemque temporum religiosè sequitur: suis res coloribus non adscititio quodam fuco, pigmentisque illitas repræsentat: hoc pulchrior & acceptior, quo fuerit ab omni verborum exquisitiore cultu, ac sententiarum majestate remotior. Certè calliditas illa Oratoris, argumentorum subtilitas, dicendi copia, species & pompa figurarum, verborum splendor, magnificentia periodorum, & in orbem suum diffusa circumscriptio, ardor affectuum, & inflammati denique pectoris fulmen, suspectam scriptoris fidem nonnunquam efficiunt; quæ si semel labefactata fuerit, Historia nomen amiserit. Ne admiratio quidem, sine qua Oratoris virtus nulla est, nedum summa, sine summo Historiæ damno adhiberi potest; ne in fabulam aliquando & Epicum poema degeneret. Quid ergo Historiæ peritissimus idem & Oratoriæ facultatis Cicero, summum Oratorem, in quo natura utique admirabilis sit, & exquisita doctrina, in eam artem efflagitat, quæ in speciem minimè omnium una Oratoria est: suo candore & nativa luce contenta; Faciam hodiè huic quæstioni satis (Auditores) simulque paucis aperiam, quid ad-

adjumenti ad hanc veritatis ducem, vitæque magistræ conferre possit illa, quam profite-mur, Oratorum industria.

Orator in dicendo summus in eam profectio rem necessarius est, quæ omnibus destituta præsidis, prorsusque ab omni artificio nuda desertæque, materiam tamen omnem Oratori subjectam, officium omne, finemque complectitur. Neque enim opinor, partibus hisce usquequaque sufficere poterit, & Oratoris implere munia perfectissimè, nisi qui artem hanc omnino percalluerit. Siquidem quod omnes laudes habet, id optimum & summum est. At enim hæc Historiæ natura est, hæc hujus scriptoris conditio, nihil ut intactum relinquat, quod Oratores attingere possint aut debeant, nullis adjuvetur auxiliis, quibus abundat Oratio. Cum igitur hinc argumenti amplitudine, inde varietate & numero functionum prope-modum obruatur, si generis scribendi jejunitas quædam, & iniquitas modi præterea accesserit: quid facere queat scriptor ipse vel ingeniosissimus, nisi subsidio venerit summi in dicendo Oratoris propè divinitas? hæc hujus præfationis summa, Auditores, hic finis propositus.

Atque, ut ad primam partem aggrediamur: reducite, quæso, in memoriam, quantæ res, quàm vastæ, diffusæque, quot implicatæ artificii in Historiis versentur. Quæ sint imperiorum rationes, mores populorum, regionum varietates: quæ dominandi libido, quæ obsequendi difficultas, quæ fortunæ vicissitudines, fraudes aulicorum, consiliorum versutia: quæ pacatas res comitetur malitia, quæ turbatas conversio subsequatur: quanta in

utrisque prudentia, vis, fortitudo adhibenda sit? vel si hæc sparsa nimis dissipatæque videntur, mentem quæso ad ea convertite, quæ nuper ante annos admodum paucos in civilium bellorum tumultibus apud Anglos gesta sunt. Fingite animo bellum illud alio quasi in Orbe, & divisa Oceano Britannia: collisam regnorum trium sub uno dominatu potentiam: concordēs antea populos, fortunatas pacē suā, & Orientis Occidentisque commercio beatas insulas, & suā tantum felicitate laborantes: subito & inopinato bellorum turbine concussas, nutantes, everfas; communi potius sæculi fato, & intestinā calamitate, quam fraudibus, aut contagione vicinorum. Fingite ambiguos provinciarum metus, populorum gratuita inter se incertæque odia, distractos Religionibus animos, faventem infanz plebi contra Reges nobilitatem, comitia publicæ utilitati infesta, invisam clementiam, patentem immanibus odiis benignitatem. Ad hæc suspensos infidā pacē tumultus, superatam fraudibus victoriam, rebellionem cladibus refurgentem, maligna aulicorum obsequia, principatum inermem, sparsam Principam exiliis Europam, oppressam ubique virtutem, scelus audaciā florens; imminutam primū, illusam diu, ac tandem perditam immani parricidio Majestatem. Præterea coronam præmium execrandi sceleris, dissimulatam protectionis nomine tyrannidem, & jam regnare dedignantem, licet rogatam; investam denique specie libertatis servitutem, eversum funditus Reipublicæ statum; & post tot tumultus, tot turbines, crudis adhuc & spirantibus odiis & mutuo timore attonitis, dum fugitivam pacem vicini studiosè quærunt,

de cœlo redditâ serenitate, sponte sua, quasi scelas regnare tæderet, ejectam postliminio Majestatem placidè reductam: ut fortunæ jocantis ludibrium, & pugnata in theatro bella crederes ultrò amotis spectatoribus quiescere.

Hæc qui diligenter inspexerit, Auditores, simulque reputaverit animo, quæ Historici partes sint; cum eruere ex arcanis abditisque causis motuum principia cœperit, unde tanta in felici populo pacis satietas, & fastidium Principis suorum voluntatibus nimium commodi, ac ubique suo damno obsequentis? Unde profanarum Religionum colluvies in Sanctorum Insula, & ex aris, hoc est ipso tranquillitatis sinu exorta furoris occasio? Quæ vecordia populos in commune exitium exciverit? Quid invexerit crudelitatem in aulam, simplicitatem in solum, vafritiem & subdolas artes in populos? Quæ sit suspicionum vis, rumorum vanitas, votorum insania? Quæ spes in excidium ruentibus, qui timores, quæ desperatio? An subibit illa mentem cogitatio: non hæc sine summi Oratoris facultate tractari posse? cum sagacitate summa sit opus in conjectura facienda: tenendæ tot hominum venæ, tot exploranda ingenia, tot rationes expendendæ gentium diversarum.

Atenim cum ad ipsam rem ventum fuerit, & quasi corpus Historiæ: cum sæculi mores describendi, Regionum natura, situs, ubertas, incommoda, litorum oportunitates, marium pericula, munitiones urbium, commoda provinciarum. Cum dicendum erit, quæ animorum commotio; quis ardor hostium; quæ strages certaminum; quæ victis, quæ victoribus sententia. Cum Regiæ fugientis la-

crymæ; cum charissimorum pignorum è parentum sinu incerta exilia; cum optimi Principis ferale theatrum, & in indigna morte servata Majestas, adumbranda fuerit, sic, non ut hæc audire vel legere, sed coram spectare videaris: quæ vis scriptori gemitus, querelas, fulmina suppeditare poterit? Penetrandum est in confiliorum mysteria, & subdolæ pacis artes; rimandi sensus hominum, & alieni sensibus vultus palam detegendi: privatorum ingenia, mores, educatio, studia proferenda, & ex iis, velut occultis machinis, rerum eventus eliciendi. Sunt etiam imagines virorum illustrium proponendæ ob oculos, & æternitati pingendæ, virtutum viva simulachra, portentosa vitiorum: sunt de rebus gestis deliberationes referendæ, si minus ex vero, certè ex similitudine veri, ad loca, personas, negotia, & eorum rationes apprimè accomodatæ; & exitus rerum splendide fallaces. Super his denique ferendum iudicium; nec tam ex suo quam populorum omnium sensu, & posteritatis præsertim ac futurarum gentium pronuntianda sententia. Nimirum, hæc tria dicendi, ut vocant, genera, & cum his Eloquentiæ regnum partiuntur, laudando personas, deliberando de negotiis, iudicium ferendo. Quis ille demum est qui occulta Principum divinare dicendo, qui avorum sensa, & nepotum gustus, & nondum nati Orbis sententiam præfagire queat!

Nec inquisitor tantum mysteriorum est Historicus, aut præteritorum iudex, sed doctor quidam æternitatis. Scribit in musæo, quæ posteri imitentur, quæ ament, quæ fugiant: gloriam illorum repræsentat, ut virtutis illecebram

cebram ; istorum dedecus, ut pœnam & supplicia. Divinæ iustitiæ rationes cum humana componit, & Providentiæ illius admirabilis molitionem tacitam cum eventis in speciem repugnantibus ingeniosâ suavitate conciliat. Et veluti sæculorum Agonotheta palmas utiq; dispensat virtutibus, & quæsitores criminum castigat vitia, vitam omnium magister morum instituit. Hinc expressa ex narratis Epiphonemata manant, hinc sententiarum lumina, & effata Sapientum.

Delectationem quoque admisceat necesse est, quæ ad inescandos animos virtutisque persuasionem confert plurimum ; proindeque varietate mirâ opus distinguere debet. Admirabilitatem eventis aspergere, descriptiones locorum inserere, personarum, facinorum : itaq; Heroës suos, quos ad imitationem proponit, effingere, ut sponte suâ lector amore quodam, & propensione mentis inflammetur. Sic affectibus scriptionem totam è re nata succendere, illuminare sententiis, monitiis imbuere, ut ipso lectionis illicio, utilitate, suavitate teneatur, quicumque Historiam in manus sumpserit, & id unum metuat, quod illi de Cassio apud Senecam : *Timebant omnes, ne desineret.*

Hæc sanè præstare debet omnia & Orator, & Historicus ; atque hoc accuratius difficilisque Historiæ scriptor, quod non uni hominum generi, non ætati suæ, non provinciæ aut prodesse, aut placere contendit ; sed quod arduum est maximè, omnibus hominibus, sæculis, imperiis, & quod importunissimum est, omnibus artis Oratoriæ adjunctis, quæ altera præfationis pars est & præsidiiis destitutus.

Nostis, Auditores, quantum ad persuasivam valet, & ad animos ad virtutem impellendos vaga hæc & in omnem partem libera differendi, argumentandi, amplificandi, dissimulandi, fingendi, reticendi, increpandique ratio. Quantum fastidii demat longioribus orationibus characterum distinctio? quantum oblectationis addat figurarum varietas: quantum asserat acuminis translationum audacia, & felix quædam temeritas: quantum denique splendoris selecta verba, & benè tornatæ periodi. Verum, quæ iniquitas est summa descriptionis illius, docere cogitur sine subtilitate differendi, delectare sine orationis ornatu, vincere denique sine pugna; hoc est impellere quò velit hominum voluntates, sine illa, quæ animos sola abripit, & accendit affectuum amplificatione: & uniusmodi, temperato illo modestoque scribendi genere, eodem semper stylo, filoque orationis, fūco pigmentisque vacuus, tenere suspensos & hiantes futurorum expectatione animos, & ad virtutem mores hominum effingere pravis etiam exemplis propositis, & expositione nonnunquam nudâ vitiorum. Habet hoc Poëtica, ut vitia possit eximere, & meliores tantum, quod ille Polygnotus, adumbrare. Conceditur hæc Oratori facultas, ut quæ causæ nocent, reticere possit, imminuere, elevare, detorquere, negare interdum, dissimulare certè, & alienis à vero vultibus inflectere, ac calamistris inurere. Hæc si Historicus fecerit, non modò ab optimo aberrat, sed deterrimis adhærescit.

Videte, quanta sit Historiam scribendi, ad fidem accommodatè, difficultas: quàm iniqua sit imposita lex, quàm dura conditio.

Prima

Prima est ne quid falsi audeat : altera nequid veri non audeat Historicus : tum ne qua sit in scribendo gratia suspicio, ne qua similitudo, Ita Cicero. Priores duas Lucianus de scriben- 2. de da Historia etiam expressit παρρησιαστικῶν, in Orat. quit καλῶς λέγοντας confidenter loqui, ne quid veri non audeat : verè, ne quid falsi audeas. Sed hæc cujus difficultatis, si placere omnibus studeas ? cujus prudentiæ, si moribus cavere volueris ? Difficillima sanè semper veritatis societas cum gratia & oblectatione, sed tum maximè ardua, cum res inter se dissociabiles conciliari debent Principatus & Libertas, exempli turpitudine cum sanctitate præceptionum. Prima lex esto ne quid falsi audeat. Ergo res qua serie gestæ sunt, quibus locis, circumstantiis, modis, rationibusque perfectæ narrentur : non humanitatem barbaris ; non profusis frugalitatem ; non crudelibus mitius ingenium affingere potest : ne systli quidem dulcedine emollire, aut mitigare scribendo. At favere certè potest ? vetat lex altera, ne quid veri non audeat, si ex illis moribus series, & eventa rerum, velut ex principiis, causisque dependant. Patriæ igitur cladem, ignominiam, perfidiam suorum, victoriarum turba, vitia dominantium narret Historicus: nihil amorì tribuat, nihil beneficiis, nihil gratiæ, nihil ingenio. Illum nec sæculi in adulationem degenerantis retardet ignavia, nec temporaria cæterorum eloquentia : nihil metus deterreat, non ira, non studium. Meminerit sibi curam posteritatis concreditam inter insensos & obnoxios: adulationi, sædum crimen servitutis, malignitati, falsam speciem libertatis inesse. Nec beneficiis quemquam, nec injuriâ cognosci debere ei,

ei, qui incorruptam fidem professus sit. Græcus est, suorum fidem ne dissimulet; Persa, incuset luxuriam; Romanus ambitionem.

Incidit in ea tempora, quibus metus & odii causas procul habere non possit. Nè cunctetur, ne dubitet. Tiberii infidum & artificiosè nequam ingenium annalibus depingendum est; Neronis stolidè ferox; Domitiani crudele; Heliogabali foedum, & in generis humani contumeliam natum, projectumque ad omnem vesaniam. Ne Trajani quidem, quamquam optimi Principis, & ad votum omnium facti prædicanda morum integritas, sine aliqua labe turpitudinis: Si hæc tandem aliquid mali imperio apportaverit. Ne diversitas temporum orationis asperitate aut mollietate discernatur.

Atque hæc versanda morum colluvies, ut Historia lux sit, ut magistra vitæ, ut recti dux & imperatrix, ut virtutem suadeat, & vitia damnet. Ecqua tandem ars ingeniosissimi opificis sufficere possit, ut ex illis venenis, antidotus; ex illa corruptione morum, quibus se sensim colorat & oblinet, sanctitas efflorescat?

Quis præterea delectus materiæ, novæ, an veteris? domesticæ, an peregrinæ? pacatæ, an militaris? quæ veritatis natura, quam delicata, quam fragilis? quis modus denique rerum tractandarum? *vetera & jam scripta aliis ag-greditur*, inquit Plinius. *Parata inquisitio, sed onerosa collatio. Intacta & nova? graves offensa, levis gratia.* Exilia, vulgariæque argumenta dignitati scriptionis officiant: grandia, & magnifica veritati: & illius quidem quam morosa est, difficilisque tractatio? *veritas odium parit, falsitas contemptum. Et illa quot modis infringitur? Primum inscitia*, inquit Tacitus, *reipublica,*

l. 5. ep.
8.

reipublica, ut aliena; mox libidine assentandi, aut rursus odio adversus dominantes. Negligentia dixerim, errore populari, latendi studio, communi naturæ imbecillitate. Hanc tamen ubi invenero, quid tandem faciam? laudabo optimos? sic virtutem accendam: vituperabo malos? sic castigabo vitia: & illius amorem inflammabo in animis, istorum horrorem inferam. Sed hoc est inter scopulos inoffensa rate navigare. Laudare debeo nec parce, nec maligne, ne qua simultatis subrepat suspicio; nec profuse etiam, ne quis gratia locus esse videatur. Vituperare acriter & pro meritis, sed sine offensione. Quid? non movebo stomachum flagitiis toties inculcandis? non invidiam commemorandis virtutibus meorum apud hostes; hostium, apud meos? Qui partes tractando adversas partiarum nomen effugiam? qui virtutem laudando summam, non adulator dicar? & criminum atrocium vindex, non etiam personarum osor audiam? Civis, an extraneus sim? Hostis, an socius? sic affectum omnem, sic amorem patriæ, sic hominem exuisse potero, nihil ut peccare videar, aut contra leges Historiæ, aut contra humanitatem?

Spectate, quæso, ut antiquis olim authoribus hoc scribendi genus cesserit, sane quam infelicititer. Incidit in flagitiosa tempora Zoilus quidam, suorum dum mores describit, insectari, & allatrare visus, 1. *Canis Rhetorici* cognomen in operæ-premium retulit. Herodotus Historiæ parens, remota à nostris moribus sæcula aggressus est. 2. *Fabulator* vapulat. Piso 3. *statarius est & sermonis plenus*. Fannius, 4. *non nimis est insans, neque perfectè discretus*. 5. *Antipater majorem tantum addidit Historiæ*

1 Vossius ex
3. horio.
P. Omnium
connin-
tu, se
Cic. in
Bruto.
4. Cic.
ibid.
5. Cic.
ibid.

6. Cic. 1. *storia sonum.* 6. Sisenna puerile quiddam confectatur. 7. Accii loquacitas habet aliquid arguti. 8. Arruntius, vir rara frugalitatis. 9. Valerio Antiato in augendo non alius intemperantior. 10. Labienus potius Rabienus est. 11. Julius Titianus, sui temporis simia. 12. Livius Pompeianus ex studio. 13. Antipater Gallus, ancilla honorum, & Historiae debonestamentum. 14. Velleius, adulator Tiberii. 15. Tacitus, mendaciorum loquacissimus. 16. Plinius natura panegyristes. Curtius, ingeniose Epopejæ quiddam simile oratione soluta de Alexandro scriptum. Tam fortasse dicendus Poëta, quam 17 Lucanus Historicus.

12. Tacitus. l. 4. 13. Trebellius Pollio in Claudio. 14. Patet ex ejus Historia. 15. Tertull. in Apoleget. 16. Sic omnes sentiunt. 17. Servius in 1. Ænei, ait Lucanum Historiam videri composuisse non poemam.

18. Cic. En quid tandem meruerint tot sudoribus, in Bruto. tot vigiliis optimi quique scriptores; Pauci, quos æquus amavit. 18. Cæsar, 19. Salustius, 20. Massalæ præse serunt nobilitatem suam, & excellentis Eloquentiæ speciem. Nullus, nisi suo tantum suffragio, 21. Julius olim 22. Seneca contr. Florus, non magister Historiæ, sed exemplum.

Horat. l. 2, od. 1.

*Periculosa plenum opus alca
Tractas, & incedis per ignes
Suppositos cineri doloso.*

Saltem si Eloquentiæ viribus ad arbitrium uti liceret: si ratione certa ac via pericula deflectere. Sed quæ rerum gestarum veritas ducit, per iniqua, per atrocia, quasi per confragosa

fragosa quædam tenendum est iter, solenne & perpetuum, & uno demum narrationis flexu hæc omnia perficienda. Nil obtinet Exordiorum insinuatio, nil confirmationis robur, nil vis & vehementia perorandi. Tibi narratio totius instar Eloquentiæ futura est. Hac una probabis, hac placebis, hac commotiones animorum efficies. Hac docebis æternitatem, laudabis, culpabis, vitabis invidiam, philosophaberis, gratiam promerebis. Hac frigida, & pene stupida parte Orationis, obscura fulgure ingenii illuminabis, illustria mitibus radiis pinges, incredibilia manifesta facies, ineffabili quodam modo, sed facies tamen, si vera sint. Nam concatenatione quadam occulta, & lubrica sic circumstantias omnes conseres, coagmentabisque inter sese, & probabilitatis colorem inaffectedatum illum, minimèque suspiciosum allines, ut probando probare non sentiaris : Sic callidissima simplicitate Oratorem imitaberis, ut cum Orator maxime fueris, non sis tamen Orator : sic animos commovebis, ut moveri se gestiat lector, amet, oderit, misereatur, nec arti tamen artem imputet, sed germanæ & sincerissimæ veritati. Hæc omnia præstabis, inquam, narratione nuda, qua restinguitur omnis commotio, & flos ille ubertatis totus exurit. Iniqua sane duræque conditio ! nec illi dispar, qua pictor adigeretur, monocromate, hoc est unius coloris picturâ hinc herbescentem pratorum viriditatem, illinc areolarum discrimina, & admirabiles florum varietates, & perennitates fontium, fluminum lapsus, opaca nemorum, supina collium, vallium concava, plana camporum simul una, eadêmeque tabella depingere.

Narratio

Narratio verò totius Eloquentiæ maxime morosa est de se, contumax & refractaria, minimèque obsequens & commutabilis, ita legibus suis adstricta est, & spatiis conclusa, lucida esse debet, simul etiam & brevis; credibilis, & simul vera, in qua res ultro nasci videantur, non arte quæri. Proptereaque nec adstricta nimis ne studium redoleat, nec diffluens, ne negligentiam. Non tumida, non humilis; nec in ampla materia hæreat, nec mediocrem prætervolet. Nihil denique in ea abundet, nihil desit. Nam si longior fuerit, languida quoque, & enervis; si brevis, obscura. Ubertatem Livii lacteam multi fastidiunt, Salustii exactum rigorem alii averfantur. Hi amœnitatem Vellei adulationi tribuunt; Taciti profundum ingenium malitiæ. Character dicendi semper idem fere esse debet, temperatus & æquabilis, rebus tamen ex sese diversis & discrepantibus semper conveniens. Absunt figuræ grandiores, & ornatus verborum splendidior; abest illa corporis Eloquentia, vocis, linguæ, oculorum, & vultus; abest temporum, locorum, personarum, ad quas opus venturum est, cognitio: quæ omnia occulta quadam, & admirabili arte, longe supra cognitam posita, compensanda sunt, & perficienda. Hæc qui præstiterit, ne ille plus quam probabilis Orator dicendus est!

DIS

doc
ian
mo
Pol

DISSERTATIO II.
ROMANTII,
CUR HISTORIÆ
PECCARE DOCENTES?

P R O L U S I O.

In illud Horatii l. 3. Ode 7.

*Narrat penè datum Pelea Tartaro,
Magneſſam Hyppolyten dum fugit ab-
ſtinens;*

*ET PECCARE DOCENTES,
Fallax HISTORIAS monet.*

OVUM Historiæ genus, Au-
ditores, & artium inventoribus
fanè incognitum, quod ingenio-
ſis fraudibus, & illuſtri ac inſi-
dioſa narratione per virtutis
doctrinæque ſpeciem peccare doceat! Hiſto-
riam hæcenus vitæ ducem, & magiſtram
morum ex Cicerone didicimus: viam, teſte
Polybio, quâ nulla mortalibus ad proficien-
dum

dum expeditior : jucundam ex Agathia Philosophiam ; cujus, ut ait Dionysius Halicarnassensis, unum opus, unus finis utilitas : Et ecce lux illa abit in tenebras, Dux morum, & sanctioris vitæ regula crimen docet, via ducit in præcipitium, sapientia in corruptelam. Siccine non vocabula solummodo rerum, sed ipsarummet notiones amisimus, ut quæ vitiosa sunt maximè, virtutum tamen titulis inscribamur ! aut hunc fortasse nostrum, animi potius, quàm corporis lippitudo falsum habuit, in fraudem induxit. Non videbat, opinor, ille, Historia quantum à fabulis discrepet, vel specioso Historiæ nomine fatalem illam, & exitiabilem peccandi disciplinam fucare conatus est, officiosa quidem, sed pestifera lenitate. Vidit, Auditores, & acutius multo vidit, quàm ut dissimulare posset, & germanum unum ac salutare, vera scribendi, & adulterinum istud genus, Fabulares Historias, sui pariter ac nostri sæculi delicias, & utriusque perniciem. Et jam tum monitos voluit, quanto nos studio scopulos declinare oporteat, quos virtutis etiam naufragia infames reddiderunt. O me politoris literaturæ hostem insensissimum ! ô barbarum interpretem ! ô rusticum scilicet & ignarum ! Hic ille flos, ut vocant, delibatus totius humanitatis, Medulla urbanioris Elequentiæ, ingeniorum Amor, morum Exemplar, hæ virtutum aspectabiles blandientésq; Ideæ, hæc aularum occupatio, hæc generis humani suavior, amabiliórque doctrina per me igitur hodiè inter vitiorum horrores, pestesque animorum numerabitur ? Quid ego tandem omni hominum ætati, sexui, generi, conditioni, quid omnibus ingeniis, ac sæculo deniq; meo respon-

surus

surus sum? quâ subtilitate tela omnia, aut convitia potius eludam: cum his potissimum artibus, his, inquam, artibus teneriores delicatiorésque Musas apud nos, vicinósque omnes revixisse plerique autument? Hoc unum enimverò reponam, Auditores, Romantios, *Historias peccare docentes* jure appellari, & eo certius, quod peccati genus illud inspirant, unde fons & origo cæterorum manat, sponte se in animos insinuans; nec specie tamen horridum, sed virtutis imagine, & omni artificio delibutum. Quæ omnia demonstraturum me facile confido, cum scriptionis istius formam expressero.

Naturam fabularis Historiæ paucis absolvet, qui definierit splendidam mendaciorum fabricam, vocalem mentis humanæ labyrinthum, officinam affectuum. Argumenta scriptores tractant in speciem quidem certè magnifica, Heroum victorias, triumphos, gloriam; sed quæ si splendidi & emendicati nominis integumento spoliaveris, inania prorsus invenias ac verè fabulosa. Artificii totius & operum ratio, non exacta ad Historiæ leges, sed ad figmenta Poëtarum, quò plus elaboratæ cujusdam voluptatis habeat, adornata. Experrectum profecto, & excultum dicendi genus, inopinatis fortunæ casibus varium, implexum aularum turbis & suspicionibus, descriptionibus splendidum, affectibus micans, serie narrationis & filo suspensum, exitu semper felici coronatum. Opera commendant impensius non lautitiæ tantum sermonis ad delicias perpoliti, vel similes vero inventionis præstigiæ, vel eventuram diligentissimè concinnata & ex ambagibus suis evoluta

luta admirabilitas ; Verum utilitas, ut prædicant, summa, ex rerum verborumque lenociniis efflorescens. Ferunt quippe sic omnia ad utriusque sexus institutionem accommodata, sic ad omnem humanitatem eliniata penitus, ut politioris cujusdam honestatis documenta ubique reperiās, & virtutis præterea præstantis ac divinæ, pudicitiae, fortitudinis, constantiae, pietatis exempla in illustri Heroe proposita ; non, ut in Historiis veteribus, suis plerumque aspersa maculis, sed ab omni vitiorum contagione secreta : ut expressam ac propè spirantem virtutis ipsius imaginem velut tersissimo in speculo facile perspicias. Inde Lucubrationibus nomen, fulgentisque titulos scriptores adsciscunt, & ex antiqua notissimæ, fortissimæque gentis gloriâ venerationem effœminatis commentationibus conciliant ; & ineptas persæpè fabulas, libros tamen *Romanos* appellant. Ne verò severum illud nomen bellicosissimæ Nationis, cui *grandia & facere & pati* plusquam appellatione tenus proprium fuit, molliorem sexum, ætatēque teneriorem à legendo deterreat, amores omnibus paginis, periodis onanibus persperfos invenias ; ut affectionis illius suavissimæ mollitudo inflectat, & mitiget illam nominis quasi duritatem.

Age sanè, quando personis velut è scena productis Romanenses fabulæ hominum vulgus erudire dicuntur, Unum ex fictitia illa Heroum natione Principem, sui, hoc est imaginarii sæculi decus, Majorum Gloriam, Posterorum Exemplum, votis certè omnibus superiorem in Orbis theatro exhibeamus : Polyarchum, credo, vel Polexandrum, aut ex veteri

veteri Historia Cyrum, Æneam, Cæsarem, non illum quidem suis ornatum insignibus, ac coloribus depictum, sed pigmentis oneratum adscititiis, ac penè obrutum. Spectatis, Auditores, corporis formam ad maiestatem compositam, oris pulchritudinem, oculorum fulgur, virium firmitatem. Grande aliquid è vultu emicat, & humano quiddam fastigio majus species illa imperio digna pollicetur. Qualis quantusque est hospes animus, cui tam prodiga domicilium natura præparavit? Quibus instructus dotibus, quâ prudentiâ, virtutibus quibus decoratus! Quàm consentiens conspiransque omnium concordia! nil pulchritudo robori, nil Majestati comitas, nil popularitas detrahit dignitati. Summa est omnium, & exaggerata perfectio, nulla tamen, confinis summis rebus vitii vicinitate inficitur. Sine temeritate fortis est, liberalis sine profusione, sine timore providus. Facta naturæ conveniunt, nec à virtutibus usquam degenerant. Heroica tantum cogitat, urbium expugnationes, veterum Imperiorum excidia, fundamenta novorum. Obsecundat fortuna consiliis, certaturo elementa famulantur, venti conjurant ad classica, militat gloriæ stipendiaria felicitas. Miraris unde hæc tam rara consensus? Natura, & Superi conspirasse videntur; ut mortales tandem intelligerent quid demum efficere posset Terræ ac Cœli conjuncta potentia. Natura vires exhaustit, Superi cumularunt, & ne quid deesset felicitati, odium, invidia, bellum, procellæ, clades ipsæ & immensa subinde ac semper immerita calamitas illius illustrandæ gloriæ servierunt. Prodiit ex infinita Heroum serie Heros atavis Regibus

generosior, veteris complementum gloriæ, ipes & incrementum æternitatis. Sensit ejus natalem Orbis, prædixere Oracula, Mortales universi tacito quodam naturæ instinctu omni lætitiæ significatione celebrarunt. Quid non potest fatorum invidia ! Nascentem in ipso penè ortu Solem tenebræ opprimunt, & infinita ludibriorum varietate frustrantur Oracula. Eripitur subito ex oculis spes tanta mortaliū, heu ! ferarum præda, nî pastoris misericordia succurrerit : tollitur, educatur ; servit ad orbis Imperium natus, & illæ manus sceptris factæ pedum contrectant. Frustra lucem tenebris offundas, sibi ipsa fulgorem facit. Quocūque contruseris, intermicant in Heroë latentis, indignantisque servitutem nobilitatis indicia : magni regalésque spiritus animum tollunt, prodentem se arcanâ vi virtutem cæteri suspiciunt, amant, sequuntur. Simulachrum aliquod prioris statûs, augurium novi deprehendunt, initio serè ludicrum, sed ipso sensim victoriarum cursu admirandum. Parem se Principibus gerit, magna & ardua cogitat, externa bella, longinquas expeditiones, nil usquam mediocre. Paucis fidisque comitibus mari se credit, & fortunæ suæ : allidit medio in cursu ad scopulos, vixque madidus ac diffuens terram tenet, & commodum in ipso naufragio portum. Amor omnium, amore servatur, in majora nimirum pericula, majorémque gloriam.

Heroïna digna Principe, nec malorum ignara, miserum, desertumque suscipit, oppressum recreat, in regni partem adsciscere nititur. Insurgunt vicini Reges, bellum nascitur, conjurat Orbis : qui fluctus ! quæ procellæ !

cellæ ! quæ subinde artes, affectus, spectacula, nexus, pugnae, clades, impedimenta ! Eluctatur tandem, instar fulminis par fortunæ virtus, nec sine prodigio victrix laureas, triumphos, immortalitatem nominis undiquaque circumfert.

Fortem pinximus, Auditores, sed quantilla hæc imaginis nostræ pars est ? nondum modestiam, nondum pietatem, nondum affectus fabulæ miscuimus, quibus cruda hæc bellatoris audacia temperatur. Mollitur etiam suspiriis ferro pectus impervium, amorì cedit, lacrymis vincitur, fastidiis tantum non emoritur, suæ semper tot inter laureas ad exitum Historiæ felicitatis incertus.

En rudem & inconditam fabularis alicujus ideam Historiæ, pinguiori penicillo, & crassioribus utique lineis informatam : en potius scholam nequitæ, & verè *Historiam peccare docentem*. Cum enim Amorem ubique doceat, quo nihil nequius, & eo doctrinæ artificio, quo nullum persuasibilius penetrabiliusque fingi potest; quis demum dubitet eam lucubrationem hanc materiâ studioque conflata, atque concinnatam (quod hujus dissertationis caput est) scelera in animis imprimere.

Amorem docere fabulas, ne ipsi quidem operum Artifices dissimulare possunt ; summo artificio, etiam gloriantur : sed si utrumque negaverint, lectio facile comprobaverit. Nam ut primum aggrediar, quid aliud est fabularis Historia, quam vocalis quædam amanti-um Echo, vel Amoris ipsius lingua, & ars ingeniosæ subtilisque nequitæ, collata in exemplum. Variorum certè eventuum in unum corpus apta conjunctio, amore con-

dita, & amore quasi animâ vivens. Quò enim species illa & imago tam concinna, tam elegans, tam divina acerrimi bellatoris ? Quò concentus ille virtutum admirandus ? Quò prodigiorum catena quædam ab ipso Herois ortu per omnes vitæ casus ad exitum usque colligatorum ? Quò victoriarum seges atque triumphorum, urbium expugnationes, imperiorum ficta conditio : quò, inquam, hæc omnia spectant ? ad Amorem. Quis expeditiones suasit ? Amor. Quo duce vel adjutore superata pericula ? quis vires infudit, reparavit ? quod adversis solatium, quæ lapsis medicina, nisi Amor ? Ille consilia subministrat, ille pugnat, vincit, triumphat. Amor nexus fabulæ, idem affectus, idem solutiones, idem peripetias suppeditat. Uno verbo, ex Amore, in Amorem, per Amorem omnia gubernantur ; & ab eo profecta, & in eum, velut orbe quodam suo conclusa ac convoluta reducuntur. Hæc verò omnibus patent, nec probatione indigent, quæ nimium legendo senseris.

Fieri-ne potest, ut blandus ille nequitia artifex, ubique sparsus, ubique dominans, tam actuosus de se, tam potens & penetrabilis, cum omnes apices verborum, & sententiarum particulas imbuat, secum fraudes, ut semper, comitatûmque invehens, otiosus remaneat ; & contra naturam & ingenium non è chartâ in oculos involans, ex oculis in phantasiâ penetrans, se in cor denique *infinuet*, totûmque animum, & affectus omnes non flammâ suâ & incendio, tam paratam præsertim materiam, subito comprehendat, suisque comitibus, hoc est sceleribus omnibus, aditum ad grassationem aperiat ?

Mirabatur olim Plinius naturam ignium
 Terris omnibus, Cœlo, Syderibus, Aere, A-
 quis ipsis & Oceano mixtam, cum cuncta re-
 pleat, ambiat, tot locis, tot incendiis terras
 cremet, totum Orbem tanto sæculorum de-
 cursu nondum perdidisse. In montium, inquit,
 miraculis, ardet Ætna noctibus semper, tan-
 toque ævo ignium materia sufficit, nivalis hy-
 bernis temporibus, egestumque cinerem prui-
 nis operiens. Flagrat in Phaselide mons Chî-
 mera, & quidem immortalibus diebus ac noctibus
 flammâ. Eâdem in Lycia Hephestii montes te-
 dâ flammante tacti flagrant adeo ut lapides
 quoque rivorum, & arenæ in ipsis aquis ardeant :
 alitumque ignis ille pluviis. Baculo si quis ex iis
 accenso traxerit fulcos, rivos ignium sequi
 narrant. Flagrat in Bactris Cophanti noctibus
 vertex. Flagrat in Medis & Cestia gente con-
 finio Persidis : Sufis quidem ad Turrim altam
 è quindecim caminis maximo eorum interdiu
 Campus Babylonix flagrat, quadam veluti
 piscinâ, jugeri magnitudine. Item Æthiopum
 juxta Hesperium montem, stellarum modo
 campi noctu nitent. Similiter in Megapolita-
 norum agro.... Sed quis hæc miretur ? in me-
 dio mari Hiera insula Æolia, juxta Italiam,
 cum ipso mari arsit per aliquot dies, sociali
 bello... Præterea cum sit hujus Elementi ra-
 tio fecunda, seque ipse pariat, & minimis
 crescat scintillis, quid fore putandum est in
 tot regis terræ ? *Quæ est illa natura, quæ voraci-
 tatem in toto mundo avidissimam sine damno sui
 pascit ?* Addantur iis sydera innumera, ingens-
 que Sol. Addantur humani ignes, & lapidum
 quoque insiti naturæ, attrita inter se ligna,
 jam nubium & origines fulminum. *Excedit*

profectò omnia miracula unum diem fuisse, quo non cuncta conflagrarent. Hæc Plinius; quæ si ad fabulares Historias facili flexu detorquere liceat, quanta admirationis occasio fuerit spectantibus ubique reconditos ignes, facèsque Cupidinis. Bella, pax, induciæ, certamina, clades, victoriæ, triumphus, calamitas, utriusque fortunæ vices; portus, naufragia, egestas, opes, mediocritas; curæ, sollicitudines, odia, spes, desperatio, timores, tristitiæ, casuum ludibria, obscuritas, gloria, tumultus, carceres, sceptræ, virtus, fraudes, vitia; ingenium, animus, corporis species, abjectio, majestas, perpetui sunt ardentisque Amoris fomites; undique fatalis hæc flamma non rapitur tantum eliciturque, sed emicat, quid dico, emicat? exundat quodammodo, & ardore suo cuncta consumit. Nec ex præcipuis tantum Historiæ partibus, & eminentibus locis, velut à Vesuviis quibusdam ignis erumpit, sed e mediis quoque & infimis, imò & obscuris; non è sideribus modò, & luminibus scriptionis.

Sed deest fortasse ars & ingenium ignibus, unde vis Amoris subinde languidior, affectu se sensim exhauriente? Quin imò vix quicquam desiderari posse puto eorum, quibus aut Amor, affectionum omnium cæteroqui ardentissima, foveri potest, aut inflammari atque succendi. Exempli vis in illustri Heroë posita, factorum gloriâ mirabilium; cæli, terrarumque condecorata suffragio, felici successu coronatur, virtutis specie, & honesti, ac urbanitatis splendore radiata: quæ quantas habeant illecebras, quantum fallaciarum, & optimus quisque facillè per se experitur, & ratio ipsa usu destituta persuadet. Scimus enim

enim quantum nos exempla pertrahant, quantum in omnem partem valeant corporeæ quasi virtutum, vitiorumque ideæ, quæ mentem excitant aspectu suo, veluti rerum imagine sensibilibum, viam ad imitationem muniunt, & exhortatione quadam mutâ pelliciunt, stupidissimos quosque perfectè docent, & inertissimos commovent. Quam multi sunt, qui subtiles amantium dolos ne suspicari quidem possint, nedum invenire, aut agendo innectere, nisi exempli fax quædam præluceat, & oculos splendido lumine percellat, & rapiat ? Quamobrem non in vili aliquo obscuro-ve monumento collocatur id, quodcumque est exempli, sed in Heroë, eoque perfectissimo, & ad mores nostros ac consuetudinem effictio formatoque ; ne quid morum barbaries, aut peregrinitas sequentes absterreat. Ornatur ille virtutibus ut radiis, quibus usquequaque colluceat. Theatrum aperitur, Regio luxu, pompâ, divitiis circumfluens ; facta militaria & magnarum animarum pecora, ut insignia, congeruntur : & ex eo, ut fit, amabilis quoque, merito suo, redditur. Nam quidquid est inusitati facinoris, quidquid gloriæ, quidquid singulare in eventis, vel in fortuna exoptandum & illustre, totum id unius nomini famulatur. Ex infelicitate etiam fulgor accedit, ut splendor ex umbris & recessibus picturarum : virtus laecessita clarescit : induitur subinde in eas difficultates, & ita recurrentibus in se nodis implicatur, ut ope plusquam humanâ indigeat, nec careat tamen. Adeò dignitas ejus, & celebritas Diis curæ est, sed Amor in primis. Sic enim omnia gubernantur, temperantur-

ranturque, ut virtutum ejus omnium summa sit Amor; in Amore meritum, in Amore fortuna, in Amore etiam cœli, Superiorumque suffragium. Ea & humanorum casuum juxta, ac eventorum cœlestium causa singularis, ea fax affectuum. Si audacia excitatur, Amoris obices disjicit, hostes debellat: si Dolor, Amoris damna lamentatur; si iracundia, Amoris vindicta læsi quaeritur. Heros sperat, Amoris vi erigitur; despondet, languet, fastidiis, & ipso ingentis Amoris pondere, opprimitur: Miserationis origo Amor, tristitia, odii, gratiæ, delectationis, dulcedinis, deliciarum. Ille tamen honestus semper, ut dicitur, certè numquam impudenter & manifestè malus, nisi conditione suâ, ingenio, solertiâ, curâ.

Verum hæc quantâ demùm arte fabula contextitur, seu quibus nutrimentis ignis ille fovetur, ventilatur, accenditur, propius inspicimus. Artificium idem omnino est, ac Poetarum in Epopœia, longè gratissimum. Seliguntur eventuum quæque pulcherrima, injucunda sedulo secernuntur, substituuntur, fingunturque, ubi opus est, suavissima. Ordo ad splendorem, majestatemque & expectationes animorum compositus, inversâ naturalium rerum serie; à splendis semper inchoans, definit in splendida. Nil in mediis languidum; elaborata ubique concinnitas: summa varietate quæsitæ ubique venustates, & aucupium quoddam delectationis, interjectis Episdiiis; raris utique & ingeniosa suavitate oblitis, & imbutis. Ad Historiæ formam descriptiones urbium, regionum, marium, litorum, procellarum, obsidionum, certaminum proponuntur. Suas hîc agit partes Eloquentia in

conclonibus; magnificentia in spectaculis veris, fictisque, natura & humanitas omnibus in affectibus, epistolis, muneribus, colloquiis apertis, furtivis; simulationibus, querelis, lacrymis, quarum nequitiam & artes nemo pudicus perfecte noverit, nemo docuerit sapiens. Timet hic Regina amor, solitudinis plenus, periclitante Heroe; lætatur hic successibus, sed timide, vix satis credulus, vix securus. Hic sperat, hic desperatione propè contabescit incerta mentis agitatio. Ardor hic animi pingitur, robur pectoris, virtutis constantia adversæ fortunæ superior, prosperæ negligens, excelſitate animi sibi uniçè confidentis: nulla tamen in successu ferocitas, aut arrogantia barbara.

Per has fortunæ utriusque vicissitudines, & alternationes eventuum, nexus, solutiones, peripetias, & artificiosissimam disparium & contrariorum ferè concordem discordiam & coagmentationem, ad gloriæ apicem Heros pervenit, quasi è longo cursu & incerta velificatione, hic propemodum haustus fluctibus, hic allisus ad scopulos, madidus ac diffluens ad portum denique felicitatis emergit; vel post periculosa cum monstris teterrimis certamina è labyrinthi anfractibus Ariadnæo filo evolutus eripitur, & cum illo lectoris quoque ipsa mens. Fit enim, nescio qua tacita animi nostri amica conspiratione & similitudine, ut eosdem ferè sentiamus affectus, iisdem veluti jactati periculis, perinde suspensi animo ac incerti ad finem usque & exitum fabulæ, in eadem navi versantes, eodem acti ludibrio, ex illis eventuum laqueis nos explicemus, & ad nescio quem tranquillitatis ingenii portum per-

perveniamus. Juvat stylus ipse poëtico non multum abfimilis, luminibus tamen utens non ita illultribus, sed temperie quadam ad Historiam accedente. Ita fit, ut quidquid est in Eloquentia, Poëtica, Historia, jucundum ac suave, pictum, expolitum & florens misceatur; unde cum singularum voluptas tanta sit, non potest non esse summa omnium.

Atque hic est ubi tandem gravissimis & verbis & affectibus de tota hac arte conqueri liceret. Ecquid enim tot illigati lepores, tanta sententiarum suavitas, tot verborum flores, tanta scriptionis oblectatio? Annon satis per se aut dulcis Amor, aut Eloquentia vehemens; ut hæc in nostram perniciem, aut illius suavitatibus ad docendam nequitiam diluenda fuerit, aut ille hujus violentia ad se insinuandum armandus? Nimirum non satis Amor per se in medullas & animos influens, nisi artis subsidio adjuvetur; nisi Heroum patrocinio mentem, affectuum dulcedine pectus, oculos orationis luminibus commoveas? Excogitanda illa fuit etiam criminis & ingenii conspiratio, quocertius animi perirent! Quid enim conquerar honestatis, virtutis, humanitatis, religionis imagines foedissimo fuce adulteratas servitio mancipari; Reginamque artium Eloquentiam, & sanctissimum Heroum nomen, triumphos, gloriam, & auctoritatem virtutis, ut cum Cypriano loquar, flagitiorum turpitudini lenocinari, & hominum mentes ad ea quæ docet allicere?

Hæc ut melius animo percipiat, Auditores, revocate iterum in memoriam quanta vis sit Amoris, quam blanda, quam blandiens nequitia, quæ exempli illustis efficacitas; quæ so-

solertia, vis & ingenium Eloquentiæ, quæ virtutum gratia, etiam confictarum. Amoris certe tanta sagacitas, ut omnibus artibus dolisque unus facile sufficiat : tantus vigor, nunquam ut lassescere possit, nunquam interquiescere. *Habet omnis Amor vim suam*, inquit Augustinus, *nec potest vacare Amor in anima amanti*. Sed quam vim, quæso, quam perniciosam ! Quas non obducit tenebras, quas non inducit cupiditates, cui parcat ! Est ne mens aliqua tam prudens, quam si Amor invaserit, non labefactet penitus, ac avertat ! cui non quæcumque demùm voluerit persuadeat ? *Sophistes Amor est*, inquit Plato ; mentes hominum vana veritatis specie illudit, sed captiosis ante Sophismatum laqueis Amantis animum illigat, & irretitum in sua vota pertrahit. Nec illud verò difficile admodum. Prima quippe illius cura est, germanas rerum notiones in animo corrumpere, virtutum præsertim vitiorumque imagines sic adulterare ; ægrè ut alias ab aliis distinguere valeas : ita suco suo, & fallaciis cuncta illinit. *Potest est Amor, sibi*, ut aliis, *fingit somnia*, fortunatas insulas, victoriarum gloriam, similem semper, constantemque Heroum felicitatem, & fingit, & quæ somniantium stultitia est, etiam sperat. Sibi numina fabricat, & abominanda prorsus flagitia non commentandi solum, sed peccandi aliquandò libidine consecrat ; id est facile sibi & licita & innoxia persuadet, quæ in Heroibus admirari consuevit. Hinc Amoris ipsius Divinitas, non alio numine aris & cœlo donati, apud prophanos cultores, quam peccandi speciosiori prætextu & majore licentia.

Dum

Seneca
in Hip-
pol.

*Dum esse Amorem turpiter vitio favens
Finxit libido ; quôque liberior foret,
Titulum furori Numinis falsi dedit.*

Dissert.
8.

Magus est Amor, & πόνος ἀνθρώπων præstigi-
ator quidam naturalis & arte destitutus, ait
Maximus, imponit animis, turpitudinem fla-
gitiis detrahit, horrorem periculis, fortunæ
mutabilitatem ; omnia in alias formas trans-
figurat, ipsumque animum, ut illa Circe, in
belluarum speciem transfert : Leonem efficit,
Ursum, Tygridem, Serpentem. Videte, quæ-
so, in omnium temporum Gentiumque Hi-
storiis, quanta in Respublicas & Imperia per
Amorem importata perniciēs, quæ commotio-
nes animorum factæ, quæ commissæ prælia,
quæ Regnorum conversiones ? Quis sæpius
venena miscuit, inflammavit odia ; parricidia,
sacrilegia perpetravit ? An melior uspiam
suasor perfidiæ, scelerum artifex, extinctor e-
verforque Religionum ?

Unde igitur, quæ malorum omnium origi-
nem secum invehunt, Romantiorum fabulas,
Historias peccare docentes negabimus, vel
præcipuè, cum artificio admirabili pestem hanc
inhalent mentibus, & suavissimâ ac inevitabili
subtilitate inspirent ?

Iterum, quæso, compendiarîam illius artis
imaginem oculis subjiciamus. Heros à supe-
ris miraculo datus, futurum majus fortitudi-
nis, virtutumque miraculum, Heroinæ succen-
sus amoribus, dignum imperiis omnibus caput
periculis credere non dubitat. Fortunæ in-
vidia ad ignotum litus allidit: naufragus mise-
riarum suffragio primum, tum virtutis patrocini-
nio

nio aditum sibi parat ad principem. Placet. Virtus famam, fama admirationem, admiratio amorem excitat. Latet ille tamen initio timidus, & propè subrusticus, votisque tantum inanibus pascitur. Votis suspiria succedunt, suspiriis nutus, nutibus munera, muneribus furtiva colloquia. Fluctuant interdum animi, damnantur vota, laudantur, supprimuntur, & coacta ignescunt ardentius. Favebat fortuna votis amantium, cum Rivalis dignitate potens, virtute suppar, in ignotum non expectatus insurgit. Turbatur primum suspicionibus mutuis, ardent iræ, crimina cogitantur. Eheu, quam parum abest immane miserorum perfugium præcipitata nex & desperatio, nisi fatorum conditio benignior inexplicabiles nexus, subita, nec opinata Heroum agnitione resolveret. Deus immortalis ! quæ lætitia in ipso desperationis articulo, qui triumphus, quæ felicitas !

Quid vobis videtur, Auditores, hæc dum leguntur, cogitantur, ad virtutem generandam, an ad inflammandum Amorem sunt aptiora ? Certè si Amantis, vel ignobilis, exemplum aliquod rudibus expressum verbis, & pinguiori artificio, ac exitu infelici conclusum improvidæ adolescentis ætati, vel semel libandum proponeretur, esset utique in tam lubricâ præcipitiq; naturâ metuendum. Nec enim est affectus omnino ullus, qui facilius serpat in animos, nec venenum præsentius, nec ulla re melius, quam otiosa lectione propinatur. Sunt enim, ut ait non-nemo, Libri parentes animorum, nec eorum lectione tantum, quod ait Tullius, *ingenium coloratur*, sed fingitur. Si verò affectus ille suapte spon-

te, tam promptus & tenax in illustri persona proponitur, si summo exornetur artificio, si laudetur, si triumphet, si præmiis cumuletur, quis poterit esse pudicus, qui viderit flagitia coronari? auctoritatem quippe sceleribus tribuit peccantis dignitas, nec invidiam tantum detrahit illius gloria, sed addit illecebram. Perinde enim de Heroum exemplis philosophandum puto, ac de fictitiorum Numinum foeditate veteres ipsi cum Jovis, Mercurii furta, adulteria consecrabant.

Quis dubitet Nomina tanta sequi?

Quid, si paginis omnibus, vocibus prope singulis Amores spiret, affectuum teneritatem imprimat? Quid, si ut Eloquentiæ & politioris urbanitatis Magister juventuti ad imitationem exponitur; cum, teste Basilio, *Lectio via quædam sit ad actionem*, & omnis imitatio similitudinis Amor: Quis tot inter ignes flammis saltem afflari non poterit, quando utilitatis species conspirat cum invitamento voluptatis? Videmus certe quotidie flexibiles & cereas ad vitium adolescentulorum mentes sic illis affici, ac ferè insanire; ut, cum semel librorum id genus degustarint, cæteros omnes fastidiant, nil aliud cogitent, nil loquantur. Ita, quæ semel gratissima specie in mentem se se insinuaverint descendunt ipsa cogitatione altius, ardore le gendi inuruntur penitus & insculpuntur, & importunitate suâ, quos semel infecerint animos, ubique occurrando fatigent. Deus immortalis, quas imagines illæ obducunt ingeniis tenebras, invehunt metus, quas inflam-

mant cupiditates ! Ut miserentur, ardent, oderunt, suis ineptiis Lectores miseri, ut alienâ fucatâq; gloria, victoriisq; felices ! Quocumque Terrarum Heroem imaginarii comites consequuntur, tot veris ludibriis obnoxii, quot falsis casibus impetitur.

At enim casti sunt, qui describuntur Amores, & hoc scriptorum hujusmodi singulare est studium, nihil ut obsceni libri contineant. Verum, nil Heros magnificum, nil nobile, nil æternitate dignum sine Amasia aggreditur : Hæc bellis deliberandis pondus, hæc conficiendis vires subministrat : Illa sol, illa lumen, illa consilium. Hujus videt oculis, sentit nutibus, affectibus animatur. Nil sine ea carum; nec suus victoriis atque virtutibus splendor constiterit. Ipsam fortitudinem, ipsam enimverò gloriam, si minus Heroïna arriserit, aspernabitur. Huic uni militat, uni vincit, uni vivit, & moritur. En periculorum merces, bellorum præmium, recte-factorum gloria, cladibus sanè omnibus funestior, foeminae placuisse ! Detur hoc tamen, fabulam manifestâ vacare turpitudine, & integumento quodam fucatæ virtutis Amores involvi. Quis inter tot ambages, & vitii feliciter audacis insidias pudicitiae non metuat ? Quis nescit peccari flagitiosius sub imagine bonitatis : præsentiora, quò dulciora venena : pejora, quò tectiora lenocinia ; & esse quædam in libris, quæ periculosius ipso exprimuntur silentio, & melius intelliguntur ? Sit etiam tandem Amor ille omninò castus : at ille idem duellator, ille ferox, ille implacabilis, ille impius, & omnibus modis irreligiosus. Neque postremum istud eo tantum affirmaverim, quòd Veneris, Jovis, Martis, aliorumque

D

falsa

In Bibli-
ot. Se-
l-G. Lib.
de ortu
& inter-
itu hæ-
rel.

falsa Numina sæpè commemorent ; quòd A-
ruspiciæ mykteria, expiationes, & sacrificia
celebrent Ethnorum ; quòd aras excitent,
vota fundant, victimis rationalibus Amasæ
faciant. Ipsæ, ipsæ heresibus faces & furias ad
incendenda templa, diruendas aras, everten-
dam sacrorum sanctitatem Heroum fabulæ
præbuerunt. Non est hæc Declamatoris incon-
sulta quædam, & exaggerata supra fidem ora-
tio. Possëvinus certè & Remundus superioris
sæculi malorûmq; in eo nostrorum interpretes
sanè idonei, non aliis primùm Lutheri hæresim
arsisse facibus in Gallia contestantur, quàm
fabulatorum libris, & Amadisiorum. Illos
blandiori sermone in linguam nostram transla-
tos veluti subtiles emissarios, & huic opportu-
nos improbitati ferendæ impurum submisisse
Heresiarcham, quibus sensim Aulicorum men-
tes, & ab iis mores quoque vulgi sic emollivit,
& inflexit in voluptatem, nihil ut exinde seve-
rioris disciplinæ leges, ac Religionis sanctita-
tem, præstigiis homines corrupti, pensi habu-
erint. Et hoc cavebant, opinor, sanctissimi An-
tislites, cum in Sacro. sancta Synodo Heliodo-
rum Tressensem Episcopum, quem Æthiopica
scripsisse noverant, vel flammis, librum adu-
rendo, scelus expiare, vel episcopatu carere
jusserunt. Qualis ille partus est, quàm monstro-
sus, quàm ominosus, Auditores, quem parens
ipse, ut religiosus sit, non abdicare tantùm
cogitur, sed ultricibus flammis excindere !

Et tamen, proh pudor prolabentis in deteri-
ora sæculi ! capitalem hanc ingeniis & mori-
bus pestem laudamus, fovemus, amplectimur !
Nihil nos scriptionis inanitas, sectatorum in-
eptiæ ; nihil animorum præstigiæ, virtutum
in-

injuria, vitiorum irruptio, nihil Religionis movet certissima perniciēs. Hæ temporum nostrorum deliciae, hoc doctrinarum compendium, hæc recti, bonique disciplina, quam loquimur, quam vivimus : Hæc Adultorum oblectatio, hæc institutio juventutis ! O miseræ puerorum, puellarumque ætates ! quibus vanissima quædam, pro solidis artibus, ludibria; flagitiorum monstra, pro virtutibus; venena, pro cibis salutaribus obtruduntur. Quæ est ista tandem tam discrepans, tam secum pugnans hominis insania ? detestamur flagitia, flagitiorum irritamenta quærimus : abominamur hæreses, hæresum seminaria retinemus: displicent corruptores corporum, & amamus publicos corruptores animorum : Si venenorum opifex, templorum everfor, incensor urbis, expugnator pudicitiae in judicium rapitur, nec ferrum, nec flamma sufficiunt ; & rectè singula puniuntur in Operis crimina, quæ in Architecto tamen omnia approbantur : huic domi, foris, omni loco & tempore, non impune modo, sed summam etiam cum gloriam grassari licet, quod scelera artificiosè tractaverit, hoc est, quod letalius cæteris possit illudere. Faceffat illa conciliatrix fucatae damnosæque urbanitatis illecebra : nec tanti est, ut aeternæ salutis jactura redimatur futilis, & inconsulta loquacitas. En cum antiquitate tota solidam, sanctam, virginem denique Eloquentiam profitemur.

D 2

AD

AD LECTOREM.

*U*M severitatem nostram
 limatuli plerúmque homi-
 nes ludere soleant, n̄ que
 fructus vacuam Romantio-
 rum lectionem facile concesserint, negent
 tamen moribus & virtutis studio noxi-
 am : placuit, hoc loci, Satyra fragmen-
 tum adnectere, unde prudens Lector col-
 ligat, quos tandem sensus inspiret ea-
 rum lucubrationum meditatio ; quàm
 vel incommodos virtuti, vel opportunos
 vitio.

PUELLA ROMANTIOS LEGENS.

SATYRÆ FRAGMENTUM.

*S*OLA sedet thalamis, demisso
 Julia vultu,
 Fixa oculos, composita manus,
 neglectique cultum :
 Sola sedet. Nempe illa colos la-
 nasque sequaces
 Sustinet, & rigidas studiis imitata Sabinas,
 Exiguus

Exiguïs laribus pompam meditatur agrestem?
Hæc quondam. Nunc sacra vigent meliora, ani-
misque

Tota vacant: doctâ ludetur Fabula Româ,
Si qua trahit pensum, & veteres sapit ore Ca-
millas.

Regna Phrygum; Assyriæ gazas, & bella su-
perbæ

Perfidis, Heroûmque acies, blandûmque laborem
Versat, & accensos oculis ridentibus orbes.

Trojam agitat, Paridisque rogos, Helenaque
decentis

Fortunam, & plenis illectum navibus ignem,
Europâ atque Asiâ: tanta fax sæmina cladis?
Multus in ore Cyrus, & felix vindice Perseo
Andromeda, Augustique sugax Cleopatra tri-
umpho,

Et formosa sequens puerum Cariclea modestum
Per maria & Terras, & mundi limen utrumq;
Casta quidem: namq; hinc vitæ præcepta severa,
Virtutumq; animas, & succum haurire decori,

Instar Apum, lacrymam cæli cum manè sereno
Prata per, & rura, atq; in floribus æthera libant,
Promittit sapientum agmen. Sic itur ad alta
Septa pudicitia. Vivâ Vestalis accerrâ

Fumantem Vestam suffitu supplice adorans,
Lampadique æternam curans, & tristia bella
Avertens votis, serâ aut contagia, numquam
Purior. O stultos, Maïorum oracula, Catones!

Scilicet austera latitantem fronte pudorem
Et litè obductum velis, & simplice cultu
Lucisugum finxere, & solo horrore verendum.

Ille aulas Regum teneros vagus inter amores
Nunc obit, & minio malas rubet. Ah! mihi tan-
dem

Dic age, quis spinas exulserit, & civilem

Fecerit? Exempli vis magna, & ducta per omnes
 Fabula circuitus rerum, atque imitatio recti.
 Namq; liber morum speculum, & pietatis imago,
 Heroum illustres animas, & grandia facta
 Virtutesque canit, virtutum & pramia palmas.
 Melleus Eloquii sapor, obsequiosus amanti,
 Melleus ingenii flexus, sed vincit utrumque
 Ipse amor insinuans se se, atq; per omnia regnans
 More animæ, & vitam verboso corpore fundens.
 Quidquid agit Victor, Calpen superabit, an
 Alpes?

Metatur castra, an Babylonem vastat, & Indos
 Prædatur, sanie aspersus, & pulvere crudo,
 An Nivibus? minimum fuerit, quod sudat, &
 alget;

Omnia suasit Amor: meta est Amor omnibus una;
 Et Medea, malum scopulis atque æquore pejus,
 Si stultus Colchos adnavigat alter Jason.
 Hæc tamen una animos, hæc navibus addidit alas
 Pervigiles illam propter superare dracones
 Ignivomæ sine uros nemo dubitaverit? Obe!
 Quis novus hic doctor virtutis? & unde volu-
 men

Castificas oculo fundit lectore favillas,
 Si furor ex omni prorumpit pagina, & omne
 Crimen habet, tantumq; affulget barbara virtus?
 Barbara? ne credas: iures legisse Maronem
 Medeam, & cæco Paridem dictasse Poeta
 Iliada. Usque adeo respirat Clælia Tassum,
 Scuderiumque Cyrus, doctam & cum vate soro-
 rem

Mandanae, nostris ut vivat moribus, olim,
 Julia sic fingit mores. Videt Urbe recenti
 Naufragio advectum, & Lybico madidum sale
 vestes,
 Supplicibus Sociis mixtum, sub nube latentem
 Sp.flare

Spectare Æneam, & subito fulgêre sub auras,
Os, humerosq; Deo similem : Quæ Punica tellus
Heroem, natumq; Deâ, sortemque, Phrygémq;
Hospitio excludat ? causas innocte morandi,
O Regina tuis digna est ea gratia factis.

Julia, quid censes ? probat & miratur Falum
Mendacem, verumque, Annamq; audire laborat,
Et vigilem noctu, & medio sermone rigentem
Reginam, & tacito fallentem tempora luctu,
Venantemq; diu, & lacrymantem morte futura
Insequitur: neque enim gemitus lacrymasque
coërcet.

Succedit Tyria Claricea, atque arua peragrat,
Ista oculos : tantum possunt spectacula pompæ !
Et Fuvnem comes in pelagus, per litora cuncta
Ægypti, Æthiopumq; plagas, & Persidis oram;
Quod syrtes, scopulique patent, vada caca latro-
num

Opportuna armis, prætentiq; funere regna.
Ne quicquam avellunt hostes, atq; hoste furenti
Peiores undæ. Volat imperterrita damnis,
Quod casus rapiunt. O fidum pectus Amori !
Julia ait: digna Imperiis, & Principe Princeps!
Felix illa malis, si per discrimina tanta
Agnosci meruit ! subit ingeniosa furore
Argenis, & templis inter sacra. Pellite crimen,
O superi ! tentati aditus, vetitaque loquela,
Occultaque artes ! Subit ambiciosa, superbo
Terrarum Victore tumens Roxana, suisque
Affusas genibus palmas despectat, & Indos,
Bactraque, & ex omni decerptas orbe Coronas,
Fastiditque Deum, numerantem in Amore tri-
umphos.

Illam quidem Scythico proles educta sub axe,
Ne tibi par, Regum soboles, augusta propago :
Hæc te scēpira decent. O, si tibi ! sed præsens alto

*Ima mihi indignans Tellus discedat hiatu :
Exclamat. Tamen usque legit, similisque revol-*
vens

*Effingit casus, & se quoque cernit in illis,
Inscia, quis fibras animet Deus; & sua pascens
Damna oculis, vanaque agitant ludibria vita.*

*Hæcine virtutum Stoa, ingenioque madentes
Socratico charta, & nusquam candoris egentes
Virginei ? manibus, quaeso, date lilia plenis,
Lilia, perpetui monumentum insigne pudoris.
Fulia de mediis deducit frigora flammis,
Conseruitque nives. Undant de fomite passim
Scintilla, & latè terris incendia volvunt.
Arserit usque Phryges Helena, & Lavinia Tur-*
num,

*Niliaca Ausonias quærat Regna maritos :
Captivos cadat in cineres cuncta dolore,
Prævertatque necem. Tanti secura furoris
Inviolata manet, documentique splendida culpa,
Exemplis melior, melior virtutibus ipsis,
Quas molli sermone doces, ridebit amorem
Fulia, & intentos vitabit Cypridis arcus,
Scilicet, &c.*

DISSERTATIO III.
 IDEA HISTORIÆ
 EX VETERIBUS EXPRESSA.

SEU

VETERUM LATINORUM
 HISTORICORUM
 QUIS OPTIMUS?

PROLUSIO.

*Habita, cùm Quinti Curtii explana-
 tionem Auctor aggredereetur.*

LEGEBAM hunc nuper accu-
 ratum splendide, ingenue acu-
 tum, artificiosè veracem, &, ut
 paucis cuncta complectar, Ale-
 xandro, eoque Orbis victore
 scriptorem dignissimum: Simulque dubita-
 bam, uter utri plus deberet, hic accepto tam
 illustri scribendi argumento, ille propagatâ
 in omnem æternitatem, Historici beneficio,
 factorum gloriâ? Tum admiratione suspen-
 sum

sum subiit ista cogitatio : essétne, ut videbatur, optimum illud, quod Quintus Curtius consecutus est, scribendæ Historiæ genus ; aliúdone nobis, hoc potissimum ævo, quo rerum non inferiorum Alexandri facinoribus copiâ abundamus, quærendum, an sperandum ? Materiæ dignitatem excutere cœpi, Historici fidem & animum, rerum seligendarum curam, examinandarum solertiam, disponendarum lucem : ad hæc splendorem elocutionis inaffectatum ; perspicuitatem profundam, justam brevitatem ; vim in Concionibus, acumen in sententiis, amœnitatem in descriptionibus, admirabilem totique operi superiusam rerum omnis generis varietatem. Jamque gratulabar ipse mihi, qui egregiam Auditoribus Historiæ formam proponerem ; parúmque aberat, quin Curtium Historicorum omnium Principem appellarem. Verúm, ne mihi præjudicatâ quâdam, ne dicam præcipiti electione abblandiri viderer, animum super ea re putavi consulendum ; & commodè quidem, nam citra Disceptationis tædium, totam mihi brevi narratione dubitationem sustulit, rem confecit.

Narrabat scilicet ineunte Urbani VIII. Pontificatu, florentibus Romæ Literarum studiis, Cardinalem Bentivolium, virum non scribendis minús, quàm gerendis rebus idoneum, & cui ad supremam Orbis dignitatem sola felicitas defuit, priusquam suos de Belgicis tumultibus Commentarios in lucem ederet, Scriptorum Italiæ florem, Academicos in primis nobiles, in suburbanum invitasse, de tota hac Quæstione disputaturos : Quis Latinorum Historiâ scribendâ cæteris præstitisse ; cujus scribendi ratio nostris temporibus accommodatior

modatior probatiórque videretur?

Convenerant ad condictam diem Literarum Proceres, Mascardus, Famianus Strada, Tarquinius Gallutius, Daniel Bartolius; illi, sui jam sæculi decus; iste, jam tum nostrorum temporum matura spes. Propositoque paucis dicendi argumento, cum alii aliis, ut sit, primas in differendo deferrent, & inutilibus officiis tempus occuparetur; coactus tandem auctoritate Famianus, in hunc fere modum ad rem explanandam aggressus est.

Faciam, Eminentissime, quod jubes, mentem aperiā, ut doctissimi viri, non tam de re ipsa, quam de me quoque sententiāque meā judicent. Quamquam & illud arduum cum primis videtur de Hiltoria ferre sententiam, hoc est, pronuntiare, quod sit sæculorum omnium judicium? quis ætatum gustus? quid Æternitati congruat? quid castigandis, etiam procerum, vitiiis? quid virtutibus exornandis potissimum conveniat? Et hoc corā iis, qui scribendi formam doctis præbent, votum omnium superant. Faciam tamen, quia imperas, & ideam, quam jampridem absolvisti, Orbique perfectam daturus es, delineabo; Sed ante, quam petis, veterum imaginem obiter, & paucis depingam.

Historiæ perinde idem ac cæterarum omnium Artium fatum est: nec unus idēque parens, nec ætas eadem, aut formæ pulcritudo, vultusque sibi per omnia consentiens. Nata illa est apud nos nascente Republicā, sub Pontificibus profanis, sed rudis adhuc, imbecilla, nuda, & sola simplicitate commendabilis. Adolevit postmodum crescente Imperio, & robur ac venustatem ab argumento traxit,

trahit, nondum tamen maturitatem illam, sublimésque animos assecuta ; sed verecunda & quasi subrustico se pudore domi intra septa religiosè continens. Emergit tandem domesticis è latebris sub ævum Cæsaris perfectior, & in Oratorum pulpita cum Hortensio, in castra cum Cæsare, in arcana Consiliorum cum Pollione atque Sallustio, in hominum denique & totius Orbis lucem cum Livio penetravit, omnibúsque peræquè hominibus candere suo, & ingenua quadam libertate amabilis. Felix illud beatumq; seculum, nullis adhuc corruptum lenociniis, nullis suspitionum nebulis infuscatum ! Verùm à morte Augusti, ex temporum ingenio, nonnihil à seipsa degenerans in aulæ paululum mores immigravit, adulationis plenissima sub Tiberio : Tandémque in senectutem inclinans, importuna quadam, & tetrica post Flavios morositate cuncta permiscuit : nativam illam pulcritudinem, si non sustulit, profectò suspectam, metuendamque reddidit. Tum variis subinde ætatibus simulacra quædam errantia, & umbræ Historiæ jamdiu consepultæ hominum generi illuserunt. Sed nostris demum temporibus, ac potissimum per te excitata, ac in lucem revocata splendidè revirescet.

Et hoc certè ex sequiore ævo cursim libatum, inquit Bentivolius : perfectam tamen, te interprete, volumus, & expectamus. Ergo, si perfectam, subjecit Famianus, absolutamque, apud veteres, Historiæ formam volueris, non alibi certe, quam circa Augusti ætatem querenda tandem est. Nam priora illa quidem, aut infantis quasi sordibus inquinata, aut adolescentis perturbata erroribus, politioribus

bus seculis ingeniisque displicent: posteriora, amenitatis florem, & veritatis gratiam, quæ dæd est Historiæ vel maxima, nimiam calliditate inficiunt, aut barbarie efferant. Atenim medio illo tempore vix quicquam desiderare possumus. Nobilitatem argumenti, elocutionis nervos, severitatem in castigandis moribus, veritatis efficaciam, unus tibi suppeditabit Sallustius: Puritatem sermonis, nitorem styli, diligentem quamdam negligentiam Cæsar: Livius omnia. Eum certè Patavinum dixerit Pollio, Augustus Pompeianum, Caligula verbosum, Lippius supinum, Posssevinus superstitiosum, Annius Viterbienfis aniliter loquacem, mihi divinus ille videbitur. Adeo mihi in narrando verax, in describendo floridus, in dubiis sagax, in Concionibus eloquens, in sententiis gravis, maturus in consiliis, ubique jucundus est, & æquabilitate quadam lactea in animos sensim influens.

En, quid ego de veteribus sentiam, senserimque, hætenus: nec alium, si cujuscumque demum unius insistere vestigiis volueris, tibi Livio præoptandum optaverim. Sua laus alijs per me quoque fuerit; sed, ut verum fatear, singularis: hic virtutes Historiæ omnes complectitur; &, si quid reprehensioni fuerit obnoxium, tum illud præ cæteris levissimum videbitur, tum relictum forte non sine consilio, ut assurgant cætera consideratione leviorum; quemadmodum, nævis quoque, gratia & venustas vultibus conciliari solet. Perorabat Favianus, cum ardorem toto vultu ex tacita quadam indignatione collectum Mascardus præ se ferens jussus est à Bentivolio, qui erumpentem, & absilientem ex oculis affectum jam pri-

pridem notaverat, sententiam dicere. Nec facile se vir alioqui prudentissimus, & Academicæ urbanitati assuetus continere potuit, quin alienissimum exclamaret ab hujusce præsertim ætatis genio, commendari Livium, Tacitum præteriri. Historiam, non Eloquentiæ populari docendæ natam aut inventam, sed formandis hominum, maxime principum moribus, & Rebuspublicis ordinandis. Illam magistræ vitæ, & prudentiæ facem; quæ quanto apud Cornelium, quàm apud Livium sit splendidior, neminem fugere: facilem illum quisquiliis undiquaque, nullo delectu, corrogandis, credulum inferendis superstitiosè Religionibus & prodigiis, fastidiosum Reipub. laudatorem, invidum hostium gloriæ, potissimum Gallorum; plagiarium, frigidum, *καυτολόγον* ut non insulse in ejus Elogio dixerit Fabius, lectionem ejus pueris profuturam. Qualis vero, agebat, Taciti in obviis delectus, in obscuris conjectura, in suspicioso judicium? quæ in occultis eruendis industria? in consiliis odorandis sagacitas? ut intimos animorum recessus penetrat! ut facta discutit! ut facienda auguratur! ut jacentia, profundâ veriperquisitione, erigit & attollit! ut intricata, submisso ingenii quasi fulgure, illuminat! ut invidiam in facta derivat! ut artificiosè dispensat laudes! ut celanda, specie negligentis, obscurat! ut prædicanda exaggerat, sed more narrantis! Et hunc tamen nunquam tacendum, ut ait Sidonius, Cornelium, in hoc veluti Veterum Ingeniorum censu, præterimus!

Hærebat ille adhuc, ut fit, consumptâ animi corporisque vehementi incitatione, stupore

re defixus, cum ex Moderatoris Eminentissimi nutu fervidam illam Orationem exceperit Bartolius, & quæ viri humanitas est, sermone suaviori mitigavit. Et verò concedebat multis nominibus laudandum Tacitum, nî curiosius, quam virum bonum deceat, arcana principum inspiceret, iniquius aliquando satis probabilia ex se se consilia in prava torqueret, sacra etiam tractaret irreligiosus : gravem illum quidem, & virili quadam robustaque Eloquentia præditum ; cæterum docendæ simulationi apprime idoneum ; veritatis, quæ Historiæ vita est, non ita sæpe studiosum : Poëtam ex aulicâ scenâ in vulgus productum, versatilem, obscurum, intricatum videri. Et quidquid demum jactetur de Oraculis ejus Politicis ; plus ne conjecturali illa sagacitate Rebus publicis profuerit, an nocuerit ? prudentiam, an subdolas artes in Orbem invexerit ? ut modeste dicatur ; hætenus in ambiguo esse. Inutilem certè Ingeniorum infimis, mediis noxium, summis ancipitem. Cæterum austeritatem illam styli videri molliendam, & amœnitatis aliquid inspergendum : sententias non semper ex arcano velut adyto, & quasi ex Tripode & Cortina promendas, sed è publica hominum consuetudine : Animorum penetralia, non eò ad vivum ressecanda penitus rimandæque, ut nihil oculatissimum quemque fugiat : nimiam curam suspectam esse mendacii, invidiæ, malignitatis.

Quamobrem videri sibi Velleium Paterculum, si non omnibus, certè multis ex capitibus Tacito anteferendum, amœnissimi cultissimique virum ingenii, acrem judicio, Elocutione tersum & Romanum in primis, rebusque dili-

diligentem. Sententiis quidem ita nitidis, atque micantibus intertextum, ut ejus Historia, perpetua via lactea, stellis distincta, credi possit; cum è contrario vix quisquam Taciti Libros in manus sumpserit, quin tenebricosa quædam lumina, & Cometas prodigialiter minaces undequaque fulgurare & coruscare viderat. Velleium insuper narrare sine fastidio, quæ ex se se diffusa sunt; adstringere alia sine obscuritate: laudare ingeniosissimè: scelera nec injuriòse carpere, nec invidiosè probare recte-facta; ut quisque prudentissimus, & laudatorem illum & vituperatorem non recuset. Hactenus Bartolius.

Nec diu cunctatus Gallutius (solus quippe restabat) severè, ac paucis pronunciat, unicuique sibi in Historiâ placere Sallustium. Cæteros, aut politicos, aut Oratores, aut Poëtas & adulatores, hunc demum Historicum esse. Livium certè importunè disertum, Tacitum malignè subtilem, Velleium in laudando nullâ ratione ferendum, ut pote dissimulandis vitiis, & umbris vitutum animandis unicè natum. Virum denique sui sæculi, hoc est, degenerantis jam tum imperii civem, & corruptissimæ Cæsarum Aulæ servilem, & mercede conductum adulatorem. Nullus sine prudentiâ ignavus est, nullus sine laude nequam. Et si eum audire velimus, ejus demum ætate inventa est Ars scelera sanctè, ac religiosè patrandi. Et verò, sine stomacho recordari quis possit palmaris illius adulationis, qui Epitomes alioqui brevissimæ scriptor, operum tamen à Trojanis Temporibus incepti deductique quintam minimum partem in sui Tiberii consumit laudibus. Nempe suum hunc,

hōn Orbis Heroēm, *Spectaculum*, cui simile
conditio mortalis recipere non potest, appellat:
Et quem, immanissimam spurcissimamque bel-
luam, vix dignam inferis, cœteri scriptores
ad ravim usque clamitant; eum Paterculus,
non cœlestem modò virum, sed *divinissimum*,
& novo superlativi genere, *cœlestissimum* voca-
re non dubitat. Quocirca concludebat unum
in Historiâ Principem imitandum esse Sallusti-
um: illum veritatis cultorem eximium, ut qui
insensissimum etiam hostem Ciceronem im-
pense laudaverit. Mores ingeniosè pingere, li-
berè in malos invchi, probabiles, nec profusè,
nec parcè laudare: hostibus juxta, ac suis æ-
quum esse: nemini nec invidiâ, nec captati-
one favoris gravem: Et quem stantè adhuc
Republicâ liberum metu, contemptorem grâ-
tiæ, civem denique Romanum agnoscas. Hunc
temporibus nostris opportunum enimverò a-
deoque necessarium, cum plerique adulario-
nem ingenio, veritatem simplicitati imputent.
Nihil interim de dotibus cæteris hac scribendi
ferè licentiâ deperire: diligentiam in primis
habere; sic, ut totam Africam unius Numi-
diæ describendæ gratiâ, Romanus lustrave-
rit: Dictionem brevem, nervosam, Thucydi-
deam.

Finierat cum Bentivolius, incertus animi,
nihilôque totâ hac Dissertatione doctior, aut
ad scribendum paratior; benè est, inquit, sen-
tio saltem, quam *periculosa alex plenum sit opus*
Historia, quando Principes ipsi, imò Numina
Historiæ vobis probari non possunt. Livium,
Tacitum, Velleium alterni rejicitis, nec suis
etiam nævis Sallustius caruerit; qui si Cato-
nes scribendo expressit, vixit Bacchanalis,
E
seve

severus aliis, uni sibi indulgentissimus. Hac saltem in parte Antiquitatis minùs religiosus cultor, cujus solam duritatem in verbis affectavit. Quid si ejus Proëmia excutiamus, à Trojanis usque ætatibus deducta? quid si in exiguo narrationis opere Philosophantem cernimus? quid si justæ lucubrationis formam & exemplum dedisse negaverimus, cujus fragmenta tantùm Historiarum extant, aut abrupta decisaque à corpore membra, nihilò ferè fragmentis majora; & tentamenta potius parturientis ingenii, quàm maturi factus: quid nobis reliquum erit, nisi ut in inveniendâ tandem ubi ubi vera Historiæ formâ, planè desperemus?

Sanè, subjecit Famianus, neque propterea desperandum nobis, putaverim, quasi verò Historiæ virtus tota prioribus exhausta seculis, nihil laudis & gratiæ posterioribus perficiendum transmiserit; solaque nobis imitandi servitus, non etiam inveniendi vis, & exco gitandi gloria fuerit relicta. Historiæ Ideam, si annueris qualem mihi cumque animo jam pridem formaverim, proferam, novam illam quidem, ut multi putant, sed ex veteribus tamen transumptam, & concinnatam. Sallustium probo, sed rubigine & asperitate purgatum & detersum: Livium amplector, sed amputatâ verborum luxurie nonnihil castigatum: Velleium amo, minus tamen tempori, & fortunæ servientem: Tacitum miror, sed in plerisque, ut ipse de aliis meruit, suspectum habeo. Quamobrem sic existimo constandum aliquod ex multis quasi temperamentum styli, æquabilis tamen, sibi que constantis; & ex optimorum Auctorum diverso caractere
unum

unum aliquem esse formandum, qui rerum varietati se se accommodet, & ex omnibus efflorescat. Contextus quidem Historiæ quinque potissimum ex rebus coalescere solet, personarum imagine ad vivum expressâ, Deliberationibus Consiliorum, Concionibus, locorum Descriptionibus, & rerum gestarum Enarratione. Hæc perpetuò diffusa Trunci instar obtinet, cætera membrorum. Cuncta veritate animantur, digeruntur scriptoris judicio, affectibus velut succo & sanguine imbuuntur. Tum majestate Personarum, Eventuum raritate, splendore Negotiorum, difficultate operum, commutatione Fortunæ, Novitaris gratiâ, Curiositatis illecebrâ, efficacîâ Dictionis, & virili quadam Orationis suavitate, velut cerusâ & minio colorantur. Sic enim Plato in Philæbo censet, ad Historiæ perfectionem Argumenti dignitatem requirî instar Corporis, veritatem instar venustæ pulcritudinis. Philosophatur enim suo more Historia, & magistrâ se vitæ hominibus præbet, propositis Majorum exemplis; adeoque fide niti necesse est: sed quia displicet omnis horrida sapientia, Orationis quoque suavitate est mollienda.

Quapropter, non modò liber sit ab omni affectu odii, metûs, invidiæ, gratiæ, sed & videatur, quicumque Historiam scripserit. Stet veluti rerum arbiter, & spectator, dum se res ipsa prodat, seque, ut ita dicam, vel promoveat ipsa & approbet, vel conficiat. Dubia examinet, non ut Quæstor criminis: judicet tamen, ut veritatis vindex, nec timidus, nec temerarius. Affectationem in primis in stylo fugiat, ne rebus quoque fucum fecisse credatur, illis certè, quibus suspecta est omnis diligen-

tia, & atcuratio. Elocutio ne torpeat tamen, aut diffluat; Supinitatem istud & negligentiam; alterum, inopiam scriptoris coarguit. Absint cumprimis rerum minutia, Auctoris sollicita anxietas, jejunitas verborum, Phrasium phaleræ, offuciæ sermonis & obscuritas, importunæ digressiones; & quæcumque docenti auctoritatem detrahunt, aut rebus dignitatem.

Fateor vix ullum esse veterum tantæ in scribendo felicitatis; ut, cum tot virtutibus abundet, vitia quoque sugerit. Optimus Principum, Ducum, illustrium virorum fingendâ Icone Paterculus, formandis ad Consilia animis parum aptus. Vividus, robustusque suâ paritate in Concionibus Sallustius, incultus ferè & inamœnus in Descriptionibus, ac propè subrusticus. Eloquentiæ natus Lucius, sed minutias in narrando persequitur. Profundus exquirendis versutiis Consiliorum Tacitus, sed dubiæ fidei. Cæsar, quem vos intactum, puto, reliquistis; quod materiam tantum Historiæ suppeditare voluit, nil præter prælia occasionesque præliorum scripsit; nec aliò visus est, ad instituendam hominum vitam referre Commentarios. Mirabilis tamen scriptor, qui dum aliis materiam tantum pararet, ipse præripuit; itaque imperfectum reliquit opus, ut Apellæ tabulam, cui nullus manum admovere ausus est, ne corrumpere. Perfectus omnium fortè judicio, si fuisset suo, nec ipse se deseruisset.

Si ergo perfectam omnino Historiam volueris, necesse est, ex variis illam floribus delibatam concinnaveris: sed hoc judicii singularis est, difficultatis summx. Quis enim ita tractabit ac versatili fuerit Ingenio, ut tot personas

unus induere possit ? ita prudenti, ut aliorum vitiis, tractando, non adhæserit ? ita firmo, ut cum omnibus similis esse voluerit, sibi tandem non fiat dissimilis ? ita perspicuo, ut, in tantâ rerum varietate & confusione styliorum, liquidus tamen & suas duntaxat undas trahere videatur ? sic est : verum, ut Iridi ex colorum discrepantia, venustas; Musicæ, ex concordia tonorum discordiâ, Harmonia ; Æri Corinthio, ex degeneris licet Metallî admixtione pretium ; Sic etiam, novæ hujus, quam quærimus, Historiæ Ideæ ex omnium imitatione pulchritudo efflorescet. Ducem quæris ? in singulari quidem (nam Livius universam quodammodo tractavit) Historiâ, habemus Curtium, quem liberali commendaverim compendio, si perfectæ Historiæ absolutissimum exemplar appellaverim. Plura in eam sententiam dicerem, nisi ejus laudes apprimè tibi notas certò scirem, satisque mentem meam aperuisssem delineandâ hætenus perfectâ Historiæ Ideâ ; quam, si cum Quinto Curtio contuleris, non tam Historiæ imaginem pinxisse me putes, quàm Curtii. Sic sentiebat, auditores, seculorum omnium scriptor Famianus ; Nec nostra plurimum interest, quodnam fuerit cæterorum judicium. Vicit Curtius, vel eo solùm nomine, quòd tanto viro placuerit,

E3

DIS-

DISSERTATIO IV.
 QUIS CHARACTER
 PANEGYRICÆ ORATIONIS

EPISTOLA,

Ad Collegam quondam suum.

RASCARIS, an roges, utrobique operam perdis apud tenacem propositi. Mihi jam pridem certum est raro de quibusvis aliorum operibus, nunquam verò de oratione panegyricâ, singulatum quidem, ferre sententiam. Hoc illud est descriptionis genus, cui, cum pauci indulgere soleant, ego maximè parcitum velim, & Auctorum merito, & difficultate persuasus operis, & iniquitate Argumenti, quantumcunque præclarissimi. Versatur enim, mihi crede, in lubrico & præcipiti, quisquis omnibus placere desiderat, & alienæ tractatione laudis satisfacere multitudinis invidentiæ.

Tenendæ sunt omnium venæ, omnium gustus, omnium explendæ voluptates, satietates vincendæ, & fastidia, quibus facillimè adhærescit

rescit omnis delectatio, sed illa potissimum
quæ otiosis obtruditur. Quæ sunt hominum
ingenia, tot excogitandæ varietates, tot di-
cendi formæ. Conqueretur semper aliquis
præteritam, quam expectabat maxime, si vel
unam omiseris: si cunctas miscere labores,
quod neque decet, infinitis animi tui crucia-
tibus asperfos tantum se levi voluptatis parti-
culâ publicè omnes clamitabunt. Præterea gra-
ve est concitasse expectationem sui, & valdè
miserum in eâ lucubratione animum occupas-
se, cujus, ut nonnullarum arborum, sterilibus
fœcunditas, & unicus fructus umbra est. Quid
ergo me non ignarum penitus periculi & diffi-
cultatum, ac laudatorem omnium, pronuciare
tamen jubes, quid sentiam, & præsertim quid
reprehendendum putem? Neque is ego sum,
cujus judicium pro lege habeas, exultimator
ipse talium rerum optimus, & iustissimus; ne-
que externus ille tanti est, ut illi similem, dis-
similemve esse, tuâ intersit plurimum. Sed ur-
ges tamen, & propè convitio amicum adigis,
& judicium extorques: obsequar igitur, vel
in jucunda petenti: sed ita, ut meam opinio-
nem desiderare veriùs possis, quàm benevo-
lentiam. Quid universim de Panegyrici for-
mâ, figurâque dicendi sentiendum sit, pro-
feram; de subjecto opere, prorsus reticebo.
Tu sententiam, ut voles, ex tuo deinde
feres.

Hæc autem disputationis futura est ratio,
ut generationi primùm ex Platonis ferè disci-
plinâ, cui primas partes in panegyrico Rhetor
Hermogenes dedit, panegyricæ orationis qua-
si characterem definiam: tum ex illâ ideâ ma-
teriam, seu mayis inventionem extraham; po-

stea formam educam seu dispositionem, quæ distributionem rerum, & totius elocutionis ornatum comprehensum velim.

Lib. de
ideis.

Panegyricæ orationis, quatenus ab cæteris dicendi formis discrepat, sive succum, sive colorem, vultum, characterem, notamve dixeris, puto Admirabilitatem; animorum verò fructum primum & cæterorum Parentem, hoc est motum, huic figuræ proprium & stabilem, Admirationem, & qui ad illam deinde consequuntur, affectus; singulari quidem modo ad Rhetoricæ finem, & demonstrationis leges temperatos. *Elegantissima*, inquit Hermogenes, *forma panegyrica*, vel, ut diximus, *Platonica*, efficitur per omnes formas, quæ reddunt orationem magnam & grandem, adeoque admirabilem, exceptâ asperitate & vehementiâ. Et postea. *Eadem fit per ea, quæ sunt propria poesi heroica*, cujus animam esse admirationem nemo negaverit.

Conjecturam hujus Ideæ non leviter firmant omnia, quæ huic generi sunt propria, & addita, finis præsertim, ex quo Naturam quoque Artium metiendam putant sapientes Viri. Rebus autem omnibus, quæ Panegyricum absolvunt, etiam minimis, unde locum fecerit admiratio, in artificio formæ declarabimus. Hic in fine diutius, ut in opinionis hujus firmamento, commorandum. Panegyricus, ut vulgò sumitur, ad personarum illustrium gloriam ac celebritatem, & ad Auditorum, propositâ præclaræ virtutis mercede, splendore gloriæ, inflammanda studia totus refertur. Quamobrem necesse est, officio Panegyristæ ut fungatur Orator, eam ineat viam & rationem dicendi, quæ motus excitet, ingenerandæ fovendi.

foyendæque Herois existimationi aptos, & accendendæ imitationis stimulis congruentes. Hanc ego viam, non aliam magis convenientem arbitror, quam si admirabilitate rei propositæ, facti, Virtutis, universæ vitæ, totam orationem imbuat & coloret, &, quod deinde necesse est, Auditorum animos admiratione impleat. Nam existimatio illa præclara, quæ celebritatem nominis & gloriam parit; somitibus tantum admirationis accenditur, neque sustentatur aliis, quàm motibus ex admiratione provenientibus. Æstimamus magna, inulitata, rara, ardua, vel re, vel quæ opinione hominum talia putantur; eadèmq; non alia mirari solemus. *Admirabile vocant,* Inst. l. 4. ait Fabius, *quod est præter hominum opinionem* c. p. 1. *constitutum.* Deinde ex illis orta admiratio, laudandi studium, delectationem, amorem, venerationem, imitationem progenerat. Atque illa sunt demùm, quorum causâ Panegyricum quarimus; nec aliundè tam feliciter & copiose manare possunt, quàm ex fontibus admirationis. Laus certè, unde formam hanc dicendi plerique appellarunt, ab eo affectu sic profluit, nihil ut laudemus, nisi quod illo perfusum ante largiter fuerit. Quapropter Aristoteles virum magnanimum, & eundem ad admirationem proclivem negat, & affirmat ad laudandum segniorem. Et S. Augustinus affines adedò, conjunctasque laudem, & Admirationem existimat, ut Deum non aliter res admirari posse contendat, quàm laudando.

Delectationem verò mentis Aristoteles lib. 1. & 3. Rhetor. Admirabilibus affingit non modicam, & admirationem causam jucunditatis

Lucan.

tatis agnoscit. De amore, stupidissimi hominum non dubitant. Ubi enim sunt, qui non etiam, *quæ mirantur, ament* ? Vel illos, quos nunquam vidimus, artifices eximios, & Heroes longè ante tempora nostra sepultos, cum eorum facta legimus, aut Operum monumenta intuemur, magno ardore diligimus. Quis credat arbores patulis diffusas ramis & umbrarum opacitate commodas, & opera muta, & sensu carenta, hujus etiam affectûs similitudinem aliquam ab hominibus expressisse ; non alio sanè philtro, quàm admirationis ?

Jam veneratio & reverentiæ quidam timor, nonne Religionibus quoque, & Mysteriorum sanctitati ex admiratione accessit ? quæ eadem parens est profusæ illius observantiæ, quâ viros Principes aut alios insigni quâpiam dote, ceu meritorum majestate præditos, instar numinum colimus, & obtupestimus. *Est enim, inquit Damascenus, Admiratio, metus quidam ex novâ aliquâ, & insuetâ specie rei contractus.* Quem religiøsæ mentis stuporem, horroremque sacrum Matthæus populis attribuit, ubi Christi miracula *videntes turba timuerunt, & glorificaverunt Deum.*

Nec difficile est ex admiratione rei, nostris tamen viribus aliquo modo attemperata imitationem quoque deducere : quæ cum sit acre studium animi ad meliora nitentis, & similitudinem virtutis affectantis, non potest rerum admirabilium pulcritudine non vehementer exardescere. Subjicit enim ingentes stimulos, & quasi igniculos mentibus, laudatæ virtutis fulgor, & gloria, nec magnas illustrésque animas quiescere patitur, dum coronæ similis

similis imago aliqua blanditur secuturo. Nota sunt Themistoclis ad Miltiadis trophæorum contemplationem insomnia; notæ ambitiosæ Cæsaris lacrymæ; notæ omnium in quoque scientiarum & Artium genere contentiones. Eaque mens ita Sapientum animis infedit, ut Plato, quâvis tandem ratione fieri posse neget, ut non illud quisque imitetur, cui se se certo quodam studio & amore, quasi admirandus assidue addixerit. Unde infert; cum Philosophus divino & decoro se totum addicat, & in hoc assidue versetur, fieri non posse, quin ipse & decorus, & divinus evadat: quantum quidem in hominem cadere potest. Quod Philosophorum ita proprium non puto, ut ad cæteros quoque capaces admirationis non pateat. Est enim insitus omnibus Miri amor, & ex amore tenacitas; *si quid mirabere, pones invitus.*

Lib. 6.
de Rep.

Horat.
l. i. E-
pist. 11.

Cum igitur admiratio præclaram rei stupendæ opinionem in intelligentiâ excitet; & ex eâ reverentiam in voluntate & diffusum cum blandienti suavitate Amorem; observantia verò & amor conciliatores sint imitationis; & illi demùm affectus proprii & addicti Panegyrico; quis dubitet, qui in Oratione panegyricâ, admirationem illorum causam, semen & originem diffuderit; cæteros deinde omnes affectus pariter ingenerare, fovere, nutrire, perficere? Et cum panegyricus iis excitandis, absolvendisque deserviat, quin eâdem operâ Oratoris in eo genere perfecti munere defungatur, quicumque dicendi vi, & eloquentiæ præsiidiis admirationem fecerit. Et hoc fortasse paucis totum innuebat Hermogenes, lib. 2. cap. 10. cum Panegyrici artificium *Epico poemati*

¶

¶ Homérico operi comparabat, & similem dicebat esse oportere Panegyristam Poëtæ, servatâ tamen, ut ait, proportionem Geometricâ, quæ profam inter & carmen esse debet, hoc est ratione utrique convenienti. Quam Ideam deinde his verbis absolvit; *panegyrica oratio fit per ea, quæ sunt propria Poësi*. Non autem existimo quemquam adeo à Poësi alienum, quin illam heroicæ, hoc est admirabilis, & supra communem sortem positæ actionis splendore & gloriâ, hominum animos ad laudem, cultum, amorem, imitationemque virtutis fateatur impellere. Quid enim aliud Poëtæ clamant? nonne hic insignem pietate virum, ille formidatam Tonanti progeniem, iste bella plusquam civilia canit? sed hæc Idearum gratiâ fortasse plus satis: patent ipsa cujuscunq; descriptionis lectione.

Constitutâ jam Panegyrici notâ, quærendum incumbit, quibus admirabilitas illa, quæ characterem inurit, perficiatur? nec difficile est definire. Materiæ & formæ consideratione, vel, ut cum Rhetoribus loquar Inventionem, & Dispositionis ac elocutionis artificio tota ars comprehenditur. Materia admirabilitatis, sive eorum, quæ admirationem parere nata sunt, sunt magna, inexpectata, occulta, rara, insolita, singularia, in quoque genere illustri quodam modo, insignia. Sunt autem talia *absolutè* per se, vel *comparatè*. Per se quidem, quæ præcisè secreta ab ullius differentiâ loci, temporis, personæ, ætatis, sexûs, conditionis, aliarumque circumstantiarum, & omnino nuda contemplatione sui, defigunt animum. *Comparatè* verò, quæ his adjunctis implicata, vestitæque percellunt: sic ut ab iis quo-

quodammodo fulgorem illum percussione aliqua recipiant, & sine illis, mentes neutiquam radianti illo stupore perstringerent. Admirabilia verò per se sunt grandia, ut diximus, rara, pulchra, quæ excellentem aliquam dotem præferunt, non tamen omnibus, & semper: nam *miracula* subinde *vilescunt*, & quasi deflorescunt oculis ipsa videndi assuetudine. Quid mirabilius mundi fabricâ! non miramur tamen, qui quotidie videmus; sed si quis natus adultusque in umbra subito in lucem emergeret, spectando mirandoque non posset satiari. Quare necesse est plorumque mira subitanæ aliquam affectionem, motumque habeant, & in animum velut ex inopinato incidant. Sic enim illo quasi fulgure apud interceptum coruscant splendidius, & tremuli instar fulgoris, aut absilientis in tenebris scintillæ, mentis aciem fortius, vividiùsque ferunt. Ita suprâ Quintilianus admirabile definiēbat, *quod est præter opinionem hominum*. Consonat ipsa natura admirationis, in hominibus serè semper cum ignorantia causæ, modive rei propositæ, conjunctæ, & fluctuantem nondum satis exploratæ rei pervestigatione animum tenentis. *Admirans dubitat*, inquit Aristoteles. Et Plato in politico, *mirum ignoratio efficit*. Illa certè ignoratio si desit, friget admiratio, ut apparet in magnanimis, quibus quia pauca magna videntur, nec dubitant, idè proclives non sunt ad admirandum, ait Philosophus in Ethicis.

Reperitur tamen aliud admirabile per se, non ex ignoratione aut dubitatione causæ vel modi proveniens, ejusque noscendi desiderio, sed ex affectu delectationis erumpens ob rei magni-

magnitudinem perspectam ac manifestam, & eò percellens animum, minimèque expectatum, quod usitatum rerum modum prætergrediatur: verum nihilò minus homines in laudem inclinans, imò magis quàm occultum illud & fugiens. Agnovit utrùmque admirabilis genus, tam obscurum illud & incognitum, quàm pervium & luminosum istud, Augustinus Epist. 101. his verbis: *aliqua ideo mira sunt, quia occultiores habent causam, quàm ut videri vel reddi ab homine homini possint. Nam ista causæ sunt admirationis, cum vel ratio cujusque rei lateret, vel eadem res usitata non est, quòd aut singularis, aut rara est.* Primi generis in Heroibus sunt officiosa quædam miracula, quibus curæ Deo esse monstrantur, portenta, illustres dotes, quæ stuporem, horroremque sacrum & superstitionem aliquando reverentiam injiciunt, repugnantibus nempe mortalibus Principes, ut ille ait, aut *Diis simillimos*, aut divinitus constitutos. Quis enim id non augeret de Theodosio, cum Poëtam canentem audit

Plinius
in panegy.
gyr.

Claudian.
de
III.
Consul.
Honorii.

*O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad classica Venti!*

Infinita sunt apud Poëtas & Oratores horum exempla, cum de heroibus sacris, tum de profanis celebrata; quæ si quis ritè expendir, ad admirationem conciliandam adducta videbit oppidò.

At enim stuporem hæc tantum sterilem, & infœcundum, ut diximus, ingenerant, non imitationem: quæ verò sunt generis posterioris

ris

ris ab Augustino adducti mira, non item ; quales sunt virtutes eximiae, facta ingentia, nec uniusmodi aut formae unius, sed in cumulum congesta. Irritant enim animos & studia magnarum Mentium delectatione pulchritudinis & insolentiae. Talis illa magnitudo animi Alexandri juvenis, cui unus orbis non sufficebat ad gloriam : talis Titi liberalitas diem inter perditos reputantis, quo nulli benignè fecisset. Et si facta postulas, Pompeii Victoriae, quibus Europam, Asiam, Affricam, Orbis partes tres, uno triumpho devinxerat. Nisi majus aliquid spectaveris, tot hostes Reipub. per tot littora, insulas, maria sparsos, paucis diebus, nominis sui, aut, ut ille ait, *alacritatis sua terrore oppressisse.*

In Pan.
Maxim.
& Const.
dicto.

Vides quam uberem fodinam, quam divitem venam aperiā ; & praeterea quam facilem, si per omnes Panegyricorum flexus sequi velim ; sed otio meo abutar, & patientiam tuā, si plura dixerō : institutam disputationem prosequamur.

Admirabilitas comparata (quod alterum est disceptationis caput) non ex mero rerum fundo, nudaque naturā profluit, sed partim ex ipsis, quae facile splendorem illum, colorem, aspectum magnitudinis, raritatis, insolentiae suscipere possunt, partim ex iis à quibus adjuvantur. Ut specula de se radiofa non sunt, refundunt tamen, & conduplicant radios, si sol vibraverit : Sic admirationem ab aliis hauriunt pleraque : sive alterum eam habuerit separatum, sive illa ex conjunctione duorum aut plurium oriatur. *Aliud enim ex altero saepe crescit, & cum se paria junxerunt, utraque majora sunt.*

Pacatus
in Panegyr.

Infi-

Infinitus sim, si omnia singulatim velim per-
 sequi : fontes indicabo, nec alios tamen, quam
 Eloquentiæ ; communes Rhetoricæ locos ap-
 pello, quibus admirabilitas ea continetur, aut
 resultat certè ex illorum variâ inter se, & cum
 argumento connexionem aut collisionem. In eo
 enim modus est, & artificii ratio tota. Non mi-
 ramur Autumno poma, tempestivitas est eorum
 fructuum : miramur alienis mensibus præcocia
 & coacta Artis & culturæ imperio. Nec in ar-
 boribus suis pyra, aut in pomis mala obstupe-
 scimus : expectamus enim ; sed si per insitio-
 nem pomi furculus, insertus adoptatusque, ut
 Poëta loquitur, à pyro, fructus non sui gene-
 ris tulerit, non homines nos tantum, capaces
 affectûs, verum arbor ipsa, *miraturque suas*
frondes, & non sua poma. Eodem prorsus
 modò, ut in causis hæreamus tantisper, dig-
 nam *Virtute juvenum & maturitate seniorum*
prudentiam in adolescente suspicimus, *cum ætas*
animo cessit, non perinde in illis miraturi, qui-
 bus sapientiæ privilegium anni conferunt. Su-
 stinent faciliè negotiorum pondus provectiores
 & experti ; ætas tenera inhabilis habetur me-
 rito. Quamobrem si quis *ætatis cursum virtu-*
te prævertit, & tantarum rerum sustinet molem,
incipiens miraculum est. Idem de consimilibus
 aliis artis aut naturæ operibus vulgò dicimus.
 Loquelam in homine nemo obstupescit, si
 Memnonis statua ad solis radios locuta fuerit,
 quis non consternabitur ? Musas cum Apelli-
 ne suo in gemmâ, artificis manu incisas, lauda-
 mus quidem, sed naturaliter insculptas vix
 credimus : quis enim vel prius istud de statui
 ab arte ; vel posterius hoc a naturâ prudens ex-
 pectasset ? quamobrem artis miracula voca-
 mus

Ovid.

Vrgil.

Pacatus.

Claudia.

 Panegy-
 r. c.
 Maxi-
 miano,
 &c.

mus Myrmecidis aut Callicratis opuscula :

Magni enim artificis est totum collegisse in ex-

Seneca.

iguo. Naturæ miracula ardentem Vesuvium, ex parte coopertum nivibus, ex parte florentem omni copia. Gratiae miracula, res humanis viribus superiores, ut Stylitæ vitam. Imò virtutum prodigia dicimus, in Catharinâ scientiæ ; in Agnete fortitudinis, in utrâque constantiæ ac virginitatis. Nam scientia, constantia, fortitudo, nec illius sexûs, aut ætatis est ; nec castitas adversus tam illustres hostes facile defendi potest. Sed quantâcumque diligentia locos omnes perscutemur, nulla major oritur admiratio, quàm ex dissimilium, contrariorum, repugnantium discordi concordia, seu naturalium rerum fuerit illa, seu ad mores spectantium. Miramur ignem ex arietantium inter se undarum collisione eramperre : miramur impermixtas & ab omni falsugine intactas Arethusæ undas per mare diffuere. Miramur tamen longè magis virtutem illæsam, illibatamque in vitiorum confinio, ne dicam mixturâ. Est enim portenti instar illud Cassiodori in formula Tribuni Voluptatum : *Virtutibus studuit, qui voluptatibus miscebatur.*

Verùm hæc in singulis consistere potest rerum consideratio admirabilium ; quid si cumulum addamus, quo nihil est divinius ac rari-
unum illum divinitus extitisse, in quo virtutes

Plinius
in Panegyric.

simul omnes vigrent, quæ singula in omnibus pradicantur. Nunquam enim voto saltem concipere succurrit similem huic, quem videmus. Emicuit aliquis in bello, sed obsolevit in pace : alium toga, sed non & arma honestarunt : reverentiam ille terrore, alius amorem humilitate captavit :

vit : ille *quasitam domi gloriam, in publico, hic in publico partam, domi perdidit. Postremo adhuc nemo extitit, cujus virtutes nullo vitiorum confinio laderentur. At Principi nostro quanta concordia, quantisq; concentus omnium laudum, omnisque gloria contigit ? ut nihil severitatis, nihil bilaritate ; nihil gravitati, simplicitate, nihil majestati humanitate detrabatur. Jam si per omnia virtutum factorumque impedimenta cucurreris ! si expenderis quid sit contrarium in fortunâ, ætate, conditione temporum, educatione, naturâ, viribus, temperamento, sexu, si novitatis, raritatis, celeritatis gratiam adjunxeris, constantiam in virtutibus ostenderis, in factis æternitatem, celebritatem, atque immortalitatem famæ & nominis, per societatem, conspirationemque partam rerum inter se dissociabilium ! educes, opinor, ex illis omnibus admirationem.*

Videat igitur ante omnia Panegyristes, qui in argumento suo grande sit, rarum, inexpectatum, inusitatum, admirabile. Si non invenerit, arte faciat, ex modo & circumstantiis tum ex causis, effectis, contrariis. Magnum est Principem fundasse imperium in florenti fortunæ statu ; sed ex tenuibus & ignobilibus initiis, è pastoritiâ vitâ tantæ molis opus condere vel cogitasse, præstantius. Magnum multarum palmarum Ducem post experimentum belli innumera, potentissimos hostes devicisse ; sed quid in ipso armorum tyrocinio *capisse, quâ finis erat, & omnium gloriam factorum luce suâ obscurasse ? Pulchrum debellasse homines ; sed quid pugnasse contra elementa ignes, Oceanum, tempestates ? Deinde ipsum vicisse, omnium Victorem ; & mode*

stum esse in Victoriâ, quæ de se insolens est? Inauditum, totum Orbem aliquot annorum spatio, victoriis peragrasse: sed uno, quod dicebamus, Triumpho tres Orbis partes devinxisse ad currum: quadraginta diebus victricem Imperii fortunam, per omnes portus, oras, littora, insulas, maria circumtulisse: citius ingentia & formidolosa bella confecisse, quam alii voluerint, aut à Diis optarint, & alia, quæ habes de Pompeio apud Tullium: id verò admirationem omnem superat; præsertim si ad loca, tempora, occasiones, modos, incommoda, animum intenderis; sive natura hæc omnia tibi adjumenta spontè offerat in rebus, sive ars ipsa tibi conciliet. Malim tamen res ipsa de se tulerit hæc omnia; nam elaborata illa granditas, raritasque non benè fingitur, & illud quod in rebus est inexpectatum, meo judicio, fere est inimitabile; & si quando studium sapit & operam, gratiam amittit.

Unde est cur sæculo nostro felicitatem hæc in parte suam gratuler; & cæterorum omnium invidiam provocem. Quid enim per se admirabilius, minúsque artis indigens, quam Princeps Populorum omnium votis dignus & cœlesti munere, quò fruimur? Idem Majestate corporis, ingenii subtilitate, animi virtutibus, totius Orbis imperio par: suorum amor, terror hostium, & utriusque fortuna felicitate venerandus. Regit illam tamen, non regitur; & quod omninò rarum est, eam in artem & disciplinam quodammodò cogit, omnibus prorsus intentus, unde eam possit aut accersere, aut retinere. Testantur commercii utilitates, tot impensis ac studiis ex utroque Orbe quaritæ; justitiæ ac legibus nitor, vigorque red-

ditus, & Astreæ è cœlis revocandæ compendia; puritas conciliata religioni; regno securitas parata, & Victiciarum splendor ubique illustris. Atque illa, non per Administratos tantum, ut cæteri Principes, sed inventa & parata per se promovet, Bolestate Rex, Dux prudentiâ, labore miles. Novum iter & plerisque inusitatum ad gloriam sibi petit, labore suo subditorum quietem ac tranquillitatem quæ-
rere. Nam, quæ vel infimi mortalium deliciis & voluptatibus tempora, superstitione quâdam, consecrata putant; ille in ipso ætatis flore inter bellorum fragores & incommoda traducit, asperrimæ insuper tempestatis horribus armata. Et adhuc miramur, si munitissimæ Arces, urbisque ac provinciæ amplissimæ Heroem inter paucissimos dies admittant, quem in aggere, & vallo, aut certè in acie nivi-
bus conspersum vident; cum privati feriantur, & Heroës cæteri otiosi, aut certè respirare solent. Verùm hæc audaciùs fortasse, quàm pro tenuitate nostrâ, cursim libata, deferamus, ne inimitabilis Principis Iconem videamur, & imaginem aggredi. Absit hæc nobis temeritas. Informalle rudibus tantum lineis sufficiat, quæ nullus unquam pro dignitate perficere possit. Utamur ipsi consilio nostro, quod nuper in Patria Sculptori ingenioso tradebamus, cum marmoream Regis statuem elaboratam à se, & in Collegii nostri frontem Ludovico xiv. Fundatori beneficentissimo locandam accuraret diligentissimè. Sic enim, ut manum tandem ab opere poneret, hortabamur.

Pi&avii

*Quid facis, ab! frustra que scribis docto otia scalpri
Et Regem in crulo Marmore quaris albuc?
De sine*

Desine : mortali non est imitabilis Heros :

Non opis est nostræ, crede, nec artis opus.

Sudavit Natura diu, sola astra dederunt ;

Solique perfectum sic potuere dare.

Proficies tantum votis : te transfer ad aras ;

Munera perficient : dic age, cedo polis.

Quia tamen ars præstantis ingenii, nihil, in solidum saltem, deferere debet ; quod reliquum est videamus, ut color ille admirabilitatis induci possit, aut intendi artificio. Arduum quidem opus staturam parvis addere, vel usitatis ac vulgaribus admirationem, & ipsa fortasse admiratione majus. Nam si *similitudo pulchritudinis tam rara est, quàm rara est pulchritudo*, similitudo perfecta miraculi plus habet fortè admirationis, quàm ipsum miraculum. Omnis enim similitudo, naturâ suâ, ab exemplari degenerat.

Auctor
panegy.
Maxim.
& Const.
dicti.

Ubi ergo materiam Orator in omnes versavit partes, omnibûsque modis cogitando, scrutandoque subegit, & admirabilitatis illum succum omnibus ex locis expressit, vel probè saltem vidit, unde elici aut adumbrari queat : tum se Panegyristes transferet ad disposendi artificium, ex quo & magnitudinis æstimationem & splendorem luminum capimus. Unde illud proverbio tritum, in bono lumine aliquid collocare. Imitabitur ergo Pictores in umbrarum, recessuûmque temperaturâ : *Habet enim umbram, & recessum admiratio*, ut ait Tullius : hoc est à contrariis, velut ab umbris lucem coloribus, & eminentiam accerset : imò amplitudinem, à recessu & distantia. Magnos nempe eventus cum causarum exiguitate componet, mediocria facta cum magnis, impedimen-

3. de O-
rat. p. 29

torum victoriam, cum illorum vi & multitudine, & quæcumque superius diximus. Atque ita naturali nexu res illas inter se conferet, ut auditor videat nihil ambitioni dari & jactantiz: resque magis esse seipsis mirabiles, quam arte & industria Oratoris: Interpretem illum agere, non amplificatorem. Quod in primis cavere debet: nam quantum laudis illi ex artificio accesserit, tantum decedet rei laudatæ. Præterquam quod solida est, petita ex rebus admiratio, & suo fundamento nixa durat, & arcana quadam virtute augetur; quæ verò manat ab arte tantum, aut manare videtur, diffluit quoque ac delabitur cum verbis, & pronunciatione.

Id verò melius ut consequatur, Poëtarum ferè in morem, ideam sibi aliquam formabit, & constabit ex omnibus imaginem rei admirandæ, illustrem & splendidam, ad quam omnia referet, inseretque tam aptè & ingeniose, ut unum ex multis ac discrepantibus sæpe membris corpus pulcherrimum efficiant, sic, ut alia ex aliis pulchritudinem illam, elegantiam, majestatem, admirabilitatem accipiant. Talis est idea Principis, quam sibi formavit in Panegyrico Plinius; Talis Imperatoris, quam finxit Tullius in Manilianâ; & sexcentæ alie Heroum fortitudine, prudentiâ, sanctitate vitæ illustrium, quæ ubique passim occurrunt.

Non est animus ea singillatim persequi, quæ artificio Panegyrici continentur. Rhetorum vulgus satis accuratè tradit. Sufficit ad institutam disputationem characterem notasse, quem vel legendis Orationibus deprehendere possis, atque ita totum illorum vestigare artificio, vel scribendis orationibus inurere. Mihi tamen

ut satisfaciam, cum tibi nihil his sit opus, figurarum aliquas indigitabo, quibus admirationis illud lumen affundi soleat : non quod illarum factis notæ non sint, sed quia plenior disceptatio desiderat. Figuræ igitur cognatæ, vel potius artifices admirationis istæ sunt. Emphasis, quæ ingenerat animo rei magnitudinem ; Hyperbole, quæ etiam prætergreditur ; Hypotyposis, sive expressa, vivaque, & verbis spirans imago rei absentis : Prosopopœia vocem mortuis, aut inanimatis etiam vitam, actionem, adeoque rationem affingens ; nihil enim miraculo propius est. Suspensio, sive sustentatio novitate, raritate, atrocitate, expectationis concitatione, ex inopinato animum percellens. Antithesis, uberrimus acuminum fons, ubi semper & expetitur, & quaeritur solenne illud, *quid mirum ?* notum Epigrammatum clausulis. Interrogatio & addubitatio, fluctuantis animi & admirantis lineamenta : omnis enim admirans dubitat & ignorat ; inquit Aristoteles, Exclamationes, quæ sunt veluti plausus, exultantis triumphantisque animæ. Reticentia, quæ imitatur ecstasim & sacrum stuporem. Epiphonemata deinde ac sententiæ, documenta quædam expressa, & placita Sapientum. Sed vix quicquam accommodatius similitudine, è re splendida, & illustri petita, quæ admirationem sibi propriam & innatam argumento nostro communicat, vel acceptam ab illo lucem repercutit, & repercutiendo congenerat.

Jam delectus verborum summus esse debet. Translata plerumque sint & audacula, magis enim feriunt animum, & ingenii speciem habent aliquam ; & similitudinis, quam con-

tinēt, imaginem. Numeri sonantiores; periodus expeditior, non minuta & concisim fracta, qualem plerique conſectantur. Minuitur enim & ſuffocatur ſenſus fractione ſententiæ, & majeſtas illa rerum anguſta deprimitur. Quamobrem, hac in parte Pacatus eſſe malim, quàm Plinius: licet hunc diviniſſimo in opere excuſandum facilè putem, multitudine & amplitudine rerum, quâ laborabat. Eſt tamen ſua quoque conciſis gratia & admiratio; quia rarum eſt multa & grandia paucis poſſe completi. Eſt & obſcuris ſententiis, & divinatione egentibus: acuunt enim curioſitatem caligine ſuâ, & arcanâ nocte, præſertim apud ignarôs.

Lucrēt. *Omnia enim ſtolidi magis admirantur, & ardēt,
Inverſis quæ ſub verbis latitantia cernunt.*

Hæc autem omnia imbuet, & conglutinabit inter ſe ſe mira, & hujus generis maximè propria, ut notat Hermogenes, ſuavitas: quam varietate quæres, elegantia, ſplendore modoſto, æquabili orationis fluxu; niſi fortè alicubi materia ſpecioſior & ſubitis motibus apta aliud perſuaſerit.

Quæres ad extremum, qui ſcopuli in primis iſto in genere vitandi ſint? hos ego arbitror. Primum, ne, quæ dixeris, ſeu amplificatione illuſtraveris, ea ſint, vel eo expreſſa modo, ut fidem ſuperent. Mirabile enim, ni caveas, propinquum eſt incredibili. Quamobrem, quod Poëtæ boni faciunt, in re licet ſtupenda & extraordinariâ ſimilitudinem tamen veri ſervabis aliquam; & ſi quando ab illâ videberis fortè diſcedere, narratione factorum ingentium,

gentium, auditorem admonebis nihil admirabilitatem veritati detrahere. Adeoque si opportuna argumenta suppetent, valide presleque rem probabis, sed non nimis pugnaciter, at præsidenti potius animo, minimèque sollicito. Debet enim admiratio tua, *non perturbati esse hominis, sed docentis magistri*, qualem in Christo tantum agnovit Augustinus. Proptereaque minus certa, & portentosa penitus, licet fortè vera, vix attinges, ne Chimæras ac figmenta Poëtarum pro miraculis videaris obtrudere, & stupidos potius efficias Auditores, quam Laudatores aut imitatores.

Alterum est, ne acuminibus unde-unde expromptis, velut spinis horrere potius videtur oratio, quam distingui, Delectationem illa & suavitatem interturbant importunâ vellicatione, avertunt à contemplatione rerum, & gratiam perdunt, si crebra sint, & obtundunt admirationem frequentiam suam: nihil enim rarum est & admirabile, quod ubique sparsum occurrit: Uniones, si nostra ferrent litora, sperneremus. Accedit, quod hæc subtilis temperatque sunt generis: tenuis autem est omnis subtilitas, & Panegyricus solum grandia consecratur. Præterea adulationem sapiunt, nimis invidiosa sunt, nimis artificiosa, & laboriosa; proindeque minus ingeniosa. Rerum pondere laus, non Arte perficitur; non venustate calamistrata pulchritudo, sed magnitudine & partium conformatione continetur. Quid oculo venustius? Si tota tamen facies inocularetur, quale monstrum existeret! Istis proximi sunt Oratores, qui Sententiolas, ut pueri conchyliâ, ambitiosè colligunt: illi certè dum politicam volunt facere orationem,

non

non satis advertunt se facere rusticam: Nulli enim crebrius utuntur sententiis, quàm Rustici, inquit in Poëtica Aristoteles. Saltem se ad plebeium sermonem, proverbiali loquendi formâ abjiciunt: omnis quippe sententia tritior, in proverbium tandem degenerat. Idem dico de verborum luminibus, quæ si frequentiora sint, ut quidem suadeo, radiis similia velim, aut facibus & astris, non fatuis aut erraticis ignibus, qui quâ facilitate oriuntur, eâdem intereunt & evanescunt.

Hæc incommoda faciliè vitant, qui ingenium minimè torquent, qui lumina, ut è rebus fluunt, vel omnino sponte, vel aliquo Artis adjumento accipiunt, certisque locis aptè inferunt. Res enim, si benè noveris, de se splendida sunt aliquæ, instar syderum, aliæ quidem collisu tantum lucem emittunt, ut silices; aliæ injectum ignem conceptumque retinent, ut ligna & ferrum candens. Hæc artis plus indigent. In aliis poteris fovere scintillam, & ex ea ignem excitare, non incendium. In aliis denique poteris radios in unum colligere, poteris reverberatione & repercussione similitum conduplicare: numquam verò fumum, tenebras, & caliginem sectari. Sunt enim, qui ex fumo lucem dare cogitant, & imagines nobis obtrudere, in quibus nihil est mirabile, ut in fumosis illis veterum, præter fuliginem. Nihil ego magis vituperaverim. Nam Panegyricus sit, ut persona cognoscatur, non ut taceatur. Verùm illis cum sensus desint, verborum offuciis velut caligine oculos implere volunt; & in eo fumo spectra quædam ingentia, ut in Vesuvii hiatu fingunt & ostentant, quæ omnia tandem vento dissipantur.

En quid ego sentiam. Tu si quid, ut potes, subtiliùs excogitaveris, fac ut sciam, quò mea emendem. Is enim sum, qui facilè melioribus mutem sententiam; & tunc optimi Doctoris esse putem, sui sensùs non esse tenacissimum, cùm meliora proponuntur. Unum interim valdè metuo, ne si me fortè quondam cupido scribendi Panegyrici invaserit, illicò tu meis me regulis, & Ideâ metiaris; & meo me, quod aiunt, gladio confodias. Æquum puto, si merui; nec iudicium tuum, vel cuiuspiam prudentis defugio; ut par est, non patienter tantùm, sed libenter feram. Memineris tamen in alienis iudicandis operibus semper me fuisse moderatum; multum inter Rhetorem & Oratorem distare: & quibus sæpè in umbra disceptare ac præscribere licet sapienter & consideratè; non æquè promptum esse facere fortiter in hac acie, vel palestra dicendi. Vale.

DIS-

DISSERTATIO V.
POESEOS JUCUNDA
TRISTITIA

SIVE
LACHRYMÆ IN LUCTU
CUR SUAVIORES?

P R O B L E M A,

In illud Ovid. 4. de Trist. Eleg. 3.

Est quedam flere voluptas.

RATULAMUR homini,
gratulamur naturæ (Auditor.
res.) Neque enim certè nos
usquequaque miseri, quibus non
nasci optimum censeas, aut ve-
rò quod est proximum, quam ocysimè abole-
ri : nec illa tandem communis rerum auctor,
noverca tristior homini, quàm melior parens ;
magna nos & sæva mercede contra tanta
sua munera in calamitatem solummodo pro-
gene-

generat. Nil aliud dederit mortalibus, nascendi conditione, quam flere ; non abiecit illa partum, sed sustulit ; nec in primum miseriorum omen nascentibus fletum dedit, sed in augurium felicitatis. *Est quædam flere voluptas, & tanto artifice digna & suavissima. Non solus dolor lacrymas habet, inquit Ambrosius, habet & lætitia lacrymas suas ; sed quod mirere magis, dolor etiam suaviores. Quàm amabilis illa parens, quæ tristitiæ necessitatem voluptate dividit, & in ipso luctu, imò per luctum inseruit, quod nos quærere juvet, si felices esse velimus : imò tristitiæ dedit, unde cum lætitia de dulcedine certare possit, eamque vincere !* Experientiam appello, Auditores, quam nemo Judicem in voluptatis lite recusaverit. Atque ut ne ex definitis artium spatiis septisque digrediamur, & semper in umbra quæramus, quod aliquando profit in sole & certamine : Quis ille est, qui non dulcius multò, jucundiusque viscera sibi commoveri sentiat, tacitoque quodam gaudio pertentari, cum tristibus flens ipse Tragicisque spectaculis interest, quàm jocosis & Comicis ; nec illas, si detur optio, expressas dolore lacrymas prætulerit hilarioribus ? Placeret ille quidem non dissiteor redux ab inferis, idemque victor Theseus, & inexpectatus : quàm longè tamen gravior legentis chari corporis reliquias, & segreges Hippolyti artus ; aut agnoscentis, aut quoquo modo aptantis querimonia ?

*Dissecta genitor membra lacri corporis
In ordinem reponc, & errantes loco
Restitue partes : fortis hic dextra locus ;
Hic læva frænis docta moderandis manus*

Poncn-

Ponenda : lævi lateris agnosco notas.

*Quam magna lacrymis pars adhuc nostris
abest !*

Id per se facile in disparibus argumentis quisque, nullo interprete, solius naturæ ductu intelligit. Verùm illa flendi major, teneriorque voluptas cur tristibus adhærescat, quis explicare possit, aut dulcedinis illius fontes investigare ? Est enim omnis vitæ inimica tristitia, languorem inducit atque torporem, quo nihil potest esse homini contrarium magis : cùm vitæ perfectio in actione motuque consistat, quæ est ipsa motus quidam, & actus animantis perpetuus. In iis autem quæ contraria sunt & adversa vitæ, verane esse potest & optanda & blandiens, & illecebrosa voluptas ? non crediderim. Certè in aliis videmus ea salubrius fovere vitam, voluptatiquæ innocuæ velificari jucundius, quæ celeritate quadam motûs & frequentatione lætitiâ exacuunt ; spiritûsq; calidiores, & eò celeriores excitant, diffunduntque per corpus. Est enim ea spirituum agitatio commotioque, temperata quidem, quasi administra vitæ, eademque causa ipsa voluptatis. Præterea inest tristibus semper conveniens quidam luctibus color & habitus, ac imago languoris sui & malorum & mortis ; quæ visu ipso audituque se in spectatorum animos insinuant, animumque, sensus, cor, cerebrum in sui simulacrum efformant & effingunt, & quodammodo transfigurant. Atque ut sunt ipsa luctuosa per se-se & luctifica, misera, lurida, lethalia, certè infortuniorum plenissima ; necesse est facultates nostras suæ calamitatis afflatu contactuque corrumpant, (ut sunt ve-

nena

nena quædam ita subtilia ut se per oculos insinuent) reddântque aliquo modo similes iis, quorum miseriam spectando audiendoque cohorrescimus ; & eò cohorrescimus, quod inusta impressaque sensibus effigiem sui fecunda imitationis propagatione in animum transmittant. Secus profectò in lætis evenit, quorum conspectus ipse & recordatio luminosa mentes reficit ac recreat, & communicatione ac parte suæ jucunditatis non modica perfundit auditorem.

Adde quod tristitia animum suo frigore constringunt, & contrahunt pectus : læta contrahunt & explicant, ac prope rerum ad jucundatum usum & contactum pertrahunt, & emittunt. Illa contractione animus quicquid est sæcis & fuliginis crassæ retinere cogitur, aut ea certè infectas imagines contemplari ; unde turbatur voluptas : sed dilatatione pulsûque levatur, sinceriorémque deinceps ac puriorem, & limo purgatum percipit. Denique tabifica est sepulcralisque tristitia, adeoque corruptrix ; salubris omnibus, vitalisque lætitia : & ut vitæ usura fundamentum est voluptatis ; sic animantis mortem illius quoque sequitur interitus. Vident Itali quotidie mirabilem hujus Philosophiæ experientiam, & tristitiæ simul lætitiæque effectus sane discrepantes, in iis qui Tarantulæ (genus est aranei) morfu ac veneno languescunt. Neque enim, qui nigris proindeque melancholicis isti sunt, alia ulla re, quàm lætiore fidium cantu levâri possunt, ac præsentissimo mortis periculo eripi. Cujus originem causamque mali, adhibitamque medicinam carmine retulisse, fortè non pigebit.

*Ausonios, totum fidibus cum vinceret orbem,
 Venerat in fines Erato, necdum incluta docti
 Fortunam opperiens dederat miracula plectri.
 Cum puer, infelix puer, & pia cura Camæna,
 Frater Hylas, vacuo dum litore turbidus errat,
 Desessus carectq; inter consedit, & verbis
 Infusus, dirum carpit cum morte soporem.
 Namque ubi composuitq; artus, & lumina clausi
 Pulcher adhuc, rubeoque genas suffusus honore,
 Lurida, demisso se librat aranea filo
 In vultum, & sedis contrectans passibus ora
 Hæu, miseri teneram cervicem, & lactea colla
 Letifero punctu, & maculosi tabe veneni
 Inficit, & certam instillat per vulnera pestem.
 Illicet obriguit membris, jam tabidus horror
 Ora tenet, tristisque color populatur amores :
 Fata instant. Cum præcipit soror anxia curâ
 Non responsurum inclamans per littora fratrem
 Advolat. Illa oculis morientem ut vidit, & atro
 Liventes tabo vultus, & anhelâ dolore
 Pectora, procumbens in humum, atque amplexi-
 bus hærens :*

*Mène fugis, dilccte, inquit, miseramq; sororem
 Frater Hyla, extremo desertam litore linqvis ?
 En Erato, infelix anima : en tua vita moratur.
 Hæc lacrymans iterat virgo, planctûque sonanti
 Miscebat gemitus, & flebilibus lamentis
 Omnia complebat. Cum protinus excita luctu
 Portubus è mediis, vicinique urbe Tarenti
 Turba ruit, sterilisque affert, solatia, fletus.
 Illa autem, ut gemitu pectus satiavit & undis
 Lumina, nec potis est unquam retinere fugacem
 Tristibus officiis animum, atque avertere fata :
 Tum cytharæ memor, & celestis conscia doni :
 At tibi, si qua fides arti est, si certus Apollo
 Vocales animat choras, Medicinâq; plectro*

Ulla

Nulla latet, fugientem informis peste veneni
Hanc animam, & vita frater tibi munera red-
dam.

Sic ait, apravitque fides, usque ista dolore
Languibat fratri immoricens, morientia tantum
Carmina, languentesque modos, strepitusque ca-
dentes

Tristitia signa, atque incisos murmure tractus
Ancipiti dabat, & dulcem per carmina mortem.
Nam quoties tractum imminuit, tremulumque
caduco

Verbere distendit sonitum; ni chorda resistat
Protinus & vivo percellat pectora motu,
Fam replicans: ipso, dum desinit improba, vitam
Fermè rapit strepitu, & tenui discrimine rumpit.
Agnovit crimen soror, attonitoque tumultu
Miscet agens omnes modulos. Redit illicet ore
Turbidas, igniculisque color jubet ire micantes,
Scintillans. Tum plena animi, ceu certa medela,
Plectra tenens Erato fraterno proxima vultu
Inspirat tenui carmen latabile filo
Insinuans numeros; molli dum Musica lapsu
Mulceat, & sancto eliciat de pectore sensum.
Nec mora furtivo trepidant praeordia motu;
Ora vigor subiit timidus, jamque omnibus ultro
Diffusus membris capis incrementa per artem:
Fam digiti micuere, sonumque imitata, sequaces
Articulos natura vibrat rediuvia, novumque
Exagitat corpus: mox subfiliit impete toto
Latus Hylas, satique & somni oblitus inertis,
Dum plena sonat usque chely, & miratur ovan-
tem

Vix sua chara Erato, & vires modulamine
reddit;

Seu furiis actus melioribus, undique membra
Faciat agens saltu, & numerofo turbine versat.

G

Cir

*Circumstant trepidi Cives, lætūque salutans
 Augurium: donec perfectis orbibus omno
 Excusiat virus membris, & corde malignus
 Exsudet vapor, & placido puer ore quiescat.
 Continuo invadit: utvisne, o chara sororis
 Vita tua? vivisne? aut si me ludit imago,
 Et simulatus Hylas tantum mea nabilia curas,
 Frater ubi est? Dixit, complexūque hæret, &
 imo*

*Pectore diffundit gemitus, dulciq; fluente,
 Fraternalis lacrymas lacrymis confundere gau-
 det,*

*Usque tenes (neque enim fletu saturabilis us-
 quam est)*

*Tantus amor, tanta est animis lagere voluptas.
 Consensere Dii: quid enim sine Numine tantum
 Plectra queant? tanta placeant dulcedine fletui
 Et puerum, & Musam sublimi in nube sororem
 Eripiunt terris, cæloque & sydere donant
 Bisgemino, & cytharam divina in sede reperi-
 unt.*

*Mirantur populi, & quoties crudelis Arachne
 Insudit virus, toties medicamine plectri,
 Voce vocans Erato, terris cæloque salubrem.
 Turba Tarentinis renovat miracula campis,
 Et læta levat arte pios, & funera vincit.*

*Quæ Musica præstat in corpore, eadem
 cognata Musicæ Poësis; & quantum influens
 per aures lætitia, tantum objecta oculis spec-
 tatorum hilaritas, & ex adverso tristitia
 Proindeque necesse est, affectus spectantium
 naturam rei propositæ consequatur, eamque
 spectacula imprimant & obfigment in animo
 sigilli instar, & in sui vultum effingant. Aper-
 ta cæli facies mentes hominum serenat & ex-
 plicat*

plicat, contristat verò quædam ejusdem quasi
severitas. Unde igitur tandem, tam dispar
in homine ex spectaculis Theatrorum tragicis,
& tam discrepans, & non suæ originis com-
motio, ut tristitia quidem demulceant magis,
& placeant ; & lacrymæ quæ dolori plerum-
que fructus sunt, in arbore tamen amarâ dul-
cescant, & ex amariori certè sapidiùs ? Unde
ille humor in dolore tam fecundus & paratus
dissimilem sui lætitiâ progenerat, & paren-
tem lacrymæ mentiuntur ? Id enim, quicquid
demum repugnare videatur Philosophia, ver-
borumque dissimilitudo, quotidie experimur.
Certè ex ipsa rerum natura nudè ac solitarie
considerata suavitatem hanc exillere neminem
arbitrari putaverim : est enim id rebus non
mutatis immutare vocabula ; & dulce ama-
rum, ut ille ait, & amarum dulce vocitare.
Nam si tristitia lætitiâ ex se-se creant, non jam
tristitia sunt, sed læta potiùs : cùm causæ omnes
natæ sint sui similes effectus producere, & ab
effectu utique res suis vocabulis nuncupentur.
Si verò per accidens, ut aiunt, aliter nonnun-
quam eveniat, hoc ipsum est quod in quæstio-
ne versatur, quod investigamus : cui causæ
demum sit hæc adscribenda contra expectatio-
nem fluens è tristibus, vel per tristitiæ cana-
les, & in ejus scaturiens fundo lætitiâ,
quæ tristibus imputari non debet ; ut
quæ comparatæ sunt animum sui nominis
& molestiæ perturbatione afficere. Sic enim
affectuum regna definimus, ea in quibus ipsi
liberè dominantur ; atque nihil in eo regnat,
ubi alienis usibus deservire cognoscitur.

*Unde igitur fructus de amaritudine vitæ car-
pitur ?* Non video, cui melius lacrymarum

August.
l. 6. Gen-
tes. c. 5.

hanc dulcedinem aut præstantiam dulcedinis, quæ ex tristium aspectu dramatum manat, attribuamus, quam vel naturæ nostræ & gustui, aut ipsi spectaculo; seu, quod idem est, Arti, rem illam per se doloris & acerbitalis plenissimam, ut sit immaturis fructibus, suo melle & ingenii conditura mitiganti ac conficienti. Enimvero res universæ sponte sua tantum & naturæ tacito quodam & inexplicabili illicio jucundæ sunt, vel artificii flexu & tractationis solertia; quæ alteram faciem rebus, aliamque veluti naturam inducit. *Et hominis quidem est, ait Plinius, inter animantes ceteras affici dolore & sentire adversa*: atque ita cum naturales sint lacrymæ, & naturâ maximè delectemur; Non est, cur aliunde suavitatis hujus scrutemur originem, quam natura duce gustamus. Si vero scientia quoque accesserit, cujus fructus ipsi semper, vel ex amara radice dulces sunt, quid desiderare possumus: cum in spectacula jucunditatis fontes uberrimi corrent?

Verum (sunt enim jam ut video recludendi) quæ est illa tandem naturæ nostræ ferocitas, Cyclopæa sane & barbara, alienis se doloribus & mœrore pascentis? Num, ut quædam sunt lacrymarum ineptia: ita nunc quoque quædam est lacrymarum immanitas, quando nos fletus ipse delectat ex mera calamitate deductus? Vix crediderim certè: cum lacrymas doloris indices alieni juxta ac nostri sensus extundat. Sed inest tamen huic quoque flendi investiganda voluptas.

An igitur naturæ quædam arcana vi, aut potius scelerati providentia numinis effectum est.

est, ut *fletus ipse dulcis sit miseris*; ne, cum toties acerba casuum necessitate flere cogimur mortales miseri, exhausta tandem lacrymis dulcedo, quæ vel acerbiteratem illam temperaret, vel aliquando in ipso dolorum actu resciret, atque sustentaret? Ut enim nulla dies est adeo nimbis obsita, quin intermissis subinde imbris sol interluceat: ita nullus dolor adeo gravis & miserabilis, ut plane desertus animus in summa abiectione nil solatii sentiat; nec ita crudeli morsu nos appetit, ut nulla parte gaudia malum imminuant: & quia tristitia uberiore scient lacrymas; sic etiam plus voluptatis afferunt, perennitate lacrymandi.

An illud ex corporis temperamento & constitutione provenit? Nam ex melancholia corpus & phlegmate concretum est, terrestrique materia, cui proinde naturali cognatione & sympathia tristitia blandiuntur. Et quemadmodum similia nutriuntur, curantur, demulcentur, perficiunturque similibus succis, ex Medicorum, maximèque Paracelsi disciplina: sic tristitiæ nostræ malignitatem & oculos tristitia quoque deliniunt & mitificant: & lutum illud infœlix, quo Prometheus hominem primò finxit, non aqua dilutum, sed lacrymis, quod aiebat Themistius maceratum atque subactum, si fortè rerum gravium duritate pulsatum exhaustumve aruerit, amat iterum lacrymis emolliri; & veluti sitiens & languidum objecta rei tristis specie gestit, indidémque subortis fletibus receatur.

Atque hîc, quando subinde jucundum est desipere in loco, ut ille ait; pigebit, arbitror, fabulam subnectere, in hanc Poëtarum veterum

rum persuasionem de Prometheo ejusque opere, nuper à me scriptam, effectamque in hujus explicationem problematis : unde tam certo & efficaciter miserorum Lacrymæ corda emolliant ?

Cælestis furtum fœdili quondam viro
 Condebat audax artifex ;
 Cum fusa venis flamma, se rimis agens
 Absiliit igne prodigo.
 Fugitiva recepit fulgura, & subitus premit,
 Mærore confectus gravi ;
 Tristesque abortus operis, & frustra vident
 Inscra cælo sydera ;
 Damnavit ipse facinus, & lacrymis malas
 Fraudes abortis diluit.
 Tepidum caducis imbribus guttæ rigant,
 Lutumque largè perpluunt :
 Siniculosas humor in plagas subit,
 Mollitque hiatus fissiles.
 Atque ecce coeunt vulnera, & tractu levi
 Se massa nectit coctilis.
 Miratur Opifex fletibus tractabiles
 Animalis Argilla sinus ;
 Et liquida sentit subter in vcnas rapi
 Concreta Cæli semina.
 Iterum perungit ora, dein fundens faces
 Implet medullas ignibus.
 Sociantur ultro, mollius flamma ruunt
 Fam temperatæ humoribus.
 Quantumque flammis macerantur viscera,
 Liquore tantum disfluunt.
 Ergo renidens ductiles blandâ manu
 Diducit aucter palpebras :
 Cum subito micuit intimæ lucis vigor,
 Cognatus ardor lumini,

*Propiorque radio fervor, & multum ferens
Liquoris admixti jubar.*

*At, at superba, dixit, id tandem ostium
Hæc scena mentis incluta :*

*Erumpet istac melius, & tenui vitro
Se flamma prodeci dulcius.*

*Sic fatus habili fusilem calamo artifex
In septa cristallam inicit ;*

*Sed antè multâ nectaris parte imbuit,
Et Gratiarum flumine.*

*Hinc, alta quoties faucium pectus coquit,
Oculis-ve fortè tristior*

*Objecta cura est, ignis in cælum evolat,
Viamque tentat pristinam ;*

*Sed ille lentis implicatus fluctibus,
Lacrymâ cadente liquitur ;*

*Minusque promptus illices tamen vehis
E fonte primo Gratias.*

*Demulcet oculos, pectoris vulnus levat,
Animosque debellat truces.*

*Nam, si seroci sævus insurgat manu
Tyrannus, aut crudus Scythes :*

*Non melius alia tela me defenderint,
Quàm blandientes Lacrymæ.*

Sed hæc, Collegæ quondam mei gratiâ, fi-
cta sint ; ut fabulæ ab eo in consimili serè
argumento scriptæ, utcumque respondeam. A
diverticulo tandem, cum illo, ad seria redea-
mus.

An quod per lachrymas humor ille doloris
artifex & pænarum administer elicitur sensim
& cum illis exoneratur ? & verò natura mali-
gnos semper humores conatur expellere, reje-
ctisque levior, non potest non aliqua volupta-
te affici. Premitur autem iniquo veluti pon-
dere

Cardan.
de subli-
lit.

dere pectus in luctu, oppletisque sinibus tenduntur præcordia non sine angore gravi, & difficultate recipiendi spiritus. Unde nonnullos lacrymarum diuturna constantique compressione extinctos Medici commemorant, & inter immanitates tyrannorum barbaras numerant, à fletu prohiberi. At ubi laxior fit & liberior anima, diductis meatibus, ipsa purgatione, jugique fluxu stipati nimium & condensati cujusdam feri, cum sanguine ad præcordia in mærore languentia de more confluentis: dolenti tandem fomite per manantes assidue fletus deducto & extenuato; respirat nimirum pectus levatum importunitate humoris, mirificèque reficitur. Atque ut epularum, obsonante fame, gustus exquisitior efficit, ut novum condimenti genus fames ipsa quærat; & in parte non modica voluptatis nostræ sit ille stimulus, punctusque stomachi: haud absimili modo spectaculum tristius, quamquam doloris causa, ipso quodammodo sequestro & conciliatore dolore expetitur; quod illud sequatur blanda & suavis doloris acerbi vacuitas. Hinc ille tantus furor spectandi legendique tristia; & eorum querelæ, qui vel accepto vulnere, vel in eos usus quæsito, flere vetantur. *Si prohiberer legere* (aiebat de morte Didonis Augustinus) *dolerem; quia non legerem, quod dolerem.*

An forte quod homini naturale est ab ortu lacrymari? flentes nascimur, plerumque flentes morimur, flentes vivimus.

Ænti'. Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
1. *Sunt lacrymæ rerum, & mentem mortalia tan-*
Serr. de gunt.
patient. *Unusquisque nostrum, cum nascitur, & hospi-*

zio mundi hujus excipitur, ait Cyprianus, initium sumit à lacrymis ; & quamvis adhuc omnium nescius, nihil aliud novit in illa ipsa natiuitate, quàm flere. Providentiâ naturali lamentatur vita nostra mortalis anxietates ; & procellas mundi, quas ingreditur, in exordio statim suo ploratu & gemitu rudis anima protestatur. Et verò, quibus à puero assuescimus ; natura ipsa corroborat, & delectabilia efficit, familiaritate nescio qua & experientia sentiendi. Sunt quædam acerba, quæ usu mitescunt ; & austera quæ fugiebamus olim, deinde exquirimus, satietate dulciorum. Sunt propterea quos venena delectent, & putria & præmatura : ut minimè mirum videri possit dolorem & luctum assuetudine in voluptatem transire, eamque immensam & suavissimam ; cum sensibus inveteraverit. Gladiatorum spectaculis quid horribilius, quid inhumanius, quid fugiendum magis ? quanto tamen furore & insaniâ ab imbelli etiam ætate sexûque frequentabantur ? adeo mala, usu ipso dulcescunt. Quid tandem fiet, cum natura ususque conspirant ? Atqui lacrymæ ut diximus, quoddam quintum sunt hominis & oculorum maximè, singulare ac proprium elementum. Ut igitur pisces gelidis fluviorum aquis, magis quàm tepido aëre ; Pyraustæ etiam plus flammis ardentibus, quàm herbescentis terræ viriditate, & areolarum floribus delectantur ; sic tristitia nos jucundius, quàm lætiora spectacula recreant.

An lacrymis ipsis inest illa dulcedo, quatenerrimi omnium sensuum oculi penitus delibuti & innatantes, quasi liquore suavissimo, voluptate sua corpus totum, animumque perfundunt,

fundunt, & imbuunt? Tum verò maxime cum acerbitate spectaculi crudi & inhumani Tragædiarum oculus offenditur, cohorrescit corpus, animus convellitur, ut acrimoniâ caparum palpebræ; non commodius leniri potest, quàm lacrymarum liquidissima mollissimaque fluiditate: nativo nempe, & in id parato proprioque remedio. Et quia perennior placidiorque è luctuosis lacrymarum copia, proinde quoque jucundior est, quàm impetu quodam torrentis instar inundans, & incitatione sua præterfluens; qualis è lætioribus.

At enim hæc tanta lacrymarum suavitas atque lenitudo unde, quæso, provenit? An quod tristitia lentore suo & quiete humorem solvunt liquidius: liquefacta quippe ob ténititudinem dulcius sapiunt, ut in lacte ac melle apparet, quamquam cæteroqui duriorum gustus acrior ac penetrabilior: sed soluta se profundius & intimius insinuant. An id æquabilis potius profluentia efficit, stillicidio non ab-similis? An cor ipse fons & origo lacrymarum? nam inde promanare dicuntur, & certe corde nihil dulcius. An aliqua lacrymarum moderatio, & flendi iusta mediocritas? tunc enim delectabiliores sunt, cum fletus educitur & prolectatur, instar pluvix, tractim, & aliqua dolendi sapientiâ. An ipsa flendi satietas? in lacrymis enim aliquid sat est, authore Seneca, sanè in tristibus; nam in lætitia nunquam, opinor, satis. At verò de luctu ille Poëta loquebatur, cum facilem malorum Medicinam amico præscriberet.

*Quod superest, satiare malis, crudumque dolorem
Liberate doma, jam flendi expleta voluptas.*

Et ille fortasse consultius, experientiâ doctior:

Ex-

Expletur lacrymis, egeriturque dolor.

An ipsa demum Tristitia de suo confert aliquid dulcedinis ? Inest enim quiddam dulce Tristitiæ, & aliqua illi cognata voluptas, austera illa quidem ; sed quæ tamen admittitur, & captatur.

Quod si neque ex humani temperaturâ corporis, neque ex doloris purgatione, neque ex assuetudine flendi aut ipsa tandem naturâ lacrymarum atque tristitiæ, cæterisve materiæ affectionibus voluptas ea nascitur : An potius oritur ex animo ? Lachrymæ quippe, ut agebat nonnemo, sanguis sunt animi patientis, & ex ejus vulneribus fluunt. Atque ut sanguis sub tepore efficit, ne vulnerum diritas sentiat, doloremque lenit affusus : non aliter ferè animus ærumnarum suarum acerbitatem lacrymarum malagmate mitigat, & ad omnes propè commotiones aut sanandas, aut temperandas adhibet : in omnes usus æ necessitates profundit. Amor, spes, desperatio, metus, lætitia, misericordia, gratia, pudor, suas habent lachrymas, quas in omnem partem expediunt & emittunt : iis se animus tuetur, solatur, recreat, animat, exhilarat : illis se insinuat, blanditur, implorat, delectatur. Nullæ efficaciores preces, nullæ tepiores illecebræ, quam ex lacrymis. Et si mari eas tandem comparare placet, ut ut animo nuper placuit ; non importuosum illud certè est & infame naufragiis, sed verè pacificum.

Placidum reductis portibus cernis mare,

Secura mentis littora

Hic dira Syrtis nulla, nec fallax vatum,

Nec ore Siren perfido.

Si te tonantis ira percussit Fovis,

Minacis aut Notæ fragor,

Aut

Aut arcta fluctus brevia discordes premunt
 Exstuant vortice ;
 Ne metue : subitus dirige hūc quassam ratem,
 Invitat ora naufragos.
 Perire nulli contigit, semper finis
 Se voluit unda conscio.
 At, ne quieto segnis in portu late,
 Obverte proram fluctibus ;
 Divēsque merce nobili, pelago celer
 Committe te Crystallino.
 Anima modestis evolvant Etesis
 Ad pectorum commercia :
 Pirata nullus imminet, nusquam salo
 Metuenda tempestas furit.
 Geminis resurgens Solibus cælum niter,
 Amore nubes fulgurant :
 Gemmis scenum perpluit liquentibus,
 Undaque nutus audiunt.
 Et cùm beatis navigatur cursibus
 Fines ad usque barbaros :
 Externa nostris maria dulcescunt aquis,
 Et saxa pandunt hospita.
 Mollescit omne marmor, & scopuli truces
 In plana demittunt jugum :
 Tandemque blandus intimis recessibus
 Se condit in sinus liquor ;
 Orimque lambens mulcet, & pretio sui
 Amica reddit littora.
 Currunt superbis exciti miraculis
 Ultro coronati Duces,
 Vincique gaudent institores inclyti, &
 Venale pectus offerunt.
 Miraris ista credulus, sed supplices
 Majora præsant lacrymæ.

Si tamen oriuntur ex animo ; An quod post
 impressas, altè perturbationes tristitiæ, amoris,

miseriçordiæ, cæterasque procellas & tempestates animorum, quas è spectaculis oculus haurire solet; lacrymarum tandem imbre perpetua depulsis solutisque nubibus, sua menti redditur serenitas atque tranquillitas, variis antè motibus turbata: Unde postea sui compos & limpidior, spectaculi pulchritudinem velut tersissimo in speculo contemplari melius potest, & veritatis propositæ formam, meritumque Virtutis, Justitiæ, Patientiæ, Constantiæ, Innocentiæ, quasi solis quosdam benigniores aspectus & radios excipere? Nam multiplici nexu & implicatione fabulæ, variis contrariisque affectibus animus commotior, & in diversa distractus, incertis ferebatur veluti fluctibus, & vehementibus ventis. Ad hæc suis sedibus cum sanguine & spiritibus, violentiâ affectuum, emoti humores functiones turbidiores reddebant. Præterea cor emissis, è contractis per tristitiam receptaculis & spiramentis, in cerebrum spissis vaporibus nubem obtendebat, contristabatque mentem & intelligentiæ lumen offuscabat: sed eventu ipso & catastrophe sedatis turbinibus, fixa nube & liquata, dum stillatim per oculos tenuissimæ instar pluvix dilabitur, vultumque & pectus irrigat: serenatur anima, detergæque acie sensim ad contemplationem, in qua ejus est summa voluptas, aptior efficitur; amatque proinde lacrymas, ut illius causam contemplationis; & earum jugi fluxu, placidoque maximè delectatur. Quæ non perinde in lætitiæ lacrymis eveniunt; intenditur enim semper & ascendit affectus ille, sui semper impos & turbidus, donec subito desinat & evanescat; nec gustari se finit, sed inflammatione sua concitatus, impetu prætervolat.

An

Plin. lib
8 Epist.
16.

An quia lacrymis plerumque, ut ajebat Diogenes, bona aliqua doctrina conjungitur: lacrymæ nos erudiunt; fragilitatem rerum humanarum, incertos fortunæ casus & vicissitudines significant, & eò paratiores reddunt ad perferenda adversa, solidamque philosophandi materiam præbent: lætitia gesticans & exultans, materiam inanis futilisque vanitatis? An quia, *sapientis est flere, videre & latari insipientis*, animus instinctu suo & naturâ in sapientiam inclinans, alieniores à se lætitiæ lacrymarum aut averfatur, aut obiter tantum delibatur; flebiliore autem consecratur, e quibus divinior sapientiæ opinio manare solet. Certè sapientiæ princeps Salomon melius admonet ire in domum luctus, quam in domum convivii: & sapientiæ ipsius auctor & parens Christus, ut ridere nunquam, sic ad tristitia sæpiusculè spectacula ubertim flere est visus. Imo & apud mortales quidem Philosophia nonnulla lacrymarum in pretio fuit, quæ Doctore Heraclito quondam florens, utinam ne cum illo decessisset!

An tacita sit compensatione naturæ delicias suas & incommoda hominum mentibus alteratione justa dispensantis; unde vices rerum ita temperaverit, ut quemadmodum lætiorum tristis est exitus; tristitiam quoque voluptas perpetua non sequatur tantum, sed etiam commitetur; atque ut res potissimum eventus conditione metimur, & quæ postrema sunt alius inhaerescunt, & inescant animos: proclivius quoque tristibus spectaculis mentem inclinamus; illo præsertim nomine, quod leviori voluptati longus mæror, longo luctui voluptas nec brevis, nec modica conjuncta sit.

Nulli

*Nulla fors longa est : dolor ac voluptas
In vicem cedunt : brevior voluptas.*

Seneca.

Animusne noster naturâ subtristior sui simili-
um imagine pascitur jucundius, & tristium
agmine obsessus atque circumfusus domestico
& inquilino dolore magis afficitur? Verum, si
animi vis quædam se miscet lacrymis, & volup-
tate sua fletum perfundit: Illâne ex memoria,
an intelligentiâ, an voluntate premanat? Cer-
tè Aristoteles ait *vehementes voluptates esse iis,*
qui recordantur, nec melius recordamur, quam In Rhet.
tristium, quæ vel nos olim agitarunt, vel ex
alienis translata casibus similitudine communis
miseriæ formidamus: & recitatio ac aspectus
illorum, personarum actione, gestu, voce, me-
moriâ excitat: nec recitatio solum, sed
simplex lectio rei dolendæ & miserabilis gratif-
sima est. Placet experiri ex Anonymo Poëta
luctusne habeat aliquid jucunditatis. Cleopa-
tra ad Antonii tumulum moriens Argumentum
dabat.

*Ut stetit ad tumulum infelix, cinerèsq; maritos
Conspexit Cleopatra, sinúsque furore replevit
Illacrymans, tandèmq; suo satiata dolore est :
Vulsa comam, laniata genas, percussa lacertes,
Incumbens super exuvias moritura gemebat.
Dilecti manes, & adhuc mea numina (si quis
Nunc etiam cineri superest amor) hac mea de me
Dona fero, capite inferias, & munus amantis.
Fungimur officio sterili : tamen addit honorem
Reginæ decus, & morientis inutile nomen.
Antoni dignare tuam. Sequor hospita, conjuxque,
(Hec tantum fortuna mihi de principe liquit)*

Sed

Nulla

*Sed te digna sequor. Furisque, animæque po-
tentes*

*Non erimus sponso indecores; sum libera votis,
Et tua sum. Dixit, geminos simul arripit angues,
Cunctantēque nimis stimulis animosa laceffit
Impatiens, morsuque avidos amplectitur ulnis.
Serpebat sensim virus, vonsque pererrans
Interiora tenet jam viscera, pallidus ora
Inscit, & teneros dubius color obsidet artus.
Labitur, & quamquam media jam morte na-
tantes*

*In tumulum obtutus figit, cervixque sepulchro
Acclinis sedet, & devexo pondere nutat:
Pertentant tacitum crudelia gaudia pectus
Languentis, clariorque mori solatur amantem.
Antoni ingeminat manes & murmure tenui
Increpitans fugientem animam, & nova pignora
mittens*

*Dum vacat, & tremulis crispatur anbelitus
undis.*

*Singultim micat, & moriens eventilat ignes.
Qualis ubi, absumpso jam fomite, languida
lampas*

*Luclatur necquicquam Euris, crepitansque fre-
quenter*

Palpitat, & tandem expirans vanescit in auras.

Si quid iis legendis animus delectatur, non dubitaverim totum id, qualecumque est, vel maximam certē partem, lugubris rei recordationi adscribere.

An verō pars aliqua in intelligentiam subinde refundi possit, illud evincet fortasse ratio; quod cogitationum, quæ animis sponte illabuntur, & dulcius se imprimunt, si numerum inire velimus; invenimus profectō & frequentius

quentius occupari tristibus, & eas tenacius ad-
hærescere, & suavius abblandiri. Quoties e-
nim aviæ solitudinis deserto: umque locorum
imagine, quoties nocturno spectaculo, naufra-
giorum specie, amicorum casibus, etiam mor-
te cogitata stâpidi propè non sine voluptate
retinemur ? quoties hæc aliud agentes præ-
sentia fingimus? quoties vel ex ipsa pictura? nec
in argumento fictitio veris tamen parcimus la-
crymis ; illæ quidem, quibus hæc se cogitatio
in corpus affundit, quamquam horrore luctu-
que animus refugiat, delectant nihilominus.
At rariùs multò in læta mens cogitatioque in-
cidit, revocaturque inde celerius. Major ta-
men, ut puto, suavitas est ea, quæ ex volun-
tate provenit. Est enim voluptatis sedes affe-
ctus, & illorum voluntas parens, atque pro-
creatrix. Atenim, inquis, timor, tristitia, dol-
or, desperatio pessimi sunt voluptatis artifi-
ces : Vindictæ & iracundiæ fateor inest aliqua,
ex affectu justitiæ ; etiam furori & odio, libi-
dine improba & malignitate nocendi.

Pænitet, facti pudet,

*Quid misera feci ? misera, pæniteat licet,
Feci. Voluptas magna me invitam subit.*

Med.
Act 3.

Sed dira, nec vera dulcedine delibuta, & de
qua possis illud demum reponere : *Pars vo-*
luptatis ista, quâ gaudes, quota est ? Restat
igitur misericordiæ & amoris nostro spectaculi
delicias tribuamus : Utrumque enim excitat,
& utriusque lacrymæ effectus sunt & obsides.
Lacryma est indicium inoptata rei, ait Seneca.
& amor ex misericordia venit, idemque magnus. Lib. 8
Et miseratio ex alienæ consideratione miseræ Contr 6.
nascitur ; quæ quò major est, eò affectus ille

H

com-

Seneca
supra.

commiserationis uberior, maximè ex iis qui grandia & indigna patiuntur, quales esse debent Tragœdiarum Heroës. Nec alios tantùm amamus miserando, sed nos quoque, communione naturæ, quæ talia pati potest, & semper, dum vivimus, obnoxia est fortunæ volubilitati & opportuna injuriæ. Ut autem nihil est amore dulcius, isque misericordiâ, immensum quantum augescit & amplificatur, misericordia verò, dignitate ac virtute indigna & acerba patientis: ita fit, ut lacrymæ *quæ sunt pignora nolentium, & repugnantis animi vultus*; & præterea ex eodem amoris & misericordiæ fonte profluunt, longè dulciores sint è tristibus, ubi largior est illorum copia affectuum; quàm in lætioribus argumentis, ubi nec amore nec misericordia res proposita perfunditur; aut si perfunditur amore non tangit, vel communi lacrymarum fato citiùs evanescit. Quamquam enim nostra res quodammodò, etiam in bonorum felicitate agitur, nos tamen fortunæ fidimus, nec prospera æquè ac adversa nostra ducimus: vel æquè spe erigimur, ac deijcimur inetu; majoresque sunt hujus impressiones affectus, quàm spei, instabilitatem nostram, & conditionis fragilitatem reputantibus: & graviùs sentiuntur mala, quorum acriores morsus illecebræ voluptatis. Dolores quippe naturam perdunt funditis; non omninò perficiunt; aut usquequaque sustinent voluptates.

Præterea amoris & mutui cujusdam officii, non miserationis tantùm argumenta, & symbola lacrymæ, succus liquefcentis cordis, lingua amantis, vox & pondus lacryma: sanguis pectoris amore faucii; Pelagus, cui suavis-

vissime amor innatat: cibus, quo mirifice pascitur. Iisdem quippe oculis quibus amatur, & fletur; nec ab aqua lacrymarum ad amoris flammam transitus diffiilis; & ut uno verbo absolvam, lacryma liquor est, quo amantium animi optime conglutinantur. Unde in perpetuum amoris monumentum, Jonatham & Davidem amicissimos Principes, lacrymis vasculis exceptis confudisse testatur Philo, antequam ab sese invicem discederent: ut animos non minus per omnia conjunctos ostenderent, amore communi & societate doloris; quæ vix quicquam est inter mortales copulatus, suavius, aut solatio majori. Nec dubito, quin hæc quoque ratio communicandi casus nostros & calamitates cum Heroë Tragediæ, voluptatem hanc tantam pariat. Quid enim aliud misero tibi objicit spectaculum, nisi istud Senecæ ad Marciam? Circui per omnem notorum & ignotorum frequentiam oculis: occurrent tibi ubique majora. Senserunt ista magni Duces, senserunt Principes; ne Deos quidem fabulæ immunes reliquerunt: Puto, ut nostrorum funerum levamentum esset etiam divina concidere. Circumspice omnes, nullam tam miseram nominabis domum, quæ non inveniat in miseratione solatium. Non mehercule tam malè de moribus tuis sentio, ut putem posse te levius pati casum tuum, si tibi ingentem numerum lugentium produxero. Malevoli solatii genus est, turba miserorum. Quosdam tamen referam; non ut scias, hoc solere hominibus accidere: ridiculum est enim mortalitatis exempla colligere; sed ut scias fuisse multos, qui lenierunt aspera ferendo placide.

Fortasse etiam animus sui conscius & Eloquentiæ Lacrymarum, vim suam & efficacitatem sentit : & quia *lacryma*, auctore D. Maximo, *omnino non fallunt, & tacitæ quodammodo preces sunt, & veniam, licet non postulent, merentur* : animus noster per illas se prodit, ex lit, & ejculatur, ut opem ferat miseris, vel per lacrymas : aut certè si prodesse non potest, humanitatis suæ putat esse, spectando miseros, alienâ colliquefcere miseria. Lacryma hæc cordis est, & hoc quasi collyrio nostra & aliena mala lenimus. Credo, quòd quemadmodum alienis delectari malis voluptas barbara prorsus & inhumana : sic *humanitas est flere quamvis inutilis* ; & misereri, virtutis quoddam est, sterile licet officium.

An triftium contemplatione animus commutatur, & in affectuum commutatione voluptas est ? transfiguramur enim in naturam cogitatæ spectatæve rei, sympathiâ casuum. Verum, est hæc etiam in lætitiæ sensu animi commutatio, hoc tamen diversa & discrepans, quod in tristitia per lacrymas exoneratur dolor, ut alias diximus, dum *affectus ille despumat* pingue aliquid & acidum, atque oculum vellicans.

Sencea,

Arbitrio tuo

Implere lacrymis, fletus arumnas leuat.

Nam dolor inclusus animam præfocat, & ut aiebat ille, strangulat, & intus exæstuans vires suas cogendo multiplicat : contra, lætitiæ lacrymis voluptas ipsa exhauritur, vacuosque nos deferit, dilapso illo & diffuente cum fletu gaudii quasi succo.

Num invidentiâ sit ut malignius aliorum læ-

ta nos turgent, quam adversa ? Est enim ple-
rumque aliena felicitas nostræ pars calamita-
ris : Partim, quod timemus, ne fortuna in ali-
os effusè prodiga nobis non possit sufficere :
Partim, quod in nostræ tenuitatem facile con-
sideratione delabimur : & comparatio utram-
que paginam facit. *Est miser nemo nisi compara-
tus.* Et, *dulce in immensis posito ruinis neminem
lotos habuisse vultus.*

An quod tristitia nos magis ad patientiam e-
rudiant, in qua, ut ait Aristoteles, voluptas
est ? Nam tristitia spectando firmamus animum
contra pericula & incurrentium torrentes ca-
lamitatum : & ferendis casibus simus multo
paratiores.

*Æquior casum tulit & procellas,
Mille qui ponto pariter carinas
Obrui vidit, tabulæque litus
Naufragâ spargi.*

Seneca.

Secus in lætitia evenit, quæ dissolvit ani-
mum prosperitate fortunæ, & deliciis debi-
litat.

Fortè etiam, *aliena tristitia propria lenimen-
est.* Semper enim miseri sumus, nec unquam
dolore vacamus; & consolationis genus est, ha-
bere pares. Quamobrem cum miseros vide-
mus, fortunæ recordatione & memoriâ ca-
sum similibus delectamur; ut nautæ cogita-
tione periculorum, & convalescentes ac sa-
ni præteriti morbi memoriâ; & deserti deni-
que & exules alienâ solitudine. Testis illa
mater quæ, conspectu exulis & errantis Asca-
nii, sui Astyanactis memor dulcibus lacrymis
diffusebat :

Pacatus.

Æneid. 3

O, mihi sola mei super Astyanactis imago :
Sic oculos, sic ille manus, si ora ferebat.

Non diverso planè modo casus nostros in spectaculo tristi cognoscimus, & calamitates nostras similitudine delinimus. Quid si transfusione quadam naturali à personarum actione, aut Poëtæ calamo vis illa penetrabilis dulcedinis in animum spectatoris lectorisve immigrat ? & quæ dolorem in afflictis lacrymæ mitigant, eodem modo cæteros afficiunt ; ut quæ amicæ communicatione misorum facium quodammodo, alienæ sensu miseræ ; vel sic, benè meritum lacrymarum voluptate impetiant ?

An, ut nonnullis placet, humana natura est ambitiosior in malis : & cum se magnis Principibus parem esse videt, aut aliquando sperat, ferendo grandia ; excelsitate quadam futuræ victoriæ, & constantiæ laude & gloriâ erigitur : spargendoque lacrymas, infirmitatem suam sustinet atque consolatur ? An potius delectat lacrymas videri pietatis, amoris & misericordiæ plenas ? in theatro quippe & frequenti coronâ uberiores fluunt, rariores in solitudine. *Plerique lacrymas fundunt, ut ostendant, & toties siccos oculos habent, quoties spectatum desuit.*

Oblectatne animum fictionis expers, & simplicitatis ac candoris index lacryma ? *Simplissima quippe res dolor.* Unde vix temperate possum, quin illis amicè succenseam, qui partem fraudis in lacrymis inesse volunt, accusantque perfidiæ lucidissimum id animi nostri speculum.

Cernis quidnam oculi fleant :

Simplex consiliis est liquidus dolor.

Non est Lacryma proditrix

Sed mentis misera lingua. Coloribus

Nam quid dissimulet fidem ?

Quales infidias mentibus implices ?

Qui fingit miserum, facit ;

Et se se pedibus ipse suis ligat.

Triste est ambitio querens.

Sit peltax oculus : quid miserabili

Cultu latitiâ occules

Heu : luctus specie se nimis imprimens,

Numquam latet imagine ?

Nec, si dissimilis sis sibi, splendide

Fallax esse potest diu.

Resplendet lacrymis mens specularibus,

Aspectabilis intus,

Et fraudes aperit lumine candido.

Fletus ne fuge supplices,

Candoris specimen : si male creditum

Quondam non satis innocens

Decepit, lacrymis ipse decentibus

Crimen terfit, & optima

Causa pondus habet luctus amabilis.

Atenim quando amabilitatis hujus incurrit mentio : an delectant lacrymas, quod, est aliquis dolendi decor, idemque modestus, Seneca, & quæ decora sunt, eadem & jucunda gratæque ?

Turbar favor Eurialum, lacrymaque decora.

Nam, ut ejulatus quidam & lamenta, cultusque horridior & sordidatus sordidatis habet plurimum ; & exsultantis gestantisque

ultra modum lætitiæ habitus incompositam nî-
mîum se effèrentis animi præcipitantiam, cu-
piditatemque ostentat; secûs lacrymæ, non
alio quam suspensorum leni st. epitu per ora
vultûsque fluentes, gemmeum quiddam & ma-
tutina rori simile referunt; & ingenuitatis au-
ram, amœnitatémque virginæ modestiæ re-
spirant: unde amabiles reddimur, an' mósque
illa tranquillitate conciliamus. Lætitiæ effusior
est, immoderata, subita; considerata verò,
languens & cunctabunda tristitia. Hæc expres-
sas e floribus ad ignem fornacu'æ fragrantés
odoratâsque guttas singultim educit & leniter;
illa præcipiti lapsu torrentium in morem a-
quarum, aut nivium e summo montis vertice
liquentium, aut æstivæ procellosæque nubis, se-
cum lacrymis impetu exonerat.

Animûsne undequaque per aures & oculos
letali obsessus tristitiâ per antiperistasin oblu-
ctatur; & viribus in se coactis, ut adversæ mi-
nantique perturbationi resistat, contrariam in
se-se armat & expedit lætitiâ, & eam effun-
dit in laborantes oculos, per lacrymas? Spi-
ritus nempe hilariores, vires suas conjuncti
congeminant, & advolant in cerebrum, ut
tristitiâ depascantur; & lætificus ille
calor per oculos diffusus in lacrymas,
iisque permixtus, & dilutus voluptatem
creat.

Alienisne lacrymâs voluptatem hanc melius
acceptam referemus? & delectat certe videre
miseros, non horrendæ quidem calamitatis
fulmine dejectos & attritos (esset enim im-
manitatis barbaræ) sed tolerabili affatos, &
adhuc miserabiles. Tangitur enim miserrime a-
nimus noster illo spectâculo: seu sibi mens de
sua

sua fortunâ tacitè gratuletur ; seu sentiat excellentiam quamdam & eminentiam dignitatis suæ, doloris quodammodo arbitraræ, & in alienæ solatium calamitatis advocatæ ; seu naturali benignitate gestiat prodesse miseris ? Sunt enim infirmitatis subsidium, & invocatio muta, lacrymæ ; Eloquentia cordis afflicti, per oculos emendicantis auxilium & implorantis. Omnis quippe miser, ostentatione doloris modesta supplicat : & oblatæ preces omnino delectant, nobisque blandiuntur, imagine nescio quâ & opinione majestatis. Hic ille fons nugalis illius & ineptæ voluptatis Nutricum, Parentum, Dominorum teneram suorum ætatem, simulata subinde iracundiâ, fictis accusationibus, blandientibus minis consultò vexantium : ut lacrymas tandem proliciant, veniamque dent innocentibus, quam vel criminosis non facile deneguent. Hæc illius origo, quâ Principum in Tragædiâ, eorundemque juvenum, illustrium, lacrymis commovemur. Luctus enim quodammodo genibus nostris affundit Heroës, & animum pellit voluptate tenerâ ferendi auxilii : exoramus ipso spectaculo, & imitatione quadam potestatis, & Judicii reos absolvimus, tuemur innocentes, afflictos erigimus, bene meritos coronamus. A deo placet fictitium illud imperium & personata consolitio. Et, si forte animum subit tenuitatis nostræ conscientia & imbecillitatis sensus ; erigimus nos tamen supra fortunam, fingimus Principes, & cogitatione nuda ferentes auxilium partes supplicis amplectimur ; sublevamus, vel infirmo ac propemodam inutili beneficio lacrymarum.

Sed hæc, quæ diximus hætenus, evincunt qui-

dem conjunctam esse voluptatem aliquam tristibus lacrymis, & nonnullam rationem conjunctionis hujus afferunt: cur vero major in luctu, quàm in lætitia, non perinde pleraque probaverint. Unde igitur, ut cum Augustino loquar, *fructus ille tantus de amaritudine vite carpitur, gemere, & flere, & suspirare, & conqueri?* An Arti debetur, in qua tantum sit præsidi, ut repudianda per se, illius tamen beneficio arideant? An Pœsis & Tragica quidem, quædam est lugendi disciplina & palestra ferendæ calamitatis, & adversæ fortunæ æqualiter tolerandæ: in qua expiantur affectus, & eorum mediocritas discitur: in mediocritate verò virtus est, in virtutis exercitatione voluptas? Et Aristoteles quidem in Poëtica pugnat, tristitia ex se-se injucunda, artificio tamen placere, & contrariam sibi efficere voluptatem. Ut in picturis, inquit, horrenda delectam, monstra, cædes, ruinæ, fædæ noctes, tempestates, fulgurum conuscationes, naufragia: Non aliter placent acerba & tristitia, artis suavitatem, veluti conditurâ doloris. Gladiatoriâ, ut dicebamus, quid horribilius, quid crudelius? *Illa tamen ars hominem perimendi*, mitibus etiam ingeniis cedebat in voluptatem.

Cypria.

Accedit quòd in tristibus argumentis longè major artis peritia plerumque elucescat, quam in hilarioribus. Id verò an ex imitatione proveniat, quæ est conciliatrix dulcedinis mimitica? & si ex imitatione, an solius actionis? an ex constitutione fabulæ, aut peripetia? an insolentiâ inexpectati spectaculi? an ex affectibus? an ex admiratione? omne enim admirabile jucundum, & admirabilitatis plena res est, Heros cum adversa fortuna compositus.

An

An ex Eloquentia ? an ex numero Poëtico ?
an ex apparatu Theatri & actoris pronun-
ciatione ? an denique ex Poëtæ ingenio ?
an ex singulis, an ex omnibus ? intelligan-
dum est.

Atenim difficultatem augemus, non solvi-
mus. Quis enim hæc non in lætis æquæ, ac
tristibus repererit ? unde igitur voluptatis ar-
tificio opportunius, tractabiliusque id argu-
mentum ? materiæ artem blandius sollici-
tat ? an natura, in istis, familiaritate dolendi,
seguacior flexibiliorque, melius se arti subji-
cit ? Certè plus naturæ est in tristibus, proin-
deque plus ingenii : nam natura ingenium est :
ingenium artis magister & inventor : & ingenii
voluptati servit Poësis. Cur tamen natura tri-
stibus indulget studiis multò liberalius ? Cur
ingenium se liberior explicat ? an quod am-
plior ille campus & fecundior, uberior, vivi-
diorque seges : lætitiæ parciore, steriliore ?
An varietas in illis major ? sunt enim infinitæ
malorum formæ, & varietate nihil jucundius :
lætitia continua est & uniusmodi ? An tristitia
sentimus magis & profundius ? An denique
propius tristitia ad artem admittuntur, in artem
coguntur, ut pote capaciora ordinis & medi-
tationis patientia ? & Musicæ quidem proceres
plus doctrinæ in flebilibus argumentis, & can-
tionibus agnoscunt ; læta manum artificis su-
gunt, inquieta, vana, turbida, & quæ, autore
Plinio, *singendi non habent tempus*. In lacry-
mas id discriminis non ausim refundere ; nam
utrique affectui communes sunt, & aliàs simul-
atrices negavi, & fraudulentas ; quamquam
non omnibus facile persuaferim.

In Pa-
nesy.

An

Ovid.

*An & est pars fraudis in illis?
Hæ quoque habent artes, quique jubentur,
cunt.*

Arti forsitan & ingenio melancholia tristi-
bus evocata favet ? à melancholia Poëtæ vo-
luptas proficiscitur ? est enim sua melanco-
lico humori amænitas, varietas summa, artis
subtilitas, *nunquam enim ferè in idem incidit.*
Certè ex Philosopho melancholici cæteris in-
geniosiores. Fortè quòd ea animi temperatu-
ra à corporis concretionem abstractum in subli-
me rapiat, & in secessu quodam, ac solitudine
curis vacuum, liberum perturbationibus collo-
cet : spiritus vagos de se, & subsilientes in ea
mentis nocte & caligine, procul à tumultu
contineat ; quos emittit lætitia & dissipat :
unde perspicacior in tristitia animus ; in
lætitia, vel sub ipsum ejus impetum, lan-
guidior.

Quicquid demum alii senserint, quibus se
cumque rationibus aut coloribus tueantur,
nolim ab Aristotele discedere. Tristitia, acerbis
licet & injucunda artificio placent ; sed ex se
se etiam tristitia non mediocriter ad illam con-
ferunt voluptatem : cum tractari possint com-
modius, & ex se voluptatis illius semina cau-
sasque arti suppeditent. Ut fructus sunt qui-
dam præcoces & acerbis, succi melioris, & sac-
caro vel melli amiciores, ac melius subigendi.
Sic enim ad extremum disputo.

Voluptas omnis Animorum, in ingenii uti-
que cognitione & intelligentia nascitur, &
commotione voluntatis : quarum altera, si vi-
vida est, altera dulcis, utraque naturæ com-
moda

moda & diuturna, modica non potest esse delectatio; nec levis illa, quæ ex animi in corpus bonorum societate mutuâ diffunditur. Atqui tristibus spectaculis, qualia sunt argumenta Tragœdiarum nil vividius se animis insculpit aut profundius, nil dulcius se in animos insinuat: igitur mirum non est, si tanta voluptas inde nascatur; cum omnia voluptatis elementa conspirent; vis dulcedine temperata. In propositione non omnino rudibus ac planè peregrinis manifestam existimo. Si quid est hac in re difficultatis, totum id, quantumcumque est, in assumptionem incumbet: quam tamen sic vincimus.

Tristitia, ut experientia facilè docet, sensus omnes subitâ sui impressione invadunt & obsident, oculos præsertim, maximè sensiles, luminosos & spirituum plenos. Deinde animum horrore & metu percellunt: *nam in oculis animus inhabitat*. Ille percussus abstrahitur à sensibus externis, & in se revolutus magnæ vi cogitationis abducit intra se visum. Tum admiratione, insolentiâ, granditate, atrocitate spectaculi defixus atque suspensus à cæterorum functione sensuum avocatur; in quos nec audent se effundere horrore perfusus, & naturali fuga, & ecstasi quadam in se se constrictus, & implicatus, illigatusque rei circumstantiis. Ad hæc cum deserti sensus sua voluptate carent, secretus animus & sui compos, sua quoque majori pascitur; in mentis quodam regno positus, pacato illo atque tranquillo. Nam melancholia frigore suo & siccitate celeriores igniculos & audaciores, fluctuantesque affectus sedat, frænâ, continet: tranquillos & benigniores tantum patitur. Nisi fortè sub ipitium,

Plin. l.
11 c.37.

ubi

ubi nondum voluptas quæritur, sed animi de-
fixus obtutus in rei atrocitatem & admiratio-
nem: ut deinde in Catastrophe amorem &
misericordiam cieat, & ex illis lacrymas, qui-
bus doloris pars & affectuum turbulenta tem-
pestas expurgatur. In ea pace constitutus, sui
juris, aliorum domitor, in se reflectitur totus:
tævent tenebræ & otium (melancholia quippe
secessus quidam mentis est, & animi nox, me-
ditationi commoda.) Tum ubi se quoque
Principum calamitatibus permixtum agnoscit
communione naturæ similibus objectæ casibus:
aliorum miseriam, suam facile interpretatur;
memor humanæ conditionis, *Homo sum*, in-
quit, *humani à me nihil alienum puto*. Inde
functiones animi speculantis non aliter ac in
re sua considerata applicat, melancholiæ tes-
nacitate, & affectu jam ac proprietate doloris
non tantum alieni, sed etiam sui. Nec dubito,
ut id obiter dicam, quin ea sit ratio, cur tra-
gædiarum argumenta & elegiarum melius suis
scriptoribus, quam Epicis aut Lyricis heroica
bellicaque succedant: habent priores illi na-
turam semper patriariam & sociam suorum af-
fectuum; isti alienam, imperitam, & plerum-
que aut abhorrentem, aut ineptam. Sed ut ad
nostra redeamus, Animus ita in se coactus om-
nia pervadit & penetrat, altèque in materiam
descendit, ut contemplatio sit perfectior, ma-
gis liber intuitus, & unice in unum intentus.
Id ubi versavit, inurit idem facultatibus suis,
memoriæ, intelligentiæ, & ei cognatæ imagi-
num formatrici.

En quid præstet natura rei tristis, & animi
intuitus, complexus, adhæsiō: quid ars ipsa
conferat, quantum adjuvet, videamus. Illa in

id incumbit tota, ut objectam rem melius infundat animo, & lenociniis aspergat ejus speculationi convenientibus. Nam præterquam quod unitate scenæ, actionis, temporis, cogitationem veluti cancellis obsepit & continet, ne liberè aliò divagetur: personas illustres insert in theatrum, virtute præditas: quæ lætioribus argumentis possunt esse communia. Præter hæc, inquam, omnia, ubi receptum intra se animum Poëta videt, vel ea certè, quæ intrò pellere debeant, satis expressa; mentem denique oppleto jam, confluentibus undequaque humoribus, sinu, oppressio corde, pulmone implicato laborantem; & interceptam representatione virtutis in heroë miseræ, vexatæ per imprudentiam innocentia, constantia cum adversa fortuna compositæ; commemoratione meritorum, dignitatis, ætatis, spei, naturæ communis, quæ omnia figuris, orationibus, sententiis exaggerantur: Misericordiam, *qua semper pro miseris est*; amorè, qui virtutem sequitur; desiderium ferendi auxilii, tenerioresque affectus alios facilè commovet. Et quia, quæ tardiora sunt, lentiora, molliter incisa; delicatius insinuant; & imbuunt intimius, ut in odoribus & gustatu contingit; sic tractatione modesta doloris, verborum serpenti sinuosoque tractu subinde suspiriis interrupto, intervallis recitationum (paucis dicam) imitatione veri doloris & trillitæ (continuatio quippe verborum languidior, languorem quoque & tristitiam refert) gemitu denique fletuque personarum, tremore loquelæ, intercisionibus, ægra respiratione, & singultienti, crebrioribus, minutisque interjectionibus, quæ omnia debilitatem imitantur,

Quintil.

mi-

miseriordia concitatur. Nam minuta intervalla senum ac puerorum gradus referunt, vel ægrè ex morbo convalescentium, qui vix gressus explicare possunt, & ingredi firmiter. Et cum diu in eodem commoramur, tardèque fit ad alia transitus, imbecillitatem mora denotat, & altiùs res defigitur ipso lentore, in animum auditoris. Præterea vox languens, & in longum tracta diu durat; &, si crebri jucundique & apti numerorum casus accesserint, fit ut per otium animus recitata regustet, & expendat diligentius. Non absumilis est Elegiarum cæterorumque Poëmatum, ratio, nam quæ sunt spectaculorum propria & Dramatum, ea descriptionibus, Hypothypossi, Prosopopæiis, quæ sunt quædam proposita intelligentiæ spectacula; cæsuris carminum, & verborum luminibus scriptores sui ingeniosè compensant: sæpe non ad æmulationem tantum, sed plerumque tantam ad invidiam, ut audire malis & legere tristitia, quàm è theatro spectare; tantoque præstet ingenii pictura, quantò animus ejusque actio corporum actionem superat & antecellit. Quæ omnia longè se aliter habent in spectaculis & poësi latâ, quæ commotionis suæ ingenio fingendi non habent tempus, sed ebriitate quadam sobriâ, ut in dissimili argumento Bernardus loquitur, mentes extra se rapit. Motus enim hilariores citò ebulliunt instar flammulæ grassantis in stipula, celerius avolant, & effundunt se ac dissipant, & facultates animi & corporis exhauriunt, non sine debilitate, quam dolor consequitur. Nam fervor ille sanguinis & spirituum effusio levitate ac perturbatione vires atterunt: melancholia contra sedando conservat.

In Cam.

Hactenus

Hactenus nondum voluptas lacrymarum, sed causarum quædam præparatio. Nam cum affectus omnes, Amor præsertim & Misericordia, causæ sint voluptatis; ubi affectus hi animum insident & occupant plenissimè, quicquid ex iis deinde nascitur, voluptatem creet: non ita mira videbitur, nec arcana ejus occultaque ex tristibus origo. Sic igitur animo præparato atque subactò, ex illorum quos diximus, commotione affectuum suboritur in corde flamma tenuis, vapores sensum emittuntur in cerebrum, laxantur benigno calore levanturq; præcordia. Cerebrum vapores exceptos, pro innato sibi frigore & sanguinis fuga ob metum & horrorem adscito, addensat, eliquatque in lacrymas. Hæ duplici ex oculorum naturali scaturigine fluunt, instar roscidæ pluvix, dulciterque ora frigentia & arentes genas irrigant, tepore amabili. Ita demulsum cor, pectus pondere levatum, cerebrum vaporibus calidis temperatum cum fuerit; oculi rorantes acrimonia sibi naturali voluptatem hanc & sentiunt & communicant.

*Est quadam flere voluptas;
Expletur lacrymis, egeriturque dolor.*

Commercium nempe quoddam est, cor inter & oculos: oculi lac cordis exsudant, lacrymas: quod illud sentit, idem & ipsi testantur, & in tristitia fortunam communem habent, eorundem capaces affectuum, & animi ac ingenii vultus. *Oculi sunt per quos maxime animus emanat: ut citra motum quoque & hilari-* Fab. l. 13
c. 3.
tate erutescant, & tristitiâ quoddam nubilum ducant. Quin etiam lacrymas iis natura mentis

Iindices

indites dedit, quæ aut erumpunt dolore, aut tristitia manant. Atque ut ex aromatibus floribusque stillati liquores rerum, unde exprimuntur, odoris suavitatem similes sunt; ut à venis per quas deducuntur & effluunt, medicatam terræ qualitatem subeunt aquæ contrahunt: sic ab amore quo pectus in insontes & Heroës æstuat, amabilitatem lacrymæ ducunt; nec possunt non amari ipsæ, quæ parentem suum amorem referunt & convēhant, & quidem petennem. Quid enim aliter de amore per oculos influente, quam de micante per oculos ingenio sentiamus? atqui,

*Nativo quoties spicula videris
Suffasos oculos spargere lumine,
Et blandâ teretis nube supercilî*

*Furtim mittere fulgura;
Credas ingenio. Non solet igniam
Mentiri soboles, protinus emicat;
Sed nec syderæ sat bene inertibus
Scintillæ absiliant vadis.*

*Est fornax animus, sed tenebris latet,
Frustra corporeis molibus obruta:
Imas flamma furit, motibus arguens
Quantas fontes inardeat.*

*Est flamma ingenium, subsilit impetu,
Et claustrî impatiens in facie micat;
Stu vînas ageret carcere fissili,
Prodit pectoris hospitem.*

*Urit flamma genas, uritur inclytum
Pulchræ frontis ebur: mollia lucidas
Pascunt labra faces; vortice flammeo
Undat lingua volubilis.*

*Victores oculi. Flos tener ingeni,
Flos mentis melior luminibus sedet;*

*Hinc formosa anima viva perennitas
Toto pectore funditur.*

Si ingenium, si amor, si affectus cæteri per oculos effluunt, totus utique etiam animus, ejusque dulcedo; quæ ubi hos canales attingit, rem alioqui amarissimam, lacrymarum rivos, nectaris sui parte imbit, non modicâ.

En totam suavitatis illius œconomiam, ad tria potissimum capita, si paucis philosophari velimus, facile revocandam. In quibus tamen tristitia per se, tristitiæve locum non habent, sed effectus ipse spectaculi tristis, & status animi & corporis, tristitiæ fructus. Amatur enim status ille, non ipsa tristitia, aut quidpiam triste: ut acerbitas in fructibus non queritur, non amatur; sed conditura acerbitalis. Et ut Aristotelis exemplo utamur, dum ait horrida artificio placere: monstra picta non placent, quæ monstra sunt, quin potius horrorem creant; sed quæ picta. Hoc est, quæ eo statu, & arte locata; & ea arte meditationem nobis & admirationem conciliant. Qui status animi sibi vacantis gratissimus est. Sic solitudo aspera, in via; Montium, Sylvarum horror pictus aut cogitatus, quæ nobis imaginem proponunt absentis rei, & ad otium secessumque animi aptissimæ, plurimum arrident.

Primum ergo, unde voluptas ex tristi spectaculo seu Poëti capitur (nam Poësis omnis pictura est, proindeque spectaculum) est status ille abstracti & intra se recedentis animi, ad grandia, illustria, humana & quodammodo sua placidè, & nullo impedimento contemplantis, ut sit in iis qui divinorum patiuntur ecstasin; quamquam hæc aliâ ex causa nascantur. Me-

lancholia autem, in humanis quidem, & tristitia illius parens disjunctionem illam animi & secretionem pariunt. Videmus quippe melancholicos suapte natura & instinctu scientiis subtilioribus & artibus apprimè deductos, Matheseos, Picturæ, Musicæ: tum ita suaviter suis pasci cogitationibus, totum ut in iis sint & absorbentur; atque ægè admodum, nec sine vi & dolore divelli possint, & abstrahi. Quid mirum si conditionem hunc animi sibi vacantis & se juncti contopere diligant? Secretio autem illa fit non horrore solo & timore spectaculi, apparatu & ornatu scenæ; sed artificio præsertim Poeticæ inventionis, peripetiarum, dispositionis fabulæ, elocutionis, figurarum, numerorum lentore, ut diximus, languore, tarditate, spatiis, interruptionibus, & varietate. Non ignotum id Poëtis & Fabulofarum Historiarum concinnatoribus: nulla enim re magis opera sua exornant, quam remotorum descriptione locorum, insularum, desertorum, littorum, fluminum, noctis procellarum, tristis & inopinati, indignique eventus, quibus passim, aliud agendo, amorem excitant erga personas illustres. Senserunt quippe iis imaginibus velut illecebris animum inescari ad optatissimum sibi secessum & meditationem; nec recusaturum alienis se casibus contemplandis appellere.

Alter status animi voluptatis artifex è superiore consequens, est affectus amoris & misericordiae mirifice demulcens & blandens. Sunt enim Principes illarum commotiones, præ cæteris omnibus capaces dulcedinis, & in tristibus vehementes, ob naturæ communionem aliena nobis applicantis, ut proprie. Et cum, ex Aristotele, posita sit jucunditatis perceptio in sentiendi

Rhet. 1.
1. c. 1.

tienda aliqua affectione, & nihil æquè sentiamus ac mala: deò cogitatione malorum ingemiscimus quidem, & auxilio quodammodo venimus per lacrymas; sed etiam delectamur.

Ita verò cum sit animus ex sese præparatus: *oculi ceu vasa quædam visibilem ejus partem ar-* Pli. l. 11.
cap. 37.
ripiunt atque transmittunt, per lacrymas, quæ persusæ animi voluptate, corpus quoque suavitate perfundunt. Hinc est *quædam scire voluptas*: in lætis quidem brevior, in tristibus longior ob copiosorem materiam. Quamquam & in istis excitandis modus esse debet; ne tempore ipso intepescat & conglaciatur affectus avocata cogitatione, aut diuturnitate exhiuriatur; quo nihil cavendum magis in catastrophe, ut Aristoteles monet: siquidem properat auditor ad exitum. Quamobrem in omni argumento, pro ejus tamen ratione, commiserationem brevem esse oportet, ne calor Quintil.
ille languescat & arescant lacrymæ, *nil enim citius arescit*. Atque in monitum illud ne nos ipsi peccasse videamur, & flendi voluptatem satietate & fastidio corrupisse; finem disputationi imponamus: *in lacrymis enim aliquid sat* Seneca.
est.

LACRYMÆ PRETIOSÆ.

SEU,

PULCHERRIMA QUÆQUE;
ET PRETIOSISSIMA
NASCUNTUR E LACRYMIS.

SYLVA.

ST suus & Lacrymis honor, &
sua gloria fletus
usque manet. Viden, ut stillæ
matura superbis
Cuncta notat decorans, & dicit
luctibus orbem.

Arcus
cælestis.

Ne dubita: polus ipse suos stellarum honores
Mereatur guttis, & cum sol æreus Arcum
Sublustræ in nimbo effingit, radiisque micanti
Diluit innumeros adversâ in nube colores,
Illacrymant Astra, & riguo per nubila rore
Perfundunt tabulam; necsi prius illa per auras
Accersant pulcro Cæli discrimina fletu,
Nequicquam expectent nebulâ florente decorem.

Parelia.

Hæc eadem geminos cum formosissima vultus
Depingit, solèmq; suum, sua sydera norunt,
Transumptum superis, multis ploratibus unum
Exorat decus; & placido simul imbre fluenta
Cessarunt, pictus dubiis sol occidit umbris.

Nec

Nec Calo tantum fletus placet : omnia Tellus,
Et Maria, & niuco speciosus litore Hydaspes
Dant Lacrymis, redimuntque ; animos quoque
Lacryma tangit.

Num segetes campis veniunt, num vitibus uva ; Fruges.
Pomifer aut studiis annus respondet avaris ;
Ni prius arentis gremium lacrymabilis ather
Solicitet, pluuiisque vetet sterilesceat Matrem ?

Quin etiam, cum vere sua sua munera promens Vinum,
Suavibus intumuit gemmis, tum palmitum Bacchus
Illacrymat : seu mæsta timet, non futilis augur
Damna virum, rixasque truces, & tristia bella ;
Heu, nimium gratis surgentia praelia donis !

Quid memorem Aurora fletus, luctumque, nitentem Ros.
Stellarum, & saturos caelesti nectare flores,
Narcissi lacrymam, & ploratum sydere glutem. Flores.

Affice, ut undanti late secas agmine Cælum,
Vere novo, nebulamque trahens super incubat agris
Prædatrix turba, & spoliis fragrantibus instat. Mel.
Illa quidem Ambrosiam legit & prædulcia mella
Stipatura favos : latis tamen aspera miscet,
Flebilibusque etiam partim redit ebria succis ;
Cruoribus inferias porrant, & secula lechi,
Cerasisque faces, pompis lugubribus aptas. Cera.

Fertur & inciso Lacrymas protrudere libro Thus.
Thurea virga ; nec indecores opobalsama fletus
Vulncribus dant perpetuis ; Myrrhæque salubri,
Cortice cum gravido felix scissura cucurrit , Balsamum.
Spargit odoratos sylva exudantis honores.

Tu ne crede tamen Lacrymis sobolesceat tan-
tum,

Quæ fluidis Natura dedit lentescere guttis.
Illa vides, quæ nexilibus conferta catenis, Electra.
Aut dextra decus, aut capiti baccata coronam
Texere, vel niuco flavere monilia collo,
Ex oculis Electra cadunt ; & amore sororum,

Infelix Phaeton ! stillis gemmantibus ardent.

Crystal-
la.

*Nec vos transferim (suerint seu gemmea saxa,
Seu glacies) Crystalla modis pellucida miris :
Qua puro concreta gelu lapidescere iussit
Visceribus terra, & matris traxisse rigorem.
Vos etiam liquidi latices, & deflua quondam
Lacryma, sed patulo cursum intercepti biatu
Frigus, & obscuris voluit pendere sub antris
Vibratura novam detracto tegmine lucem.*

Gemma.

*Qua tamen, ô, rerum facies ? quo turbine
raptus*

*Trans pontum seror, & terras ubi nobilis Eo
Perpluit irriguis Gentrix pulcherrima gemmâ
Scilicet innocuos ignes, hæc saxea terra
Sydera, tornato qua circulus implicat auro,
Absentem quoties Phabum gemit, arduus æther
Rore suo illabens conchis, nimboque liquefrens
Format, & è Lacrymis regalia munera gignit.
Munera ! num potius scopulorum, infamibus oris,
Tristes exuvias, & emacibus aspera satis
Ludibria Oceani: queis, ceu splendentibus escis,
Pellicit incautos brevia in fallacia Nautas,
Exsaturans pretiosa odia, insidiosa vorago.
Indè fluunt piccis Lacryma, quas sæpè ministras
Funeris infido male-credula pectora ponto
Ire jubent, coguntque Euro dare vela minaci.*

Fabula
de morte
Typhidis.

*Namque serunt, post claustra maris, post mon-
stra profundi*

*Devicta, & desinitam frenis audacibus Argo ;
Post visos vultu intrepido concurrere Montes :
Littora cum docili securus inertia cymbâ
Raderet, ah ! bibuld Typhin periisse phaselo
Demersum, & faciles nunquam evasisse per un-
das.*

*Audierant Pinusque parens, piceaque Sorores,
Et subito expansæque manus, sparsæque capillos*

Lit-

*Litora seua petunt. Cursum labor improbus
urget,*

*Tardat arena pedes, fletusque per ora voluti
Impediunt gressus. Stetit acri fixa dolore
Impatiens anus, & cælum clamoribus implet :
Dumque ululat, riguere pedes, viruere capilli,
Brachiaque expansis montem ramalibus augens :
Rugosus toto cortex de corpore surgit :
Clamat adhuc : verum, mediis conatibus hiscens,
Fit Pinus. Piceæ simili frondere sorores
Incipiunt trunco : memori tamen arbore semper
Triste ministerium exercent, Lacrymâq; perenni
Exsudat liquor, & nato fratrique parentat.
Nec steriles manant gutta, vel inutile præbent
Officium ; riguos populi de cortice fletus
Vere legunt, certoque linunt medicamine puppes.
Sic sua per Lacrymas reparant dispendia quon-
dam*

*Mortales miseri. Sed enim, quæ gratia pulchris,
Quis favor in Lacrymis, dicam ? Quin barbara
possunt*

*Pectora, & immanes ultro flexisse Tyrannos ;
Vulneribusq; animi, & sorti medicantur iniquæ ;
Criminâque & diros sæpè absolvère nocentes.*

*Usque adeo & Cælo, & Terris, atque æquore
Ponti*

*Dant pretium Lacrymæ, & verum tutantur a-
mores.*

DISSERTATIO I.
 QUID IN POESI
 SIT ADMIRABILE?

PROLUSIO.

In illud Horatii de Arte
Ut pictura Poësis erit.

QUOD fuit hactenus à Doctis
 quæsitum diligenter, intellectum
 certè, non ita tamen forsan ex-
 plicatè, dilucidèque traditum;
 Quid sit illud quod in Poësi
 summum & admirabile vocamus, in quo arti-
 ficii istius nostri excellentia quædam, & quasi
 apex ipse consistat? optimo duce & interprete
 Horatio investigare placet (Auditores.) Fa-
 vet ipsa Poëtæ comparatio, & utriusque ar-
 tis affinitas summa: finitimus est enim Pictori
 Poëta, fingendi licentiâ paulò liberior, ar-
 gumenti & materiæ communione penè socius,
 venustate artis & elegantia prope idem; in
 hoc tamen certè superior, quod suis etiam si-
 mula-

mulachris actionem & vocem ipsam possit as-
fingere, quam Pictura ne promittere quidem
potest. Poësis est pictura loquens; pictura, ta-
cita Poësis. Daté hanc veniam oratori nuper
vestro, eidem nunc Poëtæ studioso brevitatis,
si præcisâ omni prolusione, & sermonis ill'a
juvenili luxurie amputatâ, confestim ad arcem
rei, non nisi, quod aiunt, gradior, sed impetu
evolo.

Sic existimo (Auditores) artificii alicujus
præstantiam ex materia, quæ tractatur, & viâ
ac ratione certâ, qua opus ad artis finem du-
citur, esse metiendam; ad quem scopum quò
propius opus materiæ non ita tractabilis acces-
serit, eò artifex nobilior erit, opus verò per-
fectius & absolutius. Est autem ex Aristotele
artis utriusque Picturæ & Poëticæ finis idem
Imitatio, quamquam non earundem semper
rerum.

*Sic unum sectantur iter, & inania rerum
Somnia concipiunt, & Homerus & accit A-
pelles.*

Inde facile quisque colliget, qui in materia
minus tractabili, melius imitando admiratio-
nem concitaverit, eundem in arte sua fore pe-
ritiorem, & opus hujusmodi perfectius longè :
& ut illud quidem, in Pictura notius, videamus
quid sit illud tandem, & in quo positum, quod
summum in Pictura vocamus? ut Pictura Poë-
sis erit. Tum verò illustremus illud ipsum
exemplis.

Picturæ materia, ut fatentur omnes, corpo-
ra sunt, & eorum situs varii, figuræ affectio-
nes: sed non par in omnibus promiscuè adum-
brandis

brandis gloria, & admiratio sequitur artificem; quia non par ubique difficultas. Quis non, ut bovem in arena, telo fixerit, sic rupem aut arborem, vel quod fuit picturæ tyrocinium, umbram corporis in tabella designet? Sunt, quæ splendore suo, & dignitate artis excellentiam superent: sunt, quæ subtilitate penicillum fugiant: sunt, quæ suis flexibus manum eludant artificis. An verò tu perinde miraberis illum, qui pastoritium è cicuta carmen possit depromere, aut stridorem plaustrum fidium asperitatibus repræsentare, aut inconditam vocem edere? ac illum, qui aut lituo exercitum inflammare ad pugnam, aut chely intermortuæ vocis suspiria imitari, aut faucibus ipsis lusciniæ modulos, reciprocationes varias, interspirationes. Idem profectò in pictura censendum: habendus quidam delectus materiæ, & æstimanda operis ex se se difficultas. Alexandri majestatem, fulgur oculorum Augusti, non quilibet ex acervo pictor effinget. Callicratis est unius, formicarum pedes subtiliter delineare, Parrhasii, argutias vultus, elegantiam capilli, venustatem oris, & extrema corporum facere: hæc est enim picturæ subtilitas summa, minutias persequi. *In tenui labor, at tenuis non gloria.*

Quid, si quis pinxerit ea, quæ pingi non possunt, tonitrua, fulgetra, fulgura; dolores hominum, suspiciones, admirationes? num ille non modò artifex summus, sed naturam ipsam, & artem vicisse videbitur?

Neque tamen in judicando solum subjicitur Materiæ, sed præsertim imitationis r. rum, in qua artificium eminet, habenda est ratio. Imitatio verò amor est similitudinis: proindeque

videndum, non quid, sed quomodo imitetur, id est, quam rerum naturam aptè & accomodatè.

Perdicem pingebant antiqui omnes, equos, uvas, tegulas, fulmina, sed unum Alexandri fulmen e tabella prominens spectatores metuebant: ad unius Protogenis avem occinebant: ad equum Apellis cæteri adhinniebant: uvas Zeuxidis carpebant aviculæ, & ad Claudii Pulchri pictas in scena tegulas corvi volitabant. Nimirum pauci ad germanam similitudinem accedunt artifices. Quæritur quispe, non tantum ut veris sint simillima, quæ pingunt, sed propemodum, ut vera & solida; ut peritissimos quosque, etiam Apellem, mendaci colorum integumento decipiant.

Unde fit, ut peritorum arbitrio, quæ pingis naturalia semper præstent arte-factis; solida & eminentia planis, viventia mutis, actiosa & perturbata quieti. Est enim ad imitationem perfectam, & picturæ præstantiam natus ille rerum, minimèque fucatus candor, tumor & soliditas corporum; vita, actio, perturbatio, si fieri possit exprimenda, ut non tam res picta, quam nata, non umbrata, sed corporata; non plana, sed extans, sed vivens, sed agens, sed patiens: nec tam mutum in simulacrum ex animali exemplo veritas translata, quam res ipsa huc à Pictore adducta, & spectatori proposita videatur. Adeò debet, quodcumque animatum pingis, coloratâ quadam vitâ vivere, spirare, moveri, irasci, languere, ceterosque motus induere, & quod caput est, ad moriem viventium, etiam in spectatore motus illos concitare & imprimere. Sic in pretio fuit annus illa parricida, quæ authorem ridendo exanimavit: Apellis athleta, quem armis fatiscen-

tem

tem anhelare sentires. Zeuxidis Penelope, eujus mores ipsos & verecundiam suspiceres; Antiphili Hippolytus, cujus horrore contremisceres. Aristidis supplex; cujus vocem audire putares, & alia Pictoris ejusdem miracula, qui animum quoque, sensus, & perturbationes audaci, an temerario potius penicillo? aspectabiles reddidit. Sic ille magister artis eximius, viva vivis: spirantia, spirantibus & animatis; invisibilia, visendâ tamen, & illuminatâ colorum varietate distinguebat. Rapi me Pictoris ejusdem in Thebarum excidio mater moriens, urgetque me, promissorum solutionem exemplorum anticipem.

*Fumantis inter patria, & eversa domûs
Pictus ruinas, militis ferro truci
Tra cœta pectus moritur infelix parens.
Arreptat insans uberi, & notos sinus
Ridendo palpat, jamque colludens genis
Mixtum cruori nectar allambit puer.
Mater revixit, rediit in vultu vigor,
Sed fluctuanti similis, & similis neci.
Assurgere ardet, pellere invisum nefas,
Excutere pignus, prohibet, aut saltem vetans
Opiat videri. Languor extinguit minas.
Color ipse tota trepidat, atque urgens malum
Ductus fatentur. Pictus horrescit cruor
Contingere ora reflans, & vulnus petens
Frustratur avidum, sibi que gratatur fugam.*

Atque hætenus satis de optimo Picturæ genere, nec intellectu difficile, quod sit optimum Poëseos, *Ut Pictura Poësis erit.*

Quem igitur obinet locum in Picturæ pretio dignitas, splendor, & difficultas argumenti,

ti, aut imitationis quasi propinquitas, eundem quoque retinet in æstimatione Poëseos. Et materiam quidem nullis habet ars ista circumscriptam terminis, atque definitam. Principem tamen locum sibi homo vindicat : quem sic videmur cum Pictoribus partiri, ut Pictura quidem extimam illius faciem imitetur ; Poësis verò actionem & sermones, & quod longè difficilius, nobiliusque, vultum animi, sentia, cogitationes.

His ita constitutis, dixerim cum Pictore Parrhasio, æstimandum illud opus quàm maximè, & parere admirabilitatem, cuius argumentum est huiusmodi, ut *rarum sit in successu artis*, nec faciliè imitatori pateat. Rerum autem à Poëta describendarum hunc puto ordinem : ut infimum laudis gradum teneant naturales & inanimatæ ; & mobiles quidem, & quasi actuosæ tranquillæ vincant. Proximum ab his locum, sed superiore paulò, servant res animatæ, vel earum actiones & affectiones, ut venatio canum, equorum cursus, volatus avium. Supremum denique apicem & fastigium dignitatis, hominum actiones, præsertimque liberæ & meditatæ, & animorum variæ commotiones, proclivitates, perturbationes, quæ divinandæ prius sunt & sentiendæ, quàm dicantur. Unde fit, ut pluris semper artium antistites Epicam fecerint quàm Lyricam ; & Dramaticam Epicæ prætulerint ; quòd illa magis actiones imitetur, faciliusque sit sensus suos expromere, quàm effingere alienos.

Non omnia tamen argumentis adscripserim, sæpè materiam opus superat, & modus ipse. Imitationem dico, quæ cum sit studium similitudinis, & Poëticæ maxime propria, in eâ
Poëtæ

Poëtæ providendum diligenter, ut auditoribus suis admirabilis videatur. Nihil enim est in quoque genere summum, quod non idem sit admirabile. Hæc porro imitatio in eo posita est, ut Poëta cum inventione, tum d'spositione & Elocutione naturam rerum quam proximè conscribetur. Proinde, actiones hominum, quas describis, accommodes, necesse est, ætatum varietati, sexuum, conditionum. Rustici simplices & seduli, magnanimi duces, varium & mutabile urbanæ plebis ingenium, aulicorum vafrities, amantium perjuria, jurgia, trica, fastidia, suspiria, suspiciones sunt describendæ: ad hæc fortunæ vicissitudines, intricata negotia, insperati exitus, flexus omnes, nutus, habitus dolentium, cogitationes. Quæ omnia quantum sunt operæ, quam flexibile poscunt Poëtæ ingenium? Est enim penetrandum in intimos sensus hominum, delicatissimæ fibræ explorandæ, tenendæ venæ cujuscumque ætatis, sexus, conditionis: vita personis ipsis, eaque propria, stupendo artis miraculo restituenda, ut auditor exclamet.

Sic oculos, sic ille manus, si ora gerebat.

Multa diximus, auditores, nondum tamen ferè elegantiam, & delatam illam concinnitudinem Poëseos attigimus, quæ intelligitur quidem illa, vix dicitur. Et tamen confessione omnium in eo, velut in lineis extremis, & operum politurâ palmi consistit. Hanc in Elocutione positam manifestum est, non tamen quacunque, vel splendidissimâ, sed ad representationem rerum accommodatissimâ. Errant enim qui Poëtæ officio functos se magnificè putant,

putant, si luminibus verborum, numerorum
amplitudine, majestate figuratum Poëma di-
stinxerint, ut qui minio & auro tabulam illi-
neret. Imaginum posco, non pigmentorum
massam; nec picturæ satisfecerit, qui Helenam
divitem quidem, non tamen pulcram elabo-
raverit. Ut lineamentis & ductibus nobilita-
tur imago; sic Poësis. Fuit, qui se Pictorum
Principem carbone proderet, & Apelles certe
atramento tenui tabellas diluebat, ne plus co-
lorum splendori imperiti tribuerent quam li-
neis. Quamobrem relinquendum illud inane
verborum aucupium, & numerorum, atque fi-
gurarum, quasi phaleræ resonantes: tantumq;
adhibendum ex illis, quantum graphica rerum
expressio postulaverit. Fit enim effigies Poëti-
ca illa figuris quidem & numeris, ut lineamen-
tis & ductibus; verbis, ut coloribus. In ver-
bis prodest dignitas quidem & splendor, sed
plerumq; inassæctata quædam simplicitas, can-
dor ingenuus, & illa, quam Cicero prædicat,
negligens diligentia. Unde putaverim, noti-
nullos immerito insensos esse Nasoni, quem
vel eò nomine inter summos reponere debu-
rant, quod Poëseos finem, repræsentationem
rerum divinitus assequatur. In figuris descri-
ptiones quædam vividæ, quas hypotiposes vo-
cant, potissimum laudantur. Qualis inter pi-
cturas illa Zeuxidis procellæ descriptio, quæ
Athenienses à mercatura deterruit. In Poë-
matis desperatio Didonis apud Virgilium, aut
Cyclopi dum captivos manderet expressio;
placuit ista semper Christi morientis pictura.

*Aspice deficientem, & jam cælo morientes
Attollentem oculos, suspiriaq; agra trahentem;*

K

Nec

*Nec jam sufficiunt vires, amor improbus urget;
Improbe amor, quid jam petis amplius? expiravi!*

Reticentia item tempestiva quæ promittit aliquid ultra se, & ingeniosè promit, quæ celat. Ut Timantis Iphigenia, in qua plus intelligi volebat, quam pingeret: cum exhausta omni tristitiæ imagine Agamemnoni velum obduxit. Idem præstant hyperbolæ, sustentationes, & aliz sexcentæ, apud Poëtas.

Plus ego nonnumquam numeris ipsis in illa venustate tribuerim, quos non incommode vocavero Poëseos quosdam spiritus animales, mirum, quantum expressioni deserviant. Ita Virgilius, Siciliz trepidationem repræsentat movente se Encelado.

*Es quoties sessum morat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum subtexere sumo.*

Quis non Cyclopum audire verbera, & spectare laborem credat? cum

— *Horrificis juxta tonat Ætna ruinis.
Illi inter sese magnâ vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe massam.*

Ne multa: sit Poësis semper obsequens, & ita flexibilis, ut sequatur quocumque res vocat. Concitata, & volubilis poscit dactylos; tarda & operosa spondæos, intervalla frequentia; interpunctiones & moras, & duritatem aliquam syllabarum, lenis, æquabilis, temperata numerorum mixturam exigit. In hac ego accommodatione Poëseos elegantiam, blanditiâs, & quasi titillationem animorum consti-

constituo ; quæ si absit, vel levem, vel nullam puto, caret enim vitâ & spiritu, & à fine aberrât.

A nobis exempla promissimus (Auditores) nec dabimus, quis enim id possit ? verùm imperfectos conatus. Et quia materiam distinximus in res naturales & artefactas, in actiones affectus, placet illorum omnium exempla subijcere Prima occurrit telæ aranæ, subtilis enimverò operis, descriptio.

*Aspicias, è gemino, subtili stamine, ramo
Ut pendet tela, & paria intervalla coercet
Hærescens. Nam quadruplici per licia currens
Tendit opus filum, oppositâ & se parte revincit
Fundamenta ligans, medius tenet omnia nodus.
Inde fluunt circum radii, quos nexibus ambis
Circulus, & pleno complexus colligit orbe.
Miraris textum, miraris tenuia fila,
Artificesque manus, sed enim, subtemine densa
Firmior apparet nodo, dein spissa relaxans
Rarescit spariis tela, & discrimine certo
Pensilis implicitos aperit byssus labyrinthos.
Tu tamen, ô, subitam reflexi staminis Irim
Demirare magis, Phæbum cùm roscida tela
Excipit, & primâ radiorum aspergine tincta est.
Nam roseis splendet byssus fucata venenis,
Aut illusa nitet pretio : tum fulgurat aurum
Textile, vel dubiis argentum intermicat umbris.*

Excipiebat in materiæ divisione res naturales actio ; funambuli, quæso, saltationem non dicenti minùs, quam agenti difficilem describamus.

Ut venit populi unda frequens, penetrabile ple-
strum

*Argutos tinnitu acri jubet ire sonores,
Iste pedes subito expediens per inane volutat
Indociles herere gradus, faciliq[ue] volatu
Fulguris in morem spatium funemq[ue] pererrat.
Mox, ubi composuit modulos chelys, & sua chordis
Reddita vox, populum, & proceres cum supplice
gestu*

*Devenerans sequitur numeros, & lege severâ
Qua signat plectrum, numerofo corpore reddit.
Principio enodes tractus, & languida, sensim
Murmura fingeat reptans, similique tenore
Vix summa exiguo crispabat fila susurro.
Ille refert, lentisque notans vestigia plantis
Allambit funem, nullâq[ue] plicatilis arte
Reptile deducit per summa volumina corpus,
Invidere manus pedibus, subitoq[ue] rotatu
Præcipitant modulos, & turbine concita crebro
Dextra volat, miscetq[ue] sonos, chordasq[ue] sa-
tigat.*

*Nil tamen ista juvant. Sed-cnim revolubile
corpus*

*Motibus agglomerat motus, vix dum improba
plectrâ*

*Libavere fides, & opus jam planta peregit.
Ergo placet variare fides, argutaq[ue] plenis
Plena volubilibus, latis languentia carptim
Miscere, & numeris iterare micantibus artem.
Hoc etiam fecere pedes ; nam ductile corpus
Nunc micat in saltum, nunc funi inserpit ad-
harens :*

*Hic salit, hic reslit, tennes modo circinat auras,
Mox pede suspensio numeros notat aëre, nec jam
Ingreditur, subitis plantarum adremigat alis.*

Superest affectuum Pictura ; & quando nus-
piam acrius quàm in morte effervescent. Sus-
cepimus

cepimus describendam nobilis illius Galli mortem, qui in monte Olivarum ad conspectum vestigiortum Christi in cœlum ascendentis ex amore expiravit.

*Venerat in montis culmen, jamq; ultima Christi
Cernebat monumenta, notisq; in marmore pressas,
Et vota, & populi circum lamenta gementis.
Constitit hic, dumque ascensu defessa quietem
Delibant membra, & luxatur anhelitus auris,
Agnoscit, faciémque loci, Solymamque jacentem,
Frondeñtisque oleæ tacitus prospectat honores.
Præcipue optato cultor devotus Olympo
Ascendentis iter, quo se Deus intulit astris.
Metitur, pariterque Deo, signisque tenetur.
Tum subitus, votisque ingentibus arduus heros
Ingentem inflammans animam, liquefactaque
flammis*

*Corda ciens, teloque & vulnere promptus amoris
Designati solo repetit vestigia, & imo
Pectora paulatim gemitu, & singultibus altis
Demulcet, non hæc quæsitâ in fata medellâ.
Hic postquam memoresque notas, & margine
fusus*

*Marmor adoravit lacrymis, atque oscula fixit,
Deduxitque moras, & dixit amabile carmen :
Tristes relliquiæ, dum Christus in astra recessit,
Eripite hanc animam, meque his affigite plantis,
Vidi, & quæ pietas terris commendat, alicui :
Nunc me extrema tenet Domini fugientis imago.
Cunas nascentis pueri, & præsepia vidi
Culta Deo, scenam morientis, & antra sepulchri:
Felix, ah nimium felix, si sydera tandem
Scandere, & crepto possim me sistere Christo.
Dixit, & os tollens cœlo : rapiemur amando :
Sed rapiamur, ait ; & amoris sunt sua fata.*

*Excipe complexu properantem, & conde paternus
 Christe sinu : cupidis sequimur vestigia voris.
 Dixerat, & trepidis visus prorumpere labris
 Spiritus, & tenues vanescere purus in auras,
 Genua labant, sensimq; vigor se corde recepat.
 Tunc quoque visa fuit tacitis hære medullis
 Vita sugax : sed enim matris variantibus errat
 Intersusus amor, functoque è pectore fomes
 Mollibus aspirat voris, Jესumque salutat.*

Hæc sunt, Auditores, quæ ad mentem Poëtæ explicandam, ut Poësin cum Pictura componit, visa sunt hoc loci exponenda ; investigandi magis studio, quàm ambitione judicandi. In qua per investigatione utinam pari cum Apelle felicitate usi essemus, qui artem quoq; vitia condendi invenisse dicitur. Has benignitati vestræ partas relinquimus, & quia fatietatem jam prolixior forsitan creavit oratio ; ne incurramus in Protogenis culpam, cui hoc vitio datum, antiquitus, quod manum de tabella nesciret tollere, pluribus dicendis supersedebimus,

DISSERTATIO II.
UT POETÆ
DELECTENTUR

PROLUSIO.

*In illud Horatii de Arte,
Et prodesse volunt, & delectare Poëta.*

DELECTARE Poësin, qui
negaverit, cum non ego Poëta-
rum nationi tantum, sed homi-
num generi injuriosum existi-
mo: Poëtis, quibus artificii
gratiam & fructum eripit; hominibus, quibus
etiam bonam mentem. *Fundamentum bone
mentis est*, ait Seneca, *ne gaudeas vanis*. At il-
la quæ Poëticis alligata est numeris animorum
titillatio, quibus locis, quibus temporibus u-
niverſo hominum generi non maximè placuit?
Neque verò ad theatra provoco, aut amato-
rum cantiunculas, cæteraque, quibus etiam
ingeniorum vulgus insanire solet. Paucis dix-
ero nullum esse tam augustum, divinum
que locum, nullum argumentum tam subli-
me,

me, nullam coronam tam sapientem & nobilem, nullum denique tam sepositum sacrumque tempus, cui non accommoda, opportunaque sit Poësis: nullas tam delicatas delicias, quas non augere possit illa, & amplificare. Nascimur, morimur; vincimur, vincimus! quidquid aut agimus aut patimur (sic hominum consuetudo ferè obtinuit, sic se Poëseos jucunda mollitudo insinuat!) nihil est tam grave & aserbum, cui non hæc amœnitatis poëticæ medicina leniendo proffit; nihil tam dulce, ac jucundum, cui non oblectationem temperatus ille vigor adjiciat: ut sit Poësis rerum omnium, temporum, casuumque generale quoddam condimentum, sine quo voluptas ipsa, quæ rebus inest omnibus, prorsus insipida, mininèque voluptaria videatur.

Quare animum subit, quando de re ipsa, effectumque Poëseos constat, de ejus delectationis origine, atque causis inquirere, & rimari penitus, quid tandem sit illud quod tantopere delectat in Poëtis? unde tantæ existant illecebræ & veneres? unde teneræ commotiones animorum, proindeque scribendorum, legendorumque Poëmationum furor? Et verò, ostendebat se initio, in Inventionem quidem vaga illa quidvis dicendi non libertas solum, sed intra verisimilitudinem tamen coercita, quilibet audendi, fingendique licentia. Occurrebat implexus in dispositione, ordo: fabularum ex occultis seseque celantibus nodis expeditæ solutiones, casus subiti, suspensiones animorum, eventa præter omnem legentis expectationem singularia. In Elocutione tandem vocum lumina, fulgura sententiarum, numero-

rum

rum modulationes, figurarum emphasis, & energia, & quod caput est, intertextu communis quædam naturalisque inaffectatio. Ad hæc accedebat diffusus per omnia cum suavi orationis succo affectuum quasi sapor, & imitationis, quæ Peseos vita est, multiplex, & in omnes translata formas cum admirabili varietate amœnitas. Sed hæc licet in Poesi, quod nullus, opinor, inficiabitur, eminent, Eloquentiæ tamen, Heroum Fabulis, Historiæ, Picturæ, nonnullisque aliis communia cum sint, nondum se oculis evolvebat meis propria, atque singularis illa princeps & dominatrix quam quærebam, Poeseos suavitas. Et quamquam ex illo cumulo interluceret interdum jucundus aliquis voluptatis splendor, causæ profecto unde confurgeret blandiens animorum conciliatricula, nondum manifestæ perspectæque erant. Quamobrem Philosophos quibuscum nobis jam tum à communi Parente Aristotele cognatio est, & affinitas summa, consulere de natura, causisque delectationis constitui, & inveni sanè cum Horatii opinione apprime congruentes.

Sic enim plerique omnes, ducibus Aristotele, & Divo Thoma, existimant ad suavitatem delectationis tria admodum requiri: primum: Rem naturæ intelligenti, aut sentienti, ut in iis voluptas residere debet, maximè convenientem commodam, & animi commotionum, non opinione vana, sed merito & nobilitate dignam. Hanc *obiectam* seu *terminum* delectationis appellant. Deinde Amorem, qui pondus quoddam est, & inclinatio mentis ad rem propositam, & suo pte ingenio deurgentis, & pretio raptæ: Nihil mali-

mus

mus dicere gesticulis in animo flammæ impetum se se in facilem paratamque materiam ejaculantis, quem appetitum dicunt. Ac tandem de osculationem quamdam, & dissuasionem rei concupitæ, in qua nempe comprehendenda, alit ipsa se mens, & gustu complexuque facile conquiescit, quam fruitionem vocarunt. Et in ea demum Divus Thomas, alijque ab eo Philosophi, delectationem *formalissime* (dæte Rhetori veniam, sic loquuntur) positam voluere. Quamvis Delectationem melius fortasse nonnulli, non fruitionem ipsam, sed animi, amore quasi pronubo, suas delicias regustantis sœtum aliquem & partum dicant.

Atque ut ab objecto, seu re, & solo, unde delectatio nascitur, ducamus exordium; patet nihil animo congruentius, aut convenientius quicquam veritate, atque virtute; quarum altera intelligentiam pascit, altera mirifice afficit voluntatem. Hæc constans est omnium & certa sapientum persuasio, nec minus Aristotelis, aliorumque in poetica re firma sententia, veritatem virtutemque Poetæ ad imitationem esse propositas. Quod si cui insolens fortè videbitur, meminerit Lactantium Instit. l. 11° Poetæ officium in eo positum arbitrari: *ut quæ vera sunt in alias species obliquèfigurationibus cum decore aliquo conversa traducat.* Meminerit Horatium rectè-moratae fabulæ palmam tribuere, & scribendi rectè principium & fontem opinari, sapere; juberetque doctum imitatore[m] vitæ, morumque exemplar respicere: Quod si fecerit, hoc uno, validius, ut loquitur, oblectaturum populum, meliusque moraturum, quam quibusvis verborum, ineptiarumque

rumque lenociniis. Et verò turpiter omnino errant, adeoque etiam infulse de tota antiquitate sentiunt, qui præstantes doctrinâ sapientiaque viros, tam studiosè de hac arte, præcepta posteris tradidisse credunt; tanto plausu, tantis impensis ea studia promovisse, earumque cultores divinitatis donasse particulâ, quorum artificium omne nugis demum canoris, & inopi rerum versu contineretur: unde, non modo solida voluptas, sed nec umbra vendibilis ulla delectationis existere possit. Majoribus animis Parnassi decora, verique Poëtæ artem aggressi sunt. Orpheus divinas res, Aratus & Manilius cælestes, Lucretius universam naturæ scientiam carmine complexus est. Fortitudinis imaginem perfecit Homerus in Iliade, Prudentiæ in Odyssæa: Virgilius pietatis & magnanimitatis exemplar: Comici atque Tragicici nullam castigationem morum, nullam affectuum purgationem intactam reliquerunt. Mitto enim Pindi probra, cœnoscæ delectationis artifices, Poëtarum nomine prorsus indignos.

Non tamen hæc nuda inordinataque veritas à Poëtis. ut à Philosophis; nec rigida horridæ qualis in Catonibus & Coruncanis imago sapientiæ proponitur: sed quæ rerum pondere, & ipsâ conditurâ mirabiles sui amores excitare possit. Est enim prima à delectu materiæ Poëtæ cura; ut quidquid sordium indigesta naturæ concretio, aut negligentia reliquerat, expurgetur penitus atque detergatur; & illa rusticitas morum & peregrinitas, politici humanitatis cultu & civilitatis ingenio mitigetur; demum vatis optimi est, ut Pictoris industrii, vultus aliquantò meliores efficiat, quam

quàm natura dederit. Contraquàm Historici faciunt, quos veritatis religio vitiis etiam explicandis addictos tenet. Tum quæ languidius, ut fit, à sensibus abstracta moverent, fictionibus variis, & figurationibus spissata, corporatæque animent, in alias formas transferant, & conquistis magnâ diligentia ornamentis convestiant. Tandem rerum pretiosissimarum in morem, ingeniosis fabularum integumentis, quasi thecis, ut profanz multitudinis contactum arceant, involvunt. Inde, quo dignitatem rebus ab abdito, majestatemque conciliant, Principis alicujus adeoque etiam Numinis personam figuris imponunt, & inducunt. Quod ubi factum, per ambitiosam miraculorum pompam, eventus novitate, raritate, difficultate, subtilitate, præcipitantia, non tam admirabiles, quàm propè divinos circumductam, ad supremum gloriæ apicem, victoriarum decora, lucemque triumphorum evehunt. Opus verò totum, varietate minimè fastidiosa, accersitis opportune è re nata, vel derivatis è vicino Episodiis Poëta distinguit, mazandris fictionum implicat, affectibus imbuit, verbis illuminat. Atque, ut in conviviiis dum libentissimè edis, tunc aufertur, & alia esca melior atque amplior succenturiatur, isque flos cænæ habetur: sic in Poëmate. Mirum interim hæc incantatrix, & præstigiatrix Elocutio suis tropis ac metaphoris, nunc lenibus, nunc audacioribus, tum mediis, quantam lucem asfundat operi, quantam cum luce & venustate nativa, ac propè rerum animatione delectationem afferat.

Ac veluti informem massam cùm, iudice flammâ,
Secrevit faber, & radiantem luce beatâ

Alveolo insudit : jàmque auri splendidus humor
Reddidit impressas concretâ male figuras :

Apparent tumidis sparsim signa aspera campis
Principiò, ductûsque rudes discrimina ponunt :

Ast ubi distrinxit ferrum, calòque fideli

Erasit vultus, & sulcis docta minutis,

Quâ nitet incisum descripsit dextra metallum ;

Emergunt tenera pretiosa ab imagine formæ,

Lentiùs, artificique trahunt è pollice vitam.

Aspicis Hesperios, ut frondet virga per agros

Viva, jubente manu, tectique è cortice promit

Nativas & opes, & non mendacia poma:

Appropriant circum Hesperides, fluit undique
turba,

Pradatrix turba, & fructus decerpere gaudet.

Injecere manus; credas lentescere ramos

Leniter, & pulchrâ caput inclinare rapinæ.

At ferus insusca nemorum prorumpit ab umbra,

Pervigilèsq; oculos stringens draco, gaudia
turbat :

Primæ hærent terrore fera, studione legendi

Addubites ? adeò permistus vultibus errat

Præda amor, & tetri jacet inclementia monstri

Ille etenim quamquàm ardet & imperterritus
instat,

Nescio quid placidum spirans, attemperat iras,

Dum trepidant, seritâsq; ipso mansuescit in
auro.

Mollescunt artus, oculisque afflata Dearum

Parcius affuso livescunt corda veneno :

Jàmque minas, ignèsq; (putes sentire) re-
mittit,

Virgineisq; preces, non usque inamabilis audis.

Sic

Sic est Poëseos artificium, è rudi nonnunquam asperâque materia vultus educit, quos ut videris, peristi.

Sed non amoris hæc flamma, quæ in voluntate subnascitur ex intelligentiæ radiis, sive proclivitas in *objectum* conveniens, excitata, ad delectationem sufficit, animique satietatem. Alieno thesauro. crescit sitis, hoc ardentior, quò vis divitiarum major, ac affluentia; & amamus multa quorum possessio vel negata, vel dilata cruciatus habet materiam, non oblectationis. Quamobrem, necesse est, accedat ipsa rei amaræ fruitio, & gustus. Inest enim rebus, etiam intelligentiâ percipiendis, sapor suus, qui bonitate, dignitate, cæterisque dotibus perficitur. Atque hic est demum, ubi præ aliis triumphat Poëseos amœnitas; quæ nos in possessionem rei, & fruitionem ipsam inducit, & quasi usum. Fruitio quippe amplexus est rei appetendæ & delectabilis ætissimus, & intima cum illâ, & actuosa, animalisque conjunctio. Unde non uno ejus intuitu, nudâque notiâ, sed experientiâ quodammodò vitali veritatis, & exercitatione virtutis, functione & operatione delectamur: & ex animi agitatione, quâ rem amatam stringimus, ei que penitus adhærescimus, oritur suavitas, & resultat quies placidissima. At in Poësi longè perfectior est veritatis, virtutis, aliorumque ex quibus jucunditas existat, dulcedinis experientia, quam in scientiis cæteris. Pace Philosophorum dixerim, veritatem docent illi quidem, atque virtutem, & iis duobus utraque fruimur, adeoque delectamur: sed voluptatis austerio asperoque genere, quomentes hominum, à perceptione revocan-

nur potius, quam alliciantur. Veritate scilicet abstractâ penitus à sensibus, atque segregatâ, proindeque rigidâ, & lubricâ teneritudinis, quâ demulcentur sensus, in quibus vehementia delectationis inest, prorsus carente. Huic autem incommodo convenientissimè occurrit Poësis, cum veritatem, atque virtutem corporatas, & rerum sensilium illecebris vestitas intimè animo, & intelligentiæ oculis proponit; & fruendas, utendâque sensationum aliquâ, nec hebeti, languidâque, sed vividâ & vigenti imitatione objicit.

Video mihi hac in parte, ut in totius questionis arce, nonnihil commorandum, quò Poëseos artificium explicetur. Quamobrem, nonnulla Philosophantium de more præmitto. Primum est, cognitionem seu contemplationem veritatis, inquisitione comparatam, & virtutis exercitationem, utriusque fruitionem & possessionem veram esse. Alterum, intelligentiam adeoque etiam voluntatem, quæ ejus lumine commovetur: dum animus corpori conjungitur, extraordinariis instrumentis ad res percipiendas, & simulachris indigere, quasi cereis icunculis, in quas pueri affectus omnes, & amores consumunt. Tertium, domicilium, ac sedem acrioris vehementiorisque delectationis in sensibus esse, nihilque delectare vehementer, nisi quod, aut sensile per se fuerit, aut sensuum imitatione aliquâ ab intelligentia receptum. Quare, Philosophus ait 1°. Rhetoricorum, vehementes voluptates esse iis, qui recordantur; quod memoria imaginibus, vel, ut aiunt, speciebus utatur. Proinde cum cognitio veritatis, atque virtutis defœcata, & Philosophica per se sensilis non fit;

fit ; earum jucunditatem gustandam esse per imagines vicarias & administras, quæ sensibus hauriantur ; aut certè phantasiâ, quam aliqui aut unum, dixere sensum, aut cæterorum omnium corrivationem.

Hoc adeò verum est, ut mystici etiam Theologi vix aliter limpidissimam Dei in hac vita possessionem delectabilem, quam unionem affectûs vocant, explicant, quàm quibusdam imitamentis sensuum : nosque velint Deum in beata illa & anticipatâ, quoad mortalibus fas est, fruitione & comprehensione, non videre tantum, sed odorari, tangere, gustare : inde naturæ illius divinæ in animam illapsus, contactus, oscula, aliæque, quæ Poëtarum more ingeniosè, & ut puto, solidè sibi fingunt. Quò verò imagines eæ, & symbola pulchriora fuerint, faciliora, vividiora, sensibus proximiora, & admota intimiùs animo ; cum se magis imprimant, suique & significatæ rei profundiorē inurant speciem, eo delectationem excitant in mentibus majorem ; minùs ob facilitatem contentionis habent, & defatigationis, quòd spiritus non exhauriant, & plus virium relinquunt, proindeque delectationis.

Hæc ut à Poëta fiant advertite, num ad jucunditatem, & experientiam aptè, judicate. Poëta, ubi virtutis ideam, pietatis, fortitudinis, constantiæ, patientiæ animo informavit, ac delineavit summatim ; eam per omnes casus, vicissitudines, commutationes fortunæ, suspensiones, eventus, mirabiles, ut superius dixi, circumducit. Texit, quàm proximè potest ad similitudinem veri, fabulam, hoc est, illorum omnium concatenationem. Deinde
certis

certis locis Epifodia collocat, feu narrationes mirabilium, defcriptiones Urbium, Provinci- arum, Palatiorum, Hortorum, Sylvarum, Templorum, Tempeftatum, Certaminum, Spe- ctaculorum, Ludorum, Victo-riarum, Amo- rum, Affectuum, Periculorum, quæ funt ve- luti diverticula quædam, ad quæ fatigatus ni- miâ contentione auditoris, aut lectoris animus recordatione rerum delectabilium defle-ctere poffit, & in iis interfpirare : conatûrque, ut Epifodia, ne fatietatem creent, aliis alia ju- cundiora fint ; pofteriora femper priora vin- cant ; fed maxime, ut ex fabulæ fundo, folò- que nafcantur.

Tum ad ea fuis pingenda coloribus effica- cia traductaque à rebus jucundis per fimilitudi- nem vocabula mutuatur, quibus, quafi literis, confignet eas imagines. Hæc verba exquisita ad fonum, certis dimenfa fpatiis, in periodos molliffimas illigit, & rerum expreffioni respon- dentes ; fed maxime, numerorum modulatio- ne delicatiffimâ.

Ita fit, ut per fenfum in primis voluptarium, aures dico, quas compositione fua, & ingenio- fâ Muficæ imitatione titillat, fenfim irrepens, commemoratione rerum vifarum, & jucunda- rum, dum scalpit intima, fpiritus animales iis adumbrandis nati, & affueti commoveantur illico, & fubfiliant ad numeros ; ut fit cum ad cantus muficos, aut fidium harmoniam, aliud cogitantes, imò & inviti, faltitamus. Deinde fympathiâ quâdam, & veluti conjuratione, ad res quibus exprimendis inferviunt, convolent, feque imaginum formatrici ficutari, ultrò ge- ftientes & ludibundi, offerant, ejus pertent acumen, & intentionem excitent. Ea re-

bus assueta pingendis, titillata suavissimis motionibus, & inextinguita delectabilium recordatione, in qua jucunditatis est perceptio; spiritibus non secus atque arcânis instrumentis, & machinamentis subtilibus, aut pencillis utitur: totam hanc Heroicæ vitæ fabulam, eventus omnes, descriptiones, aliâque ad formam visum sensilium elaborat, & pingit ipsa ad vivum, quam graphicè potest maximè. Adeoque in illa præstigiâtrice phantasia, non aliter ac per magicas artes, excitantur ad vitam mortui, muniuntur arces, ædificantur palatia, instruuntur classes, exercitus conscribuntur, committuntur prælia, ducuntur triumphi, excitantur spectacula. Interim Elocutio, numeri, verba, metaphoræ, figuræ, partes suas agunt diligenter & strenuè; Et cum affixam operi, & occupatam tenent, & rebus subinde novis inhiantem, ingerunt, vehunt, mirâ facilitate quæcûmque imprimunt. Unde fit, ut cum fictis, perinde ac veris, interesse nobis videamur; imò, cum pulchriores vero sudentur, & formentur imagines; quæ rebus ipsis, si coram gererentur, videndis, audiendis, sentiendis voluptas nos afficeret, eadem audientes poemata, vel legentes, tacitâ molitione, teneat, vel etiam illâ major. Accedit, quod cum digressiones, eæque jucundæ, colligatæ sese invicem premant, quamquàm modestè; aliæque ex aliis oriantur, & se tamen, ad vitandum scilicet fastidium, strictim menti offerant; animus in eas avidius involat, & fugæ metu, (nam undatim circulando cuncta instar ferculorû pompæ volvuntur) tenaciùs adhærescat. Inde furor ille infatigabilis legendi, audientique nascitur & scribendi: inde timemus,

ne

he Poëma desinat : affectus oriuntur fabu-
læ congruentes : inde fingimus, quæ Poëta
finxit ; & quodammodò Poëtæ simus : sequi-
mur virtutem in Heroë abeuntem, peri-
clitantes, afflictamque comitamur : lætamur
ejus reditu, timemus casibus, horremus pericu-
lis ; speramus, admiramur, tristamur, miseref-
cimus, gaudemus, plangimus, lacrymamur :
quia illa, non legimus tantum vel audimus,
sed in animo facimus, & patimur ; iidemq; spiri-
tus falsis subserviunt, qui veris ; nec affectus
frigent opinione excitati, ex Poësi præsertim
dramaticâ, cujus est acrior imitatio, & vividior.

Cum ergo omnis jucunditas sita sit in sen-
tienda affectione, eo verò sentiatur major, quò
res melior, pulchrior, admirabilior, (*quæ enim
mirantur amant*) & sensibus voluptatis cana-
libus acceptior fuerit, & intimius, ac præsen-
tius facultatibus mentis applicata : Cum phan-
tasia sensus sit nobilissimus, eaque rerum re-
cordetur ; & vehementes sint voluptates iis,
qui recordantur, ait Aristoteles : Cum Poësis
eidem facultati res intimè admoveat, imitati-
one sensuum ; Imò eadem ipsa res sibi vivo,
animalique modo, non repræsentet solum, sed
fabricetur ; in quo delectatio exquisitior ;
cùm dulcius sit pingere quam pinxisse : mirum
non est, si appetitus inardescat, & inflammetur,
specie illâ voluptatis ; eoque rapiatur, quò
venustatis aura afflaverit, & admirabilitatis
ille splendor amabilis, quem phantasia elabo-
rat. Imò, nec mirum, Phantasia in iis de-
mulsâ imaginibus, perfectam veritatis, aut
virtutis heroicæ ideam, quæ ex Poëmate e-
mergit, intelligentiæ offerente, intelligentia
eâdem contemplatione in imaginem defixa,

rei honestæ, sibi que convenientis, facultatum insuper inferiorum excitata suffragio, ad pulcherrima simulacra respectet, eorum rapiatur illico : deinde radiorum eventilatione flammam in voluntate excitet : quæ se toto nisu super res expendat, stringat, amplectatur, & arctissimè, in quo est fruitio, adhærescat, unde existit dulcedo vitalis : quam delectationem appellamus.

Vereor ne contentione Philosophicâ animos malus Poëta, & delectationis Pictor, ut artifex, defatigaverim. Recreemus. Audio nuper instrumenti musici genus inventum, *tubam marinam* appellitant, quo sedens & quietus ænearum tubarum tam perfectè, plectro & fidibus, tractus omnes, replicationes, flexus, clarigationes imiteris, ut cujuscumque Miseni & Stentoris pectus & ilia, si certare velint, rumpantur. Hâc quæso descriptione, longo jam fessu circuitu, receptui canamus.

* Lormont.

Nox erat, & dubiis nutantia sydera flammis
 Suadebant somnos, scopulo cùm nuper adesto
 Lormontiam * ad rupem, fluvio cedentibus undâ,
 Latior, & multo persusus nectare Triton
 Consedit: lituique, tubæque, & buccina circum,
 Conchæque tortilibus Nereo gratissima gyris,
 Hærebant algæ, & domino stertente silebant.
 Fulgebat luna, & portam spectabat ab ortu
 Plenior impositaque intrans umbracula silve,
 Interlabentes radiis asperferat undas.
 Cuncta silent, gaudetque suo natura sereno.
 Vidit, & admirans puppi sublimis ab alta,
 Chordarum tubicem : at non acuisse licebit
 Nempe diu, ignavum Numen ! quid pectora
 possint,

Moria-

Mortalēne animas Divum præcordia vincant,
 Experiar, dixit; nervum simul aptat, & olli
 Confociat plectrum, dextramq; accommodat arti.
 Tum subitus cælum findit canor. Illicet aures,
 Æmulus, & vani suspensus imagine somni,
 Arrigit, attonitosque vagus permittit ocellos.
 Interea, celeri torquens sua fila rotatu,
 Argutumque micans, spatiis æqualibus omnem
 Dividit, & forti convolvit verberare chordam,
 Singultim imminuens, replicansque in fine so-
 nores.

Aura refert, mediūmq; volans super æra cantus
 Alta petit, triplicique notans serit aurea pulsu
 Atria, & oppositis penetrans se condit in astris.
 Evigilat Triton; cava buccina sumitur, utque
 Semisopitus erat, bombo respondet inertī
 Turbidas, & totum complevit murmure montem.
 Victor ad hæc fidicen blando modulamine cacos
 Excipiens sonitus, chordā trepidante fritinnit.
 Nāque hilares ea subflicns interplicat auras
 In numerum, glomeratque, secātque, & simplice
 nodo

Implicat, implicitisque cadem invariata resolvit.
 Erubuit Deus, & sonitu inflammatus, & irā
 Vibrat in astra animam, tenuiq; volumine ventos
 Emollit relegens, rursusque superbior urget
 Nubila per, reducēsque nimbis sponte cadentes
 Multiplicat sinuans, & amæno turbinat arc.
 Ergo fides vertende aliō; mora nulla: susurrus
 Auditar longē, tractimque per aquora serpit
 Tristis, & extremā sessus submurmurat actū
 Cum gemitu, atque animæ fingit suspiria aubela.

Adjuvat objectis artem de montibus Echo,
 Et tenues regerit languoris amabilis umbras.
 Sensit, & indignans ripā conclusus iniquā,
 Nec tamen oblitusve sui est, fractusve periclo

*Ærator pelagi. Sed enim illætabile carmen,
Atque sepulcrales depromens pectore lessos,
Ultima languidula mittebat flamina vitæ
In spatium, infirmi vend, liquidoque tenore.
Tum singultanti similis, similis morienti
Deficit, & tremulo simul interspirat hiatu
Effugiens, superasque sonus vaneſcit in auras
Nec vox tota perit, redit extenuata recessu
Interdum (tuba quippe sibi est resonabilis Echo)
Palpitat, ambiguiq; resultat imagine somni.*

*Finierat, tristes vocalis machina luctus
Diluit, & miræ mulcet dulcedine fluctus
Limpidiore sono, tenerasque asperſit amores
Illaqueans modulos, & litus voce remittit.
Non tulit ulterius Triton, strepitūque canoro
Rumpit opus, fremit impatiens, mox æthere toto
Clareſcunt litui, modò cornua marmure rauco
Præcipitant sonitus: fragor, horror, & ultimus
aures*

* V. lgo
le Cy-
preſſat.

*Terror habet: crepitant arma, & clangore minaci
Sylvæ repercuffis viſa eſt tremuiſſe * cupreſſis.
Quid faciat fidicen? non eſt imitabilis hoſtis,
Teſtaturque Deum. Nervum diſtendit, & arcū
Aſtringit metuens. Sed quomagiſ ille laborat,
Conatu in medio, tortus, cœu cannabe ſunis,
Machina tinnitu crepat acri, & ſibilat auris.
Ilicet ingeminat Numen, latoque tonitru
Plaudit agens, reboant vada circum, altæque
cavernæ*

*Turbiniſus lituorum, urgētq; ad ſydera laudem.
Victorem agnovit Nereus, novere ſorores
Nereides, Phorciq; domus, atq; agmine longo
Dum canit, & toto ſinuofa per aquora portu,
Diſpoſitas inter naves, Pinelūque theatrum
Involitat, placido ter deduxere triumpho.*

AD LECTOREM.

EXPECTAS fortasse
 clausulam, Lector optime,
 & scriptorem hîc de arte
 appellas, ne non terminata
 sit, & orbe suo conclusa Oratio; nève
 pendulum & hiantem dimittam te, ut
 auditorum animos feci, cùm dicerem.
 Desiderium laudo; sic usu vulgata præ-
 cepta postulant. Discedere ab illis tamen
 semel & iterùm scientem placuit, & ex-
 periri tandem, an perinde in placidis ar-
 gumentis & affectibus lenibus eveniat,
 ac in vehementioribus & turbulentis.
 Præstat, inquiunt artis Antistites, sub-
 inde cùm incaluit auditor, subito filum
 orationis abrumpere, & infixum pectori
 telum relinquere. Non patiamur frige-
 scere hoc opus, ait Fabius, & affectum, 16 c. i.
 cùm ad summum perduxerimus, relin-
 quemus. In hac parte debet crescere o-
 ratio: quia quidquid non adjicit prio-
 ribus, etiam detrahare videtur: &

facile deficit affectus, qui descendit. Est etiam, ut affectibus acerrimis, ita suum delectationi telum, aureum illud & lenius: atque ut vehementem affectum abrumpere praeferat, ne langueat, & maturitate quâdam suâ sponte decidat fructus ille, amissâ novitatis gratiâ: ita ne hebescat delectationis suavitas, in ipso gustu relinquendus est auditor. Juvit certè tunc tentasse, & audaciam felicitas consecuta est. Approbationem si non meruit, rapuit. Fortuna, tempori, loco, novitati, Auditoris benevolentia imputabis, ut voles: tibi permitto. Probes, improbes, nil conquerar; in hanc quoque partem, ut in meis soleo, propior; aliis semper liberalissimè indulgens, uni mihi dirissimus. Nescio, an tibi satisfaciam, mihi certè numquam dicendo, scribendove satisfeci.

QUIS

QUIS CULTUS POESI CONVENIET?

PROLUSIO.

In illud Horatii, de Arte.

Non ego paucis

*Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura.*

LIENI fortasse vir sæculi,
meo minime dignus videri pos-
sim (Auditores) qui Poëtæ
mentem, (quod fidelis est in-
terpretis) cunctatione nullâ,
aut verborum fucō dissimulans, paucis in Poë-
mate maculis aliquod loci reliquero. Is eni n
est iteratorum ferè omnium, quibuscum vi-
vimus, gustus, tam eruditum, delicatumque
quasi palatum animi, nullum ut ill's ingenium
cum venia placere possit, nullis ut auctorum
delictis velint ignoscere, Poëtarum præsertim,
eorumque Gallorum : quorum ut lucubratio-
nes ad elaborandam doct's, urbanisque auri-
bus voluptatem natas credimus, sic etiam
omni prorsus offensione carentes exoptant.

Non

Non prævaricabor tamen, aut tempori potius serviam, quàm veritati : Et verò contendam, non labeculis illis tantùm levioribus ex Horatii benignitate, parcendum, sed evincam profectò, vix capitaliorem ullam Poësi pestem inveniri posse, severâ hac, & illiberali, qualem aulicorum plerique sectantur, carminum politurâ. Quod priusquàm exequar, finite me veræ, germanæque Poëseos naturam ob oculos proponere, ex cujus contemplatione facile cuique conjicere licebit, quid de hujus, quam examinamus, exactæ ad unguem, nihilque indulgentis culturæ ingenio sentiendum sit: quid castigandum in versu severius, quæ maculæ tolerandæ ?

Imago quædam est perfecta Poëseos, Doctorum omnium descripta ac informata animis (Aud.) Æterna illa, sæculorum omnium comes, & socia temporum, nullis populorum privatim addicta studiis, nullis serviens moribus, nullius linguæ vernacula, nullius provinciæ popularis, semper eadem, sibi peræquæ constans, quascumque tandem in oras ingeniorum, regionesve deferatur. Hanc è cœlo delapsam sublimis tantùm, & ignea natura, & instinctus divini capax suscipere potest : quam ubi vis illa insedit, impetu suo & vehementiâ spiritus in excelsa tantùm, & illustria, magna, heroica, admirabilia raptat, nec mediocria patitur, nedum humilia, ut potè infra suam dignitatem posita, conspectari. Deos ubique aut invenit, aut facit : æternitatem mortalibus, sensu carentibus vitam, mutis sermonem, brutis intelligentiam rationemque affingit, & stupendis miraculis virtus illa præstigiatrix animorum cuncta in alias species, sed nobiliores longè,

longè, divinioreſque traducit : idque celeritate mirabili, & inflammatione mentis, omnia ſubito calore constantis, & aſſuatu quodam cœleſtis furoris incitata. Unde illud apud ſcriptores increbuit, Poëſin cœli munus eſſe, non laboris præmium : naturæ potiùs, quam doctrinæ præſidiis obtineri; aliquid humano, & mortali majus ſapere : non hominum linguam eſſe, ſed Deorum ; & quicumque ejus ſpiritu regitur non tam impetu ſuo ferri, quàm æſtu quodam, & adventitio fervore procul à terra abripi, atque in altum à conſpectu mortalium abſtrahi. Eſt enim, ut ait ingenioliſſimæ nequitix Scriptor, *per ambages, Deorumque miniſteria, & fabuloſum ſententiarum tormentum præcipitandus liber Poëtæ ſpiritus, ut potiùs animi vaticinatio appareat, quàm religioſæ orationis ſub teſtibus fides.*

Arbiter.

Hæc ego sæpè apud me reputo (Aud.) cum, ſæculi noſtri (ornamenta dixerim, an incommoda ?) limatulos ſeveriorum Muſarum cultores aſpicio, totos è capſula, cincinnorum ſimbriis aquulâ Caſtal'dos in ſcœminarum circulis diſſuentes, ut illi redditum sæpè incudi, tornatùmque Epigrammatis, aut Odæ carmen, ut deterſum limâ, ut incluſum cedro, ut minio coloratum proferunt ! Nihil in numeris non modulatum affabrè, nil hiulcum in concurſu, nil aſperum in junctura. Voces è primo aulicæ elegantix flore, & tantùm-non ex ipſius venuſtatis, & urbanitatis ore delibatæ. Periodorum caſtigati ambitus, adſtrictæ numeris interpunctiones, dimenſa certis ſpatiis intervalla cæſurarum ; ingreſſiones teneræ, illigatæ progreſſiones, ſuis percuſſionibus diſtinctæ clauſulæ ; & ſuperfuſa æquabiliter

biliter suavis, nescio quæ, orationis, & elaborata flexibilitas, & acri diligentia sudata mollitudo. Hæc verò mirantur omnes, hæc suspiciunt, hæc complectuntur, hæc disluvantur. Si quem interim divitioris venæ partum, in quo fcentâ paulò liberiore natura floreat, obtruleris; si vel minima ex parte claudicet, ut sunt finitimæ magnis virtutibus vitiorum imagines, & difficilis sine turbatione incessus in arduo; quantumcumque demùm illud opus fuerit, ingeniosum, eloquens, magnificum, audax, sublime, Stilicone dignum & Phæbo, fastidiosissimis primum auribus excipiunt, deinde taciti frontem contrahunt, corrugant nares, evagantur oculis, cassam tandem oscitanter antiquitatem, Ronsardi tempora, vel, si superis placet, præceptorem Dagoberti invocant, ac superbissimo judicio censoria configunt viugulâ & confestim ablegant ad

Horat.

— — — *Vendentem thus, & odores,*

Et piper, & quidquid chartis amicitur ineptis.

Ego certe plus illorum negligentiam facio, quàm judicium nostratum ineptam diligentiam, parùmque abest, quin illis dictum istud in consimili causa accommodem: *pace vestrâ dixerim, Magistri, vos primi Poësim perdidistis.*

Ecquid enim diutiùs vobis judicium de tota hac arte meum dissimulem? Quid vobis quæso, magis in Poësi videtur æstimandum? Magnitudo & excelsitas sententiæ, an verborum solæ veneres, & cincinnati dictionum? subtiles versus argutiæ? an naturæ amplitudo, & ingenii divinitas? Quibus me potius applicuerim? an laboriosis illis minutiarum artificibus? num miraculorum architectis, quos eductæ cœlo pyramides & Colossi commendant?

dant? Illi in rerum majestate inventarum, isti in verborum lenociniis; illi in admirabili Poëmatum constitutione, isti in syllabarum collisione vitanda, commissurisq;nectendis: ille in illustrium actionum, & affectuum imitatione defudant, isti in detergendo stylo, & schematum temperatione consenscunt. Quos magis poëtice facere crediderim? Grandia amat Poësis, & in cœlum usque exaggerata; isti minuta tantum, & exilia: tubam inflat & lituos, hi pastorit'o tantum calamo carmen meditantur: Sic doctrinarum pulcherrimam divinissimamque enervant prorsus, atque effœminant. Ubi enim spiritus ille, ubi ardor, ubi ingenii fecunditas? ubi animi impetus ille cœlo dignus & Numinibus? ubi sacræ mentis semina, & decantata illa commercia Coelitum?

At personarum, inquit, vitium carpis, non artificii: hæret hæc culpa scribentis ingenio, vel effœminatis ultra modum ætatis nostræ moribus, non emaculatæ Elocutioni, aut castigatæ culturæ. Imo vero (Aud.) hanc ego ipsam culpo, hanc reprehendo perpetuam carminis expoliendi, dedolandi; superstitionem. Hæc illa est, quæ cælestem vim divinamque Poëtarum naturam elidit; quæ grandia meditantem contrahit; quæ minut operum majestatem: illa quæ se efferentem rejectis verborum, cæsurarum, numerorum compedibus in servitutem redigit, quæ igniculos suffocat, quæ impetum comprimit, & ubertatem animi totam depascitur; unde necesse est admirabilitatem Poësis ac divinitatem perdat, eaque demum amissâ, nulla sit.

Ne verò hæc ambitiosè magis, & invidiosè
jactata

jaſtata, quàm ad veritatis trutinam exacta atq;
 expenſa videri poſſint : Meminiſtis, quæ pau-
 lò ſuperiùs dicebamus, Poëſin naturæ libera-
 liter exultantis opus eſſe, non artis difficulter
 enitentiſ parturitionem. Natura verò, regi
 quidem vult ipſa, atque gubèrnari, ſed ſolli-
 cità, anxiàque curà, & quaſi continuo amplexu,
 forùque perimitur. Sylveſcit, niſi cultus acce-
 dat ; ſed ſi luxuriam omnem falce ſempèr am-
 putare, ac circumcidere volueris, marceſcet il-
 licò atque contabefcet. Illi, ut arbuſculis, a-
 periendum eſt cœlum, aëris permittenda liber-
 tas : ſi pravitatem omnem, diſtortionemque
 ramorum impedire niteris, ac velut in ſertum
 colligere, venuſtiorem forſan ad tempus effici-
 ès ; ſed fructu prorsùs, atque adeò ipſa eti-
 am arbore, brevi carebis. Nec diverſa eſt na-
 tura Poëtarum : ardore ſuo, & lætâ quadam
 ingenii viriditate ſœcundatur, licentiâ & li-
 bertate diſfunditur latiùs, atque explicatur: ſed
 ambizioſo illo cultu, delectùque verborum,
 atque ſyllabarum, virtus omnis illa langue-
 ſcit ; ubertas, Criticorum mordaci lima dete-
 ritur ; orationis ſuccus, ancipiti & religioſo
 illo ſtudio conſumitur, & exhauritur ; viſ in-
 genii funditùs infringitur. Ut inoffenſam, ne-
 ſcio quam, teneritudinem & delicatam molli-
 tiem ſperare tu quidem poſſis, nil tamen ſoli-
 dum, nil forte, nil heroicum.

*Ac veluti longo in ſtadio cùm providus Aſtur
 Luxuriantem animis, tumidaq; vigore juvenis,
 Imparibus retrò, & diſtraſtis undique, vinctum
 Compeditibus pullum exercet: Salit improbus ille
 Extra iter; artiſcèſq; moras, & ſtupea vincla
 Excutit impediens greſſus, dein crura retrahens*

Hinc

*Hinc, atq; hinc feris, & moderantem calce fatigat.
Verum ubi diverso tractu, simul arte magistrâ
Indociles fregis motus, certisque minutim
Concidis spatia, castigavitque furorem
Jam domitus, replicatq; alterna volumina crurâ
Mollius ingreditur campis, & corpore docto
Ad numerum, voluit sinuosam pulvere nubem.
Afficis, ut facilis flecti, gradibusque micare
Compositis, (necdum virga se flexilis umbra
Prodidit) actutum, saltus oblita priores
Invadit spatium planta, & sarvore modesto
Agglomerat tremulos incurvo pectore flexus.
Conscia ille artis, fulvi bene conscius auri,
Crispatamq; jubam, & textas cervice reflexâ
Saccutiens vittas, arrectisq; anribus ardens,
Arva quatit modulans, cursuque volubilis æquo,
Reptat inoffensis pedibus, humilique volatu,
Calce terens placide sola, vix sūma aquora libat
Leniter, aut levibus circumsonat ungula ventis.
Interea pendet sessor, rarâsque totum
Surgere per vacuum sensim miratur arenas.
Huc molles puerorum artus, huc ægra labore
Corpora, & imbelles sexus, & debilis ætas.
Nempe vocat facilis, & amica plumeus arte,
Doctior, & blandi flectendus voce Thicldon.
Nil peccat : possit somnos impune, per auras,
Dum salit, & patrios se circumvectat in agros,
Carpere ; nec placidos, vel dūm premit amulus
aliter,*

*Quadrupedate gradu, aut strepitu turbabit acuto.
In graphicam sanè poetorum, ut ita dixe-
rim, Mannulorum imaginem, in quibus præter
docilitatem unam, & artefactam teneritudinē,
vix quicquam laudaveris. Fœmineis illi quidem
opportuni ingeniis, quibus una concinnitas pla-
cet. Abest omnis asperitas orationis, absunt sa-
lebræ*

lebræ: sed abest etiam vis illa generosior, quæ
in magnis laudari solet, arque commendari.

Non ita saxosis Lybiæ nutritus in arvis,
Aut rapidum ad Bætin, spatiis ubi liber apertis,

It vagus, & raras moderantum exaudit habenas.
Ille ferox animis, viridique calore superbus
Nescit stare loco, & jussus parere lupatis
Frendet, & admorso fremit intractabile fræno.

Ille tamen, si fortè citæ stant præmia palmae,
Defixa in meta; jamq; acres carcere currus
Exilière, rotisque premens cavet orbita arenam.

Fam mediam, laudatque volans auriga jugales:
Quà lorum dederis, nec segnius, impete prono
Præcipitat, pedibusq; volucris aethera findens,

Arva quatit, celerique supermicat aquora cursu.
Victorem antevolans; summæque in vertice meta
In gyrum inflexus, actatæque crura reponens,

Lætior, expectat fessos certamine currus.

Quid referam? quando horribili sonat aura fra-
gore,

Martiæq; ara crepant, fatiq; intenditur horror:
Ut tremit increpitans equitem, fremitq; minaci
Exsultans ruit in cuneos, perq; invia rumpens,

Per gladios, per tela, viam sibi, fulminis instar,
Calcibus, & crudo facit implacabilis ore.

Aspicias, ut saltu medios delapsus in hostes,
Corpus agit, jamq; hos pedibus, jam morsibus illos
Dissipat, oppositasq; evoluit turbine dextras,

Intrepidus telis, & multâ cade cruentus?

Famq; satur, mediisq; insultans stragibus ardet,
Proterere effusos, ruptisque effrenus habenis,
Fertur in arva, morasq; evincit fervidus omnes,

Saxa per, & fluvios, & hiantes aggere fossas:
Nec jam, avidus laudis, palmaeq; incensus amore
Reliquias pugnae insequitur, volat ætherc toto

Victor, & in mediis imitatur Pegason astris.

Et

Et verò nihîl aliud artis antistites per alatum Pegasus & Bellerophonæos volatus inuisse putaverim, quàm vividum illum impetum, explicatamque libertatem; quæ sanè eò est Poëta necessaria magis, quo totum illud artificium, autore Aristotele, ad imitationem est referendum. Quæ cum non uniusmodi sit, sed Protei instar, multiformis & varia; quin imò, ad omnia ferè longè latèque pateat: Cum nihil illi, quantumcumque, arduum sit, obscurum, intricatum, ac difficultatibus præmunitum, quod non pervadere debeat medullitis, atque penetrare; sic necesse est, ut ne importunis illis pedicis oneretur, atque constringatur: proindeque, ne verborum inopiâ laboret, ne extraordinariis, & inusitatis legibus obstruatur.

Accedunt ad hæc, Poësi congenitæ virtutes, admirabilitas atque pulchritudo, quæ non nisi cum magnificentia & granditate quadam consistere possint, & orationis & elocutionis audaciâ: nec verò majestas carminis cum composita illa & familiari exculti, politique sermonis frugalitate potest convenire. Habet etiam exile aliquid semper & mendicum, ac plebeia, nescio quid, parsimonix, imò, & foemineæ imbecillitatis, nimis studiosa sedulitas, & exacta cultura. Principum pompa, majestas Imperatorum tumultum secum vehit, & aliquid vastum & inconditum, quod amplitudine tamen suâ, & perturbatione mirificè placet. Et certè rerum magnarum omnium fatum est summis dotibus aliquid labis habere admixtum, ex vitiorum continuo; quibus conterminum illud est, quodcumque mediocritatem excedit: humiliores verò ac tenuiores suis melius finibus

contineri possunt, atque coerceri : sed, ut verum fatear, hæc illis dos est propria, vitare culpam, non laudem meruisse.

Non negaverim tamen aliquam minutis operibus ex artificio admirationem : nec contenderim diminutâ, accisæque majestate carere, aut pulchritudine circumtinsa ; sed quantum Argo navis, aut Colossus Rhodius distat à musca Myrmecidis : quantum Athos in Alexandri formatus imaginem ab illis minorum gentium miraculis ; tantum levigata illa Poesis ab heroicâ virilique differet. Habeat sane venustatis aliquid, qualis est pusionum minutulorum, & cerearum imaginum ; pulchritudinis certè, quæ rerum magnarum est & illustrium, nil habebit : multò minus quicquam heroicæ dignitatis ; *non est enim, ut ait Seneca, ornamentum virile concinnitas.*

Quid ? quòd & illa ipsa elegantia & concinnitudo carminis, quâ tantopere gloriantur, nimio cultu violatur, & dulcèdinis affectatione præposterâ : proindeque munditia Poeseos sollicitâ curâ corrumpitur : Vereor, ut hæc non perinde intelligantur, ac vera sunt. *Ars est maxima, arte subinde carere ; & acrior culpa minoris fuga, in magnam per-sæpè degenerat.* Nescis, fœminas (quarum ut consulatur imbecillitati, investa per summum Heliconis dedecus ista mollitudo) Nescis, inquam, famæ formositate avidas, non fūco semper, & cerussa vultum pingere ; non polire semper faciem, non quotidie comam calamistris inurere ? neglecta, fluensque cæsaries nonnumquam decentior, & natus candor fuligine illuminatus, & inspersis navis quæsitæ formæ venustas. Non æquè sibi placerent, si nihil in cul-
tu

ta reprehenderes; magnâque pulchritudinis
carent dote, si cuncta probarentur.

Non ignorabant reconditum istud subtilioris
artis mysterium magni illi & mirabiles artifi-
ces. Recessus & umbras semper studiosè pi-
cturis Apelles asperfit, quo splendida florido-
râque altius eminent, obsoleto illo horrido-
que circumfusa: idemque, vel hoc uno Proto-
genem vicit, quod numquam hic sibi satisfaci-
ens, manum de tabella nesciret ponere. Phil-
dias in Minerva nec argurè capillum terfit,
nec unguis extremâque polivit: Majori ani-
mo operum æternitati desudabunt. Nempe mi-
nuta est omnis diligentia, propriâque illorum
artificum, quos magna deserunt.

Fabius,

———— Faber imus & unguis
Exprimet, & molles imitabitur arc capillos:
Infelix operum summa.

Horat.
in artē.

Quam multa sunt etiam in Virgilio, Hora-
tio, Ovidio, quæ numerorum modulationi de-
licatæ contraria? quàm multa aspera? quàm
multa Ennii, Pacuviique sæculum redolebunt?
quàm multa licenter novata, & redundantia,
etiam syllabis, & quæ si ad nostram trutinam
examinarentur, viderentur sanè maculis dilu-
ta? Quæ omnia, si sigillatim quidem, sumptu-
ris, meritò fortasse argues; si cum aliis con-
iuncta, nunquam satis laudaveris. Quidni tan-
tos, talésque viros, persanè cultissimos, in ope-
re presertim magno sectemur, & simulandâ
oscitantia cum Poëtarum Principe dormisc-
mus?

At enim Poësis tota ad oblectationem nata
animorum, culta esse debet, polita, elegans &

exquisitæ studiosa venuſtatis? Oblectare debet, fateor; ſed non molliter; culta eſſe debet; ſed non effœminatæ; elegans & compta, ſed citra faſtidium; venuſta, ſed non ſucata. Viſ ſcire paucis, quid de re totâ ſentiam? Cultus, ut exiſtimo, verborum elegantia, compoſitione numerorum, figurarum & ſententiarum ornatu, & quaſi veſtitu continetur. Ruſticitatem in hiſ omnibus, barbariem, peregrinitatem, temeritatem, inverecundiam damno; ſed ex æquo demiffionem, & mollitiem vitupero. Verba ex communi politorum acervo depromantur, non ex alieno ſæculo, & legis ſalicæ capitibus, ſed nec ex gyneczæo tamen, & in mollitudinem deflexa ſœmineam. Numeri nec inconditi, & pingue quiddam, barbarumque ſonantes, ſed nec artiſcioſè nimis elaborati. Sententiæ non protervæ quidem, & inſolentes; ſed nec conſtrictæ nimis, & quaſi vinculis præpeditæ. Sermo politus & elegans; ſed non omnibus artis coloribus pigmentatus. Quin, & maculas in eo aliquas ut in marmore reliquero: antiqua ſubinde verba, nova, provincialia, extera. Quid enim in oratione, ut in palatiis regum, non juverit aliquando

Juvenal.

—— *Piſtoſque oſtendere vultus
Majorum, & ſtantes in curribus Æmilianos,
Et Curios jam dimidios, humerôque minorem
Corvinum, & Galbam auriculâ, naſoque ca-
rentem?*

Elocutionem Reginam dixit Sopholes; nec
video, quin ad pompam & delicias ſubinde pe-
regri-

regrinum cultum induere possit Amazonis & Heroïnæ, qui cum gratia auctoritatem jungat; nec venerabilem minus reddat, quam amabilem.

*Sic te, maxima principum,
Fulgentem meritis nuper honoribus,
Pompa dux amor aurea
Vexit per populos; * cum bene dispari
Cultu gratia pulchrior
Claravit famulæ littora Sequanæ
Summis alta curulibus
Inter dispositæ fercula gloriæ,
Subiectamque superbiam,
Et solis domitos illecebris duces;
Ibas, qualis Amazonum
Princeps, barbaricis exuviis tumens,
Campis explicat agmina,
Aut castris animat Thermodoontis.
Qualis Pallas amabilis,
Et quam deseruit cruda ferocitas:
Aut Diana decentior,
Arcu deposito mitior aspici.
Quam te, divitis Indiæ
Seu fulges spoliis, Nereidum modo, &
Lucem luce reperiitis,
Inter tot radios ipsa serenior:
Quam te, maxima dixerim
Bellorum domitrix? non mihi gratior,
Vel Pax, numine limido,
Vel pulchro genitens flore Beatitas;
Cùm, dono superùm, polis
Descendit miserans, & lachrymas virùm
Puro nectare diluit.
Felices populi, queis pretium moræ, &
Merces digna laboribus*

Maria
Theresia

* Cum
Parisiis
primum
trium-
phans
ingrede-
retur.

*Est Regina Tagi! tu modò pignora
Pronis divide gentibus,
Et matri similem, sed similem patri,
(Sic te Gallia flagitat)
Fructum connubii, da bene disparem
Uno qui reserat duos,
Et tantis cumulet fœdera gaudijs.*

DIS.

DISSERTATIO
 CUR POETÆ
 ORATORIBUS
 INGENIOSIORES
 VULGO HABEANTUR?

PROBLEMA,

In illud Ciceronis pro Plancio §. 39.

*Qua scripsit gravis ille & ingeniosus
 Poëta.*

PARS PRIMA.

*Aditus ad Dissertationem, ubi de fluctu
 Aquitano, & aestu maris plurima.*

GE B A T U R September ex-
 tremus, quo dilapsa in circum-
 jectos agros civitas magnificæ,
 superbæque solitudini locum
 facere solet. Silebant fora, ces-
 sabant negotiantium strepitus, & urbanæ reci-
 procus ille tumultuosusque æstus frequentiar,

conciliante quietem vindemiâ, prorsus refederat. Jamque me propitia studiis aura, post annum Collegii jactationem, in quemdam quasi tranquillitatis portum deduxerat. Ubique Musis otia, ubique secessum Burdigala pollicebatur. Ufus sum benignitate tempestatis, nec alias quidem, infestiora studiis & secessui loca metuens, progressus in littus, totum ferè crescentis Lunæ emensus arcum ad ipsas portus fauces, quâ se ad Lormonis rupem arctiori freto interceptum Garumna fert impatientius, æstus etiam maris indignatur, serenitate cœli ducente, perveni cum socio. Eodem, alii duo forte præverterant, quos ubi familiaribus officiis gratulati consilii communionem salutavimus, inter salicæ & populos, ut obvium gramen nonnihil de via fessos invitabat, confedimus.

Cespes erat in tenuis promontorii formam molliter projectus in fluvium, & in meridianum Solem à septentrione leniter inflexus : alta fluminis crepido, mari recedente : prospectus in portum, in urbem, in adversos colles, omnino liber : innube cœlum : sol apricus, sed in occidentem inclinatus, & ventis ab alto suaviter perflantibus, atque salicum umbrâ temperatus : vastum ubique cœlo, terra, pelagique silentium, nisi subinde fortius aspirantes auræ sparsarum in vicino populorum frondes impellerent, & trepidatione blandissima tranquillitatis amorem suaderent potius, quàm turbarent. Vix confederamus cum sensus omnium, mentesque subito jucundissimum spectaculum rapuit. Usitatum illud quidem, sed ipsâ silentii & infrequentię novitate solito longè suavius. Nempe naturalem gratiam venustatemque

statemq; neglectus ille purusque solitarii Ga-
rumnæ, desertæque regionis, nuper celebra-
te fucatæ, cultus detexerat auxeratque. Mira-
bamur circumductæ in Lunam ditissimæ am-
plissimæque civitatis ambitum, recedenti in
terras sinu, porrectisq; in Septentrionem, Me-
ridiemque brachiis, hinc Supernatem fluvium,
inde Oceanum, circuitione capacissimâ, recipi-
entem, coronantemque : ædificiorum superbi-
am, fastigiatos Sacrarum ædium, turrumque
apices, & longè latèque diffusam, & molliter à
littore in occasum surgentem urbi magnificen-
tissimæ molem. Mirabamur, inquam, an vene-
rabamur ? nam sol oblique à tergo radians
umbras, quâ spectabamus, effecerat, & horro-
re majestatis plenissimo civitas apparebat in-
voluta. Diluebatu ille tamen ex oppositis ad
lævam collibus fulgore re percusso. Nec diu
nos ille rerum vultus tenuit egressos muris ru-
sticationis studio, & hiliora quærentes : ocu-
los in adversum Lormonem convertimus ; sed
ardux rupis, asperæque objectu nonnihil offen-
sos, invitante clivo, per Interamnii latus in-
fleximus, recreatos admirabili varietate. Ne-
scio, an clementior cœli temperies regionis
pulchritudinem intenderat ? sed tanta nos tum
jucunditate persuadit, ut facillè crediderim ad
hanc potissimum Aquitanix partem Salvianum
respexisse, cum *Paradisi portionem* prædicaret.
Quæ enim, dicebamus, potest esse major ter-
ræ cum utilitate conjuncta amœnitas ? perpe-
tui, terrenique, nullâ rupium asperitate, col-
les interciso foecundis vallibus jugo diffundun-
tur. Modici subinde Tumuli, nulla oculorum
satietate distinguunt : nuspiam eadem figura,
nuspiam idem cultus, aut naturæ facies. Hi
supino

supino dorso Bacchum ferunt, isti molliori
 clivo, pinguiorque nutriunt Cererem: Illi
 nemoribus attolluntur, isti cæduis, ipsa decli-
 vitate, descendunt. Illi annosâ cupressu ni-
 grescunt, isti argillâ albescent, & glareis: alii aut
 herbescunt in pratis viriditate, aut perenni
 lauro arbutique scenâ oculos recreant. Omnes
 luxuriantem referunt vicinæ civitatis opulen-
 tiam. Eminent in culminibus villæ, & quâ sub-
 jecta prata, & palantes in illis greges despici-
 unt, quâ prætensam salictis ripam, quâ subenn-
 tia terras æstuaris, & Euphratis tenuibus paludes
 ex intervallo restagnantes, quâ commeantes
 cymbulas, & certis anni temporibus numero-
 sissimas Classes, semper Arcem, palatia, totam-
 que urbis Dominæ potentiam, & illa denique
 suspiciunt, quibus sunt ipsa vicissim specta-
 culo. Tenuit nos aliquandiu tam diversa re-
 rum absolutaque jucunditas, singula scrutantes,
 etiam racemos, quos ex objecta collium deve-
 xitate, subjectisque paludibus, dum percoquunt
 Solis radii, nativo cœlestique etiam splendore
 pelluentes è suis stirpibus sere numerare po-
 teramus. Verum nihil hæc, aut certè parum ad
 portus, & fluvii, cujus amœnitati serviunt, pul-
 chritudinem. Contemplabamur formam, sic
 immensi cujusdam amphitheatri specie Urbem
 inter & colles in hemicyclum flexam, ut ex u-
 troque cornu spectator jurare non dubitet ru-
 dipus fluvium se condere, aut in morem ex-
 æstuantis stagni dejectis, sublatisque subinde
 cataractis, refusus diffluentibusque per spatia
 fluctibus intumescere. Namque Garumna O-
 rientem inter & Meridiem peninsulâ è collium
 radicibus in ovi dimidiati formam versus Bur-
 degalam procurrente exceptus placidâ conve-
 xitate;

itate; in urbis sinum reficitur, murosque
ubi, & adjectas moles alluit, rursus per Occi-
dentem, circumstante flexu, littoribus pressus,
quos defuerat montes ad Septentrionem re-
perit; unde refusus & occurrens fluvio Ocea-
nus ad rupes ad alterum peninsulae latus fran-
gitur, & eluctatus tantisper syrtibus, atque
submurmurans, in urbem rellit, & averfo
mox procursu velut in rupes sponte illisurus &
minans, molliori, herbosaeque ripa in sinuosum
fluminis resupinati alveum Tolosam versus
repellitur, ad viginti fere millaria; unde cur-
su postea latius & remissior, sensim sua velli-
gia relegens, effervescentis stagni deponit su-
perbiam: & quâ se fluvius exonerat in mare,
residens devolvitur. Et at tum, ut dixi, in imo
cessu, suasque tantum purus & liquidus seg-
niter, ex diuturna siccitate tenuior, aquas
Garumna trahebat. Proinde angustior depres-
sorque ripa descenderat in interiorem alveum,
uligine limoque concreto splendida. Extabant
in medio arenarum, quas impetu convexit æ-
stus Oceani congestæ, dissipatæque moles, e-
mergentium specie insularum, modicis vado-
rum divotiis intercissæ: raræ in anchoris cym-
bæ, raræ ad arbores & marginem alligatæ:
nullæ, mari deficiente, & propemodum ipso
fluvio, fluitantes, nullus strepitus. Nos ipsi
contemplatione defixi, quasi exhaustis laudibus,
eloquentiam superante naturâ, silebamus. Cum
subito inopinus & ingens à mari fremitus, velu-
ti sævientis per concitata concussaque nemo-
ra turbinis procul exauditur. Assurgimus in-
certi, ac propè dixerim, tanta nos tenebat
admiratio, evigilamus. Tum dejecto ad læ-
vam obtutu, quantum carecta, pendentesque
in

in fluvium arborum trunci linebant, tumen-
tem eminus obliquè verticem prospicimus, du-
os ferè sublatum cubitos, aquis flaminis tortu-
oso, præcipitique fervore insultantem : luctari
crederes, adeo in id, quod infederamus, latius
collectus in cuneum rapiditate incredibili tur-
babat litora, & agente à tergo immanem a-
quarum molem fluctu trudebatur. Vix ista no-
tabamus attoniti, cum vehementi procursu ro-
tatus, jacentem sub pedibus ripam ingenti
replevit sonitu, & quasi allisus in cautes impe-
tu confestim fracto resiliens, pari celeritate, in
adversam impingitur, refunditurque; donec si-
nuosis serpentium tumultuosè aquarum anfra-
ctibus, ter rejectus à litore, * se, concitatione
suâ, sanè perniciosissimâ, ultra urbem rapiens e-
volat ex oculis. Obtutum è cursu recipimus,
& continuo mersas insulas, obrutas syrtes, ex-
tensum alveum, vela fluitantia, brevique por-
tum, volantibus omni ex parte cymbis oper-
tum conspiciamus, gestientesque nautas & red-
ditâ litoribus voce segnitiam alternis incessen-
tes. Vix petulantia nos intactos præteriit. Le-
niter tamen perstricti stupentem unum è cœtu
& admirandum novitate & insolentia spectacu-
li cæteri tres aggredimur, sciscitamurque; quid
senferit ? Ille verò, turbatus nonnihil, fate-
tur initio interceptum, suspicari tamen
Aquitânium hunc esse fluctum, quem vulgo
Mascaret vocant, sed dubitationem movisse
Garumnâ, in cujus tum ripâ sedebat; audi-
visse enim aliâs, in solo Duranio * apparere.
Ita est, inquam, verum, qui ante annos qua-
draginta Duranium fluctus non sine cymba-
rum infestavit periculo, Garumnâ nunc
quoque,

* La
Dordogne

quoque, sed mitior (quanquam, nî caveas non omnino innoxius) ab annis ferè decem, ut vides, ingreditur. En, subjecit ille, novam Philosophis inquirendi, disputandique materiam, Hærebant illi in Duranio, quid nunc de Garumnâ, non consimili flumine agitabunt? mollita est, ut puto, assuetudine & experientia disceptandi prurigo, sed non imminuta difficultas. At tu, qui tamdiu Garumnæ contemplator, assedisti, quid audis, quidve commentus es? Ego vero, inquam, nihil ferè à popularibus audiui præter fabulas, aut fabulis proxima. Cum enim ante Rupellensis obsidionis tempora exortus, sub eam maximè fluctus ille desæviret, cœpissetque cladibus illatis celebrari, & famosus esse naufragiis: plerique in admirabilem illam * molem causam rejicere. Coerceri * *La Digue.* nempe frænâ exæstuantem Oceanum, indignari repagula, & quâ data via in vicina Giron-dæ ostia aquas impetu refudisse. Alii etiam effosso Baionæ portu * attractum inclinatione * *Le Becault.* pelagus majori pondere in Aquitanix litora incubuisse. Facile ista reprehendes, quæ sponte corruunt. Nam dissipata ferè ab ipsis fundamentis, tot jam annos mole Rupellensi, & Baionæ portu ex parte occluso, certè difficiliore, durat tamen fluctus violentia eadem, cum nec tale quidpiam in ^a Charentonio, ^b Aturo ^c Sigmanique vicinioribus fluviis, & æquè mari obnoxiiis contigerit, hætenus. Adde, quod fluctus consimilis Sequanam tam longe disitam in alio Oceano, Rhotomagum usque subeat; nec occurrat multis difficultatibus ista qualiscunque solutio: Cur Duranium primò, nunc Garumnâ, quibus tamen communia sunt Giron-dæ, per quæ in mare influunt, ostia, tur-

turbaverit : cum latior sit Garumnæ alveus, sed rectior, proindeque magis pateat furori Oceani ? cur sub extremam æstatem, Autumni initia tantum in Garumna notetur ? cur depresso, arentique alveo volvatur atrocius ? cur obliquo semper defultorioque vortice torqueatur, nunquam æquabili rectoque per utrumque litus, ut in cætero æstu evenire solet ? Quæ omnia ne attingit quidem, nedum diluit magni nominis scriptor, dum fluctum hunc tantum, tam præcipitem, tam varium interceptæ fluvialibus & marinis aquis exhalationi, ventisve conclusis & eluctantibus attribuit, nulla probabilis conjecturæ ratione allata. Expectas scilicet ne sim, an ingeniosior, Istud quidem certè frustra sperem. Non dissimulabo tamen conjecturam. Tuum est deinde, ut voles, arbitrari. Magna vis arenarum, ut paulò ante videbas, rapiditate æstus in fluminum alveos ex alto congeritur, magna superne devehitur ab influentibus in Garumnæ amnibus, & solutarum in Pyrenæis nivium diluvie, Ex tandem arenæ ad Interamnii & Mesopotamiæ nostræ caput, seu mavis, ut appellant, bimaræ regionis promontorium, quæ Duranius & Garumna diversis orti ex montibus temporis, ut aquarum, lapsu confluerunt, & prætensis, quod videre est, molibus ad Casaviorum insulam (quæ suis illis radicibus & utroque lacere continet) ut periculosiorem navigationem, sic impeditiora utriusque ostia reddiderunt, Duranii primum, tum, ut sunt mobiles, etiam Garumnæ. Faucibus ita coarctatis, adeoque constipatis, adveniens ex alto æstus Oceani, dum dilapso fluvio eminent arenæ, velut oppositis aggeribus, sustinetur ali-

*La Motte
de la Vayer
Physica
Principis
c. 18.
1. To.
opertum.*

** Le Pays
d'entre-
deux
mers.*

*Le bec
d'Am-
bez.
Isle de
Cavaux.*

alquantisper, donec collectus in decumanum fluctum, victis obicibus, se superjaceat, unde libero jam cursu, quâ faciliora sunt, laxioraq; litora, violentius debacchatur : atque, ut arenæ semper in longum jacent, nunquam transversim secant fluvium ; & modò in unum alvei latus, modò in alterum incumbant, ut per mollius, dilutiùsque solum sibi undæ iter faciant : Inde oritur ea fluctus decurrentis obliquitas, æstu proniora semper, & laxiora quærente. Imò, syrtibus & angustiori vado cum subinde retineatur & sufflaminetur, fit ut impetu majore subinde subsiliat, certisque locis violentius sentitur. Unum, fortè, negas à me satis explicatum, cur sub æstatis autumnique confinia tantum depresso arentique alveo, nunquam cæteris anni tempestatibus in Garumma appareat ? ex hypothesi, ut mihi quidem videtur, manifesta est ratio. Nam pleno exaggeratòque suis aquis fluvio arenæ non extant, saltem plurimum, adeòque nec æstus primum fluctum, qui se semper adverso flumini superrefundit & enatat, retinent. Et quamvis Supernate etiam aquâ resistat Oceano fluvius, ea tamen cognatæ, dffluentis, permeabilisque naturæ repugnantia est mollior, & liquor ille communis ejusdem partium elementi frangit aut habetatur potius æstus impetum, cum à mari jam æquabilitate perpetuâ flumini mixtus placidiùs volvitur, nec uspiam ex duriori objectu tantam cursûs ferociam capere potest, nuspiam collectis in unum viribus, sed toto alveo diffusis atque dissipatis. Quod secus, arenarum objectu, evenit.

Nescio utrum quærenti satisfecerim : ille quidem seu urbanitatis obsequio delinitus, seu

seu victus conjecturæ verisimilitudine, acquiescere visus est, & quasi gratias acturus amicæ gratulatione : Quin tu, inquit, carmine commendas dignum tuâ venâ argumentum ? Ego verò, inquam, neque is sum cujus ingenium, aut vena desiderari possit, ut nobilis de se materia illustretur, si tamen ea tibi est de me honorifica existimatio : quid in utroque scribendi, dicendique genere peræquè versatum ; si quid usus & temporis diuturnitas nobis ad Commendationem cujusmodicunque asserere potest, ad pangendum carmen potius, quàm ad scribendam Dissertationem invitas ? commodior, inquit, mihi videtur Poësis ad colligendam famam ingenii, si non facultatis fortasse gloriâ, certè præjudicio receptæ jam apud mortales opinionis ; de qua docti viderint, ut tuo Ciceroni consentiant, ingeniosos non semel Poëtas appellanti. Atque hîc continuò abrupta est de fluctu, & ad artes paulatim tractata disputatio. Quisque pro se varia depromebat, sed cùm incalescent, ut sit, alio animorum æstu, extra materiam abriperemur : Placuit cæteris duobus, quando jam inclinabat in vesperam dies, nec prorei dignitate nova quæstio satis expendi posset, in sequentem rejiceretur, à recentibus & paratis ingeniis plus lucis acceptura : sufficere in præsens hodiernam, de quâ nonnulla etiam, illustrationis gratiâ, dicenda superessent. Quapropter, de æstu maris universim, tum de Euripis Siculo, Veneto, Chalcidensi, Eubææ, Mexicano, aliisque ad hoc argumentum pertinentibus familiariter, & historicè magis, quàm investigandi curiositate, disputatio continuata est. Narrabant nimirum, non ubique deprehendi hos Pelagi motus,

motus, & fluctuum alternationes : Proprias esse ferè Oceano, & fluminibus in eum labentibus : In alio mari rariores, nec ita certa, stabilique ratione contingere. In Baltico sinu nullum, nullum in Pacifici boreali litore, nec in Ligustico, Tyrrhenòque & propè Barchinonensi ; in sinu verò Mexicano ad Cubam, & sparsas circum insulas, nisi in Lunæ syzygiis, atque congressibus : perexiguum, & vix sensibilem in Caspio & Euxino, totòque Mediterraneo, si Venetum exceperis, ubi in intimo secessu ad quinque sexve pedes æstus attollitur. Anconæ uno tantum. Ad Melitam sentitur magis, & in littoris Affricani parte ; in ora Narbonensi sesquipedem non excedit. Nami Euripum Eubææ in Ægæo mari septies in die recurrentem vorticofam turbinationem melius, quàm æstus fervorem esse dicendum ; & Siculi agitationem freti, torrentium subinde ex adversis partibus aquarum, & arietantium inter se ob littorum angustias meram conflictionem esse ; quæ plus quadrante non durat, & cum spumâ, ac fragore evanescit. Aiebant præterea, in ipso Oceano, æstus parente, prope Æquatorem tenuissimum animadverti : circa littora procul, & in ostiis etiam fluminum majorem, quàm in alto ; quanquam & hic mare ebulliens marinas belluas sursum pellat ad superficiem.

Ventum deinde ad consimilia dulcium aquarum miracula, puteorum quidem Gadibus, Hispali, & in Boëtis ripa ; Memphi, & aliquot Umbræ urbibus. Tum ad fontium reciprocationes, etiam in verticibus Montium positum, ut in Conachia Hiberniæ, ac tandem paludum, & lacuum. Nam Mexicana palus,

& mare, ut vocant, dulce Huronum, mille & ducentorum milliariorum in ambitu, maris instar, certis in die vicibus exæstuant. Nec humanis corporibus, aut febri quartanæ paritum, aut ipsi denique morti, quæ obefis in accessu maris insidiatur periculosius; gracilibus verò, in recessu: adeo vitæ nostræ spatia elementa, vel remota, gubernant! Jocis tamen, & salibus temperatum. Quæsitum deinceps an aquarum fermentationi, an occultæ potius & arcanæ virtuti Terrarum, vel solis syderibus vicissitudines illæ tribuendæ? quæstionem augebat lapideum in cæmeterio Sancti Severini sepulchrum, quod pedibus aliquot à terra sublatum columellis faxeis, amenti prorsus altóque solo, & loco patenti, ne qua fraudis suspicio subesse possit; ostreorum in morem, eadem cum Lunæ lumine nativarum sub renovationem syderis incrementa patitur, & decrementa aquarum: continuo jam & pervagatissimo, ut aiunt, à multis sæculis prodigio, quod utinam apud doctos æquè fidem mereretur, ac apud vulgus obtinuit!

Hæc dum proferuntur, & quisque, ut suggerit memoria, resque poscit, symbolam confert, ego interim pridem laceffit, dissimulante specie lustrandi littoris, in adjacentem Xystum irrepo; depromo pugillares, & aliquid carminis meditor. Nec amicos latuit consilium, dissimulant etiam ipsi, & institutam disputationem persequuntur. Audiebam subinde veluti per somnium, de æstus pro littoribus, ad quæ appellit, varietate differentes: de altitudine, longinquitate, rapiditate, commodis, periculis: vicibus horariis, diurnis, mensuris, trimestribus, semestribus, annuis; sed paulo
con-

confusius audiebam, ut sit ab occupatis, quibus non semper ex voto succedit argumentum. Applicabam tamen identidem animum, & hæc, ni fallor, dicebantur: In Oceano Britannico sicuti ad usque octoginta & centum pedes; illis quidem locis, multo minus. Nudi littoris in sinu Veneto accessum obruere duo miliaria; novem Britannico mari; triginta etiam leucas in ora Cambajæ, & verò, integras in iis sylvas, Platanis altiores. Sancti Laurentii in nova Francia fluvium resupinatum reciprocationem sentire ad quadringenta ab ostio miliaria; Garuminam ad quinquaginta tantum. Rapidius illic aut languidiùs intumescere, vel dilabi. In Mexici australi littore non fugere Oceanum, sed attonitis momento ex oculis eripi, & evanescere. In Cambajæ ora tam præcipitanter triginta ipsas leucas invadere, vix ut mortales, dum conchyliis legunt, nisi præmoneantur à speculatoribus, periculo se possint, tempori, subducere. Sex ferè horis ubique circum littora, & ostia fluminum perdurare tumorem, totidem dilapsam; plus minus, ut longius à mari disceditur. Macai tamen in Sinarum aditu Oceanum horis novem assuere, tribus recedere: è contrario ad tres Canadæ fluvios horis tribus appellere, disfluere verò novem. Postremò de incrementis actum & eorum dissimilitudine, pro ratione temporum. Nam ille quidem duobus æquinoctiis maximum maris tumorem existere contendebat, & autumnali certè inflatiorem, quam verno: immanes verò esse æstus brumâ, immaniore sub ipsum solstitium. Alter id quidem de cognito nobis Oceano fatebatur, sed in Adriano sinu majores esse hyeme diu ac noctu, quam

per æstatē; nisi fortē dies caniculares excipias. Nec deerat, qui in Garumnæ aditu & orā Medullorum maximos æstus fieri nascente, plenāve Lunā sub æquinoctium Septembris, & deinde Martii contenderet: & aquas humillimas esse hiberno primū solstitio, tum æstivo. Apud Gades certē, in solstitiis maximos; minimos, in æquinoctiis. Alicubi, in pleniluniis; in noviluniis verò, ad Indi fluminis ostium. Quibus addebat narrare Albertum, inventum à Nautis mare quod exoriente lunā ad perfectam usque accrescit; à perfectā ad deficientem pariter cum ipsa solet decrescere; diviso inter ipsum accessum, recessūque mense. Hæc officitanter tum, & aliud agendo audita, nunc colligo fidelius, credo, quod ex suis hausta fontibus olim, per otium lecta, memoriæ tenaciter adhæserant, proinde nec tam aures tum, & animum fatigabant, onerabantque mentem, quàm leviusculā importunitate vellicabant. Fortē, nec omnino ingenium avocabant. Quicquid tandem illud sit alternis ad pugillares appellens æquē, ac recedens, tandem scriptionis quasi quemdam æstum absolvi, retulique ad focios. Quæ gratulatione versus illi acceperint, nec mihi dicere, nec vobis audire necessarium: illis verò, perinde ac mihi honorificum certē, si, vel sic, vobis non displicuerint. Fabellam continent more Poëtarum concinna, tam de fluctus Aquitani origine.

*Viderat Autumni Nereus sub sydere primo
Fervere Aquitanum Pelagus, totòque volantes
Ire mari, adversoque rates ruere ære Garum-*
nam

Longius, & spissis syrtes spumare catinis.

Famque

*Æmque alveo Batavaque graves, quæque orbe
remoto*

*Scotiæque, & niveo submittit Hibernia Ponto :
Quas Tamesis Scaldisque, Albisque, & Rhe-
nus & ingens*

*Vistula, Sarmatica gelidus sulcator arena,
Oceanum insundunt : implent jam littora pup-
pes.*

*Obstupuit, scopulûmque petens sublimis ubi
atbrâ*

*Stat Pharos, * & miscriis præbet solatia nau- * la tour
ris, de Cor-*

*Prospicit longè, & refluxas dein missus in
undas*

Insequitur, rapidis convellens marmora palmis,

Est locus Euripo in medio, quâ mole bicorni

*Finditur, & bimarem fluctus lavat obvol- * Pais
oram : d'entre-*

*Occurrunt terra in * Rostrum, & divisa re-
fundunt mers.*

*Æquora, dum gemina tollunt divortia ripæ * Le bec
Duranius, * divæque angusto fonte Garumna, d'Ambeæ*

*Et benè junctarum faciunt commercia aqua- * La dor-
doigne.*

*rum,
Communesque undas communi flumine vol-
vunt.*

Insula conjunctos viridantibus excipit herbis,

Nereidum statio, & Thetidi gratissima sedes,

*Dum rident Zephyri, & choreis accommoda L'Isle
gramen de Ca-
zaux. X.*

*Littora dant, scenique attollitur umbra co-
manti*

*Magnarum salicum, & terras carecta coro-
nant.*

Huc se proVectum Nerens in littore condit,

Opperiens reditum, & faciles cum flatibus æstus.

Interea, subeunt portum, fluviôque capaci
 Ordine funduntur naves, urbemque salutant.
 Anchora stat : cymbæ involitant, pèrque omnia
 Lunæ

Cornua, vitiferâsque frcto penetrantè palu-
 des

Remigio Bacchum advolvunt : gemit undique
 malis

Trochlea, & ingentes suffulcit navibus alvos.
 Aspirant venti, dant vela, & littore toto
 Æra tonant, disesque animant sua gaudia
 puppes.

Auditis : & viridi radiavit fuscina dextrâ,
 Collegitque undas : mora nulla, illabitur alto,
 Mole sua, Oceanumque petit latissima classis.
 Effulgent latè vexilla, & syrmatè longo
 Everrunt auras, crebrôque celcumate nausæ
 Increpitant lituos, & inania murmura mis-
 cent.

Ille autem, scopulo insidians, quâ densior instat
 Undarum secura, volâtque improvida classis,
 Connixu ingenti, totum quo personat æquor,
 Obvius illidit fluctum, subitoque fragore
 Infremuere vada, & procursu fervidus astus
 Adversum in flumen rapitur, pèrque omne su-
 pernè

Listus, & obstantes cumulâs se effundit arcas.
 Turbine subsultant naves, sed prora resistit
 Firmius, & recto findit liquida ardua rostro.
 Unam, qua Medula nuper confederat alga,
 Pondere victa suo, dum puppim obvertit, &
 undis

Dat latus, exsuperans simul obruit æquore
 vortex,

Abripuitque vadis. Clamor volat æthere toto :
 Redditur æquor aquis. Satis est periisse nocen-
 tem

Cur-

Cunſtando, & tales ſoluiſſe in gurgite penas.
 Illicet immerſus fundo, Tritone juvante,
 Invadit prædam, & ſcopulis elapſus aquoſis
 Dolia ſubvolvit ſiccum bene-cautus in antrum
 Impatiens Nereus, Phorcumque, Palamona, &
 omnes

Invitat lituo frater Tritones adunco.

Conveniunt. Jamq; ille cados cerebraverat altè,
 Vena micat largè cyathis, vitroque nitenti

Scintillat * Gravium. Libat : dein lamine limo * Vin de
 Commendans, Nereo latus plenum obuulit aur- Graves.
 rum,

Inde aliis, aliisque : ſimul nigrantia promit,
 Admirans hyalo ſaturum per vina colorem.

Jam latices 1. Barſace tuos, jam nobile neſtar
 2. Æmilla. 3. Enqueriam vitem, ferratque
 4. Montis

Culmina, 5. Langoria colles, & Brittoni ama-
 tam

6. Sammacarim docto diſtingunt ora palato.

Cum, trepido reptans Glaucus per lubrica
 grefſu,

Incertis grandes dextris, oculoque micanti

Aggreſſus ſeculas, cyatho depromit olivum,

Pinguè fluens, labrisque admotans, pectore ab
 imo

Expuit, & largum deſundit gutture flumen :

Non ita, ſi niveo reſiſtet 7. Alingona muſto :

Inſlavere tubas fratres, conchique crepanti

Saxa 8 Tavi rumpuntur, & ictibus antra re-
 ſultant

Oceano immenſo, & Ponti numina turbant.

Adſuit ipſa Thetis, algæ qua forte propinquæ,

Nercidum turmæ, & viridi ſtipante maniplo,

Lustrabat tumidos magna ad præſepia Phocas ;

Increpitatq; ultro, & damnat Regina bibaces.

1. Bar
 ſac
 2. Saint
 Emilion.
 3. En-
 queries.
 4. Mont-
 ferrand.
 5. Lan-
 goiran.
 6. Saint
 Machai-
 re.

7. Lan-
 gon.
 8. Rocue
 de Thau.

Continuo siluere, & lapsi per freta in undas
 Effugiunt brevibus, seque imo gurgite condunt.
 Anna, sed liquidi capri dulcedine musti
 Tritones taciti repetunt solennia, Nereus
 Ipse prait, cumque extremo canis astuat astro,
 Inque suo latitat resupinus fonte Garumna,
 Et bibulas Phæbo friens denudat arenas,
 Ardescunt scopuli, & salsedo decoquit algam,
 Æstibus alternis fluctu majore resundit
 Oceanum, incautasque vadis submergere puppes
 Nititur, & lata partitur vina catervæ;
 Heu, frustra miseris vina expectata Batavis !

Atque his recitatis, procul à littore habi-
 tantes sol cadens, & productiores umbræ do-
 mum recedere coegerunt, spe continuandæ
 propediem institutæ disputationis optimè ani-
 matos.

DIS-

DISSERTATIO II.
CUR IN GENIOSIORES
VULGO CREDANTUR
POETÆ ORATORIBUS?

PARS ALTERA.

PROBLEMA.

Interlocutores. *Amandus, Severinus,
Paulinus, Ansonius, Delphinus.*

DE O nos hesternæ Disputati-
onis gustus, & futuræ spes ac ex-
pectatio suavitate sua & utilita-
te demulserat: ut, multò ante
condictam horam, in portu alii
aliis ultrò gestientesque occurrerimus, præci-
piti quidem, sed condonanda festinatione. Cùm
ecce, novum & inexpectatum sanè, eâ die,
spectaculum inopinantes occupat. Stratum e-
rat Navibus mare, fixis jam, partim huc illuc
fluitantibus, & stationem magno, at fit, tumultu
legendibus: ingens confususq; æris fragor, re-
boantibus undiquaque tormentis, mixto litu-
orum, tubarumq; festivo clangore, & Naturam
vela

vela & armamenta colligentium, littúsque salutantium strepitu. Incredibilis populi frequentia, spectandi salutandique studio, certatim confluentis. Effusas tum demum urbis reliquias crederes, aut rure accitos Cives in id unum convenisse, ut vel spectaculo adessent, vel ipsi pars aliqua forent spectaculi. Commeabant toto mari, quæ naves patiebantur, plenæ Institutorum cymbulæ, servebant littora; nusquam quies, aut quieti locus. Hærentibus sociis, & quò se verterent penitus ignaris: Quid hic stamus, inquam, quæve spe portum & littora stupentes inspicimus? nulla nobis certa, quietæ statio: solidum diem, Theatrum hoc Cives tenet, quin continuo nos aliò, ex ista iactatione, recipimus? En parata cymba in ulteriorem nos ripam invitat, tumultu vacuam; Cupressetum petamus, unde ex alto, procul turbæ, & clamoribus, totam hanc popularem pompam spectare, & studiorum fructu gaudere, tranquillis liceat. Placet, conducimus cymbam, brevique trajectu, non sine aliquo tamen periculo, ob intercurrentes anchorarum funes, in adversum littus læti, plaudentesq; pervenimus. Prima egressis cura tum fuit commodum Disceptationi promissæ locum petere. Plana, faciliq; viâ stadiorum aliquot de Civium gaudio, & provinciæ ex adventu Classium utilitate colloquentes ad Cupresseti radices accedimus.

Collis est ab Oriente in Occidentem vergens, desinensque, urbi obversus, & satis longo prospectu imminens, sic tamen ut facile subiecta distinguas omnia. Terrenus ille quidem collis, sed ascensu arduus, nisi flexâ in ambitum, per sinistrum latus, & exciso calle, sinuossè, qua communis fert via, gradiaris. Superavimus

vimus tamen non admodum difficulter, & verò, subito, fallente partim itineris molestiam adventantium Classium, quas ex adverso longè subeuntes videbamus, jucunditate ac varietate, tum præsertim spe Disputationis. Nec mora, relicto obvio Senone, quà fortè semita *Senon.* mediocris viam aperiebat, in dextrum reversi latus per vitium propagines, insidentium collis verticem, Cupressorum sylvam intramus. Mollis humus, inerrans gramen, densiores umbræ, itineris labor, corporum defatigatio, studiorum desiderium, omnes ad quietem inclinat. Tabernaculum nullo delectu ritùve capimus, ad suam quisque Cupressum (sunt enim satis confertæ) ad Occidentem, hoc est ad urbem obversi, ut fors & fortuna tulit, cuncti consedimus.

Quæ scena tum, circumjectæ in omnem latè partem Regionis, oculis se nostris objecerit, mixtum quiddam ex urbe pulcherrimâ, fluvio, portu, æstuariis, pratis, hortis, vitibus, villis cultissimis, amænitate incredibili ac varietate componens, nulla Orationis diligentia, elegantève consequi possim. Timui illicò, nè, ut pridè, nos ea res abriperet incautos, teneretque, Quamobrem, eos ut excitarem defixos jam penè, & indormientes: Heus etiam, inquam, tempus hodiè inani contemplatione consumimus? Tu verò, inquiunt, qui diem condixisti, age, quid opus facto est, paucis expedi. Istud hesternum, subjicio, **PROBLEMA** ut excutiamus, **POETÆ ORATORIBUS INGENIOSORES VULGO CUR HABEANTUR:** cum abundant etiam Oratores Ingenio, & fortasse acutiori? Atqui, reponunt, expectamus, idipsum primus omnium ut explices; rationem, si potes, afferas. Obsequor, & continuo:

Na-

Natura,inquam,id efficit Poëtæ,suapte micana & incurrens in oculos,ardua,flexibilis,& in omnem quocumq; vocaveris partē facilē sequens,& expedita. Deinde,eadem profundior,vivida,& ad Melancholiā(de perfectis loquor) prona, atq;proclivis:Nam Melancholicos cæteris multo Ingeniosiores jampridē Aristoteles asseruit.

Id totum ea mihi potissimum ratio persuadet: quod quidquid industria, studiove elaboratum videtur,& sudatum opere, aut externis nitens prædiis,& alicunde, quomodo libet, expressum, aliter quàm Naturā duce, Ingenij fructus neutiquam dici possit, sed parvus tantum laboris improbi. Unde, sanè quàm multos, sibi plurimum blandientes eo nomine, ab Ingenii Regno excluderis. Negamus enim passim Ingeniosos, qui diuturnitate tantum temporis,& accuratā diligentia, gradatim & summo nisu, reptando, ad fastigia scientiarum perveniunt: miramur,qui quantocyus evolant; est quippe istud naturæ, non studii. Oratoris autem Oratio per se sudata semper videtur,& artificio expolita: Poëtæ,vaga,& libera,& sponte nascens. Quid enim in Oratore non meditatum & exquisitum? placidi plerumque ac molles exordiorum ingressus, flexuosis Insinuationibus,& multiplici benevolentia captatione suspensi: concisa justaque partium Distributio, in qua nihil deficit, nil abundet: Narratio, intra veritatis limites, & cancellos severe coercita, levibus tantum subinde induta coloribus: Confirmatio, ratiocinationibus & argumentorum acuminibus intercisa, velut spinis horrens, undique minantibus. Nihil usquam otiosum aut luxurians. Raræ admodum egressiones ac diverticula,& suis etiam dimen-

sa spatiis. Peroratio ipsa & Amplificatio, in qua affectus naturales, & ingeniosi regnare debent, quot præceptionum laqueis constricta! Ad hæc æquabilitas illa, & perpetuus idemque ferè semper Orationis cultus, delectus verborum, periodorum ambitus, & numeris modulata circuitio quantum studii, & lucernæ præ se ferunt? Infinita denique sunt præceptionum & observationum genera, quæ traduntur, ut tota hæc dicendi ratio non suâ virtute stare, quod de Cassio refert Seneca, sed Artis unius prædictis & adminiculis niti ac fulciri videatur. Unde locus proverbio, fieri & elaborari Oratores.

Præfat.
lib. 3.
contr.

Quæ aurem multiplici fultura Ingenia indigent, parum firma validæque creduntur, ut imbecilla corpora, aut ruinosæ domus: Et hac diligentia, quæ passim elucet, magnum etiam Ingenii subsidium, facile adhibita putatur, ut Naturæ vim suppleat, ubi quisque maxime desertus est ab Ingenio suo. Quamquam, ut verum fatear, hæc Artis accuratio Ingenio potius officit, quàm juvet; accidendo Naturæ vires, & continuâ limâ deterendo.

Ibid.

Secus omnino in Poëtis evenit, quos felici quadam Naturæ temeritate efflorescere probant eorum lucubrationes. Natura quippe hic prope nuda apparet, impetu ipso, & vigore constans, & affectuum quibus abundat succo nativo illo, facili & injusso, ac sponte se effrente, non ad regulam castigato & expresso. Hanc unam sequuntur Duce, cætera negligunt; nulli rei addicti, ne veritati quidem. Nam quæ pauca videntur præcepta, consensione potius Naturæ, quàm Artis præscripto arripiunt. A propositione quidem inchoant, quod nemo sanus aliter fecerit, sed nudâ, audaci, liberâ:

tum,

Seneca,
supra.

tum, quasi leuiusculi huius præcepti pueret, emancipati jam, & sui juris mediâ in rem calore animi & saltu profiliunt, festinantq; occupare præcipua & præclarissima, deserto rerum, ac temporum ordine. Qua veluti infantiâ mirificè placent. Cum enim inconsultò, ut videtur, in extrema quoq; & præstantissima videntur incidere, & melius fortuna, quàm consilium aus cura de illis mereri; defectum prudentiæ Ingenium sagacitate suâ supplere creditur, & Natura vires sapientiæ agere; apud vulgus dico, cui insolens illa ratio, & Naturæ sane proximior, Artem non redolet. Id verò maximè, cum perturbatum opus episodis, & intercisum, implicatûmq; recurrentibus nodis & labyrinthicis flexibus se-se tamen evolvit ultro, & inexpectatam jucunditatem è tristibus excitat. Nec ipsa Elocutionis ratio præfidens, & subita mediocriter confert ad ingenii famam, & mobilitatis illius versatilis ac celeritatis opinionem, per frequentes Metaphoras, & interdum quidem plus justò intemperantiores, omnia occupando, & suis sedibus emovendo, permiscendôq; Cœlum, Terras, Maria; & has orbis partes miraculis dictionis magis, quàm rerum, jungendo, ac transferendo. Neq; necesse est, singulas figuras appellem, in hoc naturæ præjudicium in Poëtis luxuriantis: una Hyperbole suffecerit, quæ scriptionis huius maxime propria, dum Ingenium metas etiam rerum transire iubet, non regulis ferri ac dirigi, sed impetu Naturæ cæco agi demonstrat; nihilq; Poëtâ Arti debere, sapienti & emendatæ, faciliè persuadet. Ipsa Licentia & Abusio, licet affectata plerûmq; præcipitiæ adscripta, felicitas Ingenii, non Artis creditur. Parabam hæc, cæterâque uberius indicata

firmare

firmare exemplis, & copiosius illustrare, cum Severinus ex interpiratione mea finem dicendi interpretatus : Ego verò, inquit, secus omnino rem se habere, ac dicis, existimaverim : Naturæ nempe Imitationem, nimis manifestam, nocere Oratoribus in colligendâ Ingenii famâ, Artis affectationem prodelle Poëtis arbitror. Quæ enim in præstantissimis Oratoribus Ars summa est, & caput Artis absolutissimum, Natura plerumque videtur inexpertis, pura, facilis, & omnis expertus industriæ, proindeque neglectum quidpiam, quale quivis è vulgo artifex faceret ; adeoque laudandum minus, & minus Ingeniosum. Nam quisq; facile despicit imperitus, & vulgare putat, quod facturum se sperat si aggrederetur ; nec videt, nisi longo usu expertus, inimitabilem hanc esse Artis dissimulationem, naturæ & quotidiano sermoni infelicitè natis simillimam. Quò fit, ut Ingenii dotem plerique ad studium referre & Artis eminentiam aspectabilem soleant, quâ judicii perversitate nil summis viris iniquius. Artem quippe summam, Naturam autumant informem & impolitam, adeoque contemnunt id, cui nulla admiratio par esse potest : quales hi, qui fucum, & calamistros naturali, & inornatæ formæ pulchritudini præferunt, & plantas domi natas negligunt, salutare illas, & famosissimas, pestifera verò gramina & exotica, & peregrinas arbusculas mirifice sèvent, habentque in deliciis ; amore raritatis cujusdam & insolentiz. Peccant utrique, ut vides, sed qui falluntur in Animi & Ingenii partu fructuque, longe gravius & periculosius. Ars enim summa & præstantissima, Imitatio Naturæ est ; eò divinior, quo illi propior. Imò, eò nisi accesserit, ars esse desinit,

finit, saltem eximia. Quamobrem in Oratore summo nihil sudatum opere & elaboratum, vulgi quidem oculis, apparere debet, nedum eminere. Omnia velut e communi sermone, & formâ depromenda: quò nihil rarius est & persuasibilius, si ad materiam accommodetur. Illæ ipsæ Ingressiones Exordiorum, quas Insinuationes vocas artificiosissimas, Digressiones, Amplificationes, Affectuum & figurarum flexus, clausulas, structurâsq; periodorum, ac partium denique omnium, non factas sed natas volunt; non insitivas, sed naturali fecunditate, arte tamen imbutas; sic efflorescentes, ut foelicitati soli & ubertati quisque tribuat, aut tribuere possit. Si secus fecerit Orator, periclitatur aberrare à fine. Nam scopus ipse Oratoris cum sit Auditoris persuasio, iste, si arte se quæri, & indagine circumcingi, aut includi viderit, refugit illicò, fuci metuens ac laqueorum. Quare hoc in primis cavere debet Orator, non modo ut ne artificiosus videatur, sed etiam ne Ingeniosus. Scimus enim, quantæ sint admirabilium præstigiæ Ingeniorû: ut subtili sæpe fascinatione mentibus illudût, inducunt colores, vitia in virtutû species, virtutes verò in vitia transformât.

Quapropter in Oratoribus eximiis colorem, vultumque patentem Ingeniû ne quæsieris; illud enim tota Artis subtilitate celant, & oculis subtrahunt, & facilitate quadam naturæ quotidiana & contemnenda, ceu larva tegunt, & obruunt. In Poëtis aliter vulgus auguratur: extraordinariam enim hanc dicendi figuram, in omnibus serè à communi sermone, & naturali forma abhorrentem, ad quam Auditores, lectorésve pervenire se posse diffidunt, Artis quoque totam & ingenii, quod plerique cum
Arte

Arte confundunt, esse arbitrantur. Adeoque cum mirantur insolita, & sæpiusculè etiam absurda, Ingenium se laudare putant : præsertim verò, cum res novæ & insolentes finguntur, & explicatione tamen commoda in rem deinde traducuntur ? licet tandem multò plus sit Ingenii in occultis, & insensibilibus illis, fallentibusque Oratoris machinamentis, quibus te prius irretierit volentem, plaudentemque, quam senseris.

Sic ille familiariter, nec à verisimili conjectura multum alienus diserebat, cum Orationem avidè Paulinus arripiens, fugientem velut in caudà ; Id ipsum quod ais, inquit, novi quidpiam discriminis ab Arte, & Natura diversum suspicari jubet : Poëtarum vitia multis occasionem dare, palmam Ingenii adscribendi immeritis. Scis enim, quàm sint injuriosi plerique Mortalium in ea laude tribuenda, non tam voluntatis vitio, quàm culpa judicii. Prava ferè & distorta laudant Auditores, vituperant optima; & quàm infinita est istorum multitudo, facile invenias, cur vulgus Ingenii laudem deferat immeritis, merentibus verò præripiat. Illud ipsum, quod loquebare nunc subtiliter & ingeniosè, inter æquos æstimatores, quàm multos fore existimas, qui humile crederent & insipidum, quòd pompa careat, & sonantibus verbis, ac fragore figurarum ? Certè, dum in hoc judicio Poëtæ Oratoribus anteponuntur, jure id possis quærere cum Seneca : *Utrum ergo putas hoc dicentium vitium esse, an audientium ? Non illi pejus dicunt, sed hi corruptius judicant.* Et Orator quisque peritus, postpositus Poëtæ, hoc dicto solari se potest : *si comparari illis volo, non ingenio mihi majore opus est, sed sensu minore.*

minore. Dictum quippe in contentione Oratorum inter se; plus valet in istorum disceptatione cum Poëtis. Insolens sortè videbitur propositio: vitia vulgò pro ingenio & virtute laudari; sed, quæso, videte, num probem.

Ego quidem semper obscuritatem Orationis inter ejus vitia reposui: eò enim loquimur, ut intelligamur; & omnis oratio interpret est mentis, & animi fax quædam. Poëtæ verò id unum providisse maxime videntur, ut nè intelligantur. Ita fabularum nubibus, & umbris, Mysteriis fictionum, Allegoriarum ambagibus & caligine, ac verborum denique fumo omnia involvunt: ut serè semper ex Tripode loqui jures, & Oracula funditare: de Heroicis loquor, Lyricis, & aliis plerisque sublimibus, (Nam Elegia, qua nil ingeniosius puto, si Naturam imitatur, multis humiles inter Parnassi myricas jacere creditur: injuriâ ut arbitrator, non ferendâ.) Si qui verò ab ea scribendi forma sublimi, ut vocant, & tenebricosa discedere videantur, multorum næ illi reprehensionibus patent & querimonjiis, ut qui Poësin effæminent, & degenerare cogant: adeò propria & singularis illa Poëticæ dos existimatur, tenebras rebus offundere. Id tamen, seu proprium Poëseos, seu errore inductum, *obscuris*, ut ille ait, *vera involvere*, vulgus serè Ingenii notam, & specimen, aut fastigium putat; *nihilque ingeniosum, nisi opus sit Ingenio, ut intelligatur.* Inde factum augurari licet, cur tantò Poëtæ Ingenii laude Oratores vincant, qui obscuritatem fugiunt. Fit enim ut isti, cum & probabilia dicant, & dicere se glorientur, eademque communibus verbis, & expositis; facilia quoque, minimèque rara, & exquisita videantur

deantur dicere : cui tamen nihil sit exquisitius, ac rarius inimitabili illa facilitate, & nitore sententiæ : Contra, Poëtæ rara semper, & admirabilia. Nam quæ quisque indoctus minimè intelligit, mentemq; suam, & industriam prætergredi videt, sublimia faciliè arbitratur & divina, ne se mediocriter intelligentem, etiam sibi, fateri cogatur.

Disputavi quoque apud me sæpius, illudne Poëtarum Audacia & Temeritas, an Levitas, an tumultuaria quædam & luxurians, nullo ferè in multis sensu, sed furore præceps, verborum, fiCTIONUMQUE copia id efficeret ; demeretque laudem Oratoribus Judicii lima severior, & Orationis castigatæ gratiam detereret ? Est enim, ut in pratis Herbarum, florumque jucunda, gratæque luxuries, nullo licet ordine, cultumque proveniens ; sic & in Poëtis ipsa quandocumque confusio placet, & perturbatio rerum venustatem aut parit, aut certè supplet ; & temeritas omni ratione felicior est. An verò id adscripserim varietati & multitudini, fastidiis contrariæ, quibus Artis Oratoriæ similitudo facilius adhærescit ? An vagæ & omnibus habentis liberæ effusæque licentiæ ? In tanta quippe quidlibet audendi, fingendive libertate fieri non potest, quin Ingeniosa, ut pueris interdum calore animi, & incitatione, excussa excidant. Atque, ut Astrologi, & Divinatores cum de omnibus ferè occultis pronuntient, & temerè, quæ se obtulerint, effutiant ; si quid fortè, absurdè licet dictum, in rem tamen aptè ceciderit, magnam sibi famam & nomen ex fortuita prædictione conficiunt : mirum non fuerit, dum Poëtæ per omnia furore, ut ipsi prædicant, infano volitant, eademque in-

vadunt, si in ingeniosa aliqua inciderint : unde sibi Ingenii celebritatem, immortalitatemque vendicent, & quam insanix suæ & levitati palam debent, Oratoribus præcipiant, non minus utique Ingeniosis, si perinde vagari liceret; imo hoc ipso magis Ingeniosis, quòd vim suam corrigant, & intra limites ac cancellos Judicii contineant, ut obtineant finem, summo Ingenio, sed sine vana ostentatione Ingenii.

Hanc ego etiam rationem inter præcipuas numeraverim, quòd Ingenium suum Poëtæ laudent mirificè, Oratores suum dicendo extenuent. Quid enim familiarius est Poëtis, quàm jactitare ambitiosius se Arcana Jovis nosse, Consiliorum omnium Mysteria, Naturæ secreta, Deorum commercia : quàm futura prædicere, fingere ad nutum miracula, promittere credulis Heroibus immortalitatem? Oratores modestiâ suâ se involvunt, & rependo tantum, non volando, ut Poëtæ, se animis insinuant, oppressos & miseros queruntur; nec potentius telum in adversarios vibrant, quam cum eorum potentiam & ingenium prædicant, & humilitatem ac debilitatem suam, & infantiam Ingenii. Vix autem credideris, quanti sit momenti apud imperitos Judices seipsum laudasse, & occupasse animos, ac prævertisse sententiam : maximè, si specimèn aliquod præ te feras Ingenii. Vidi ego plurimos, qui hac unâ arte, Jactantia scilicet, Ostentatione & audaciâ insolenti, se Principibus viris in quaque scientia doctrinâve miscuerant, grassabanturque vel sic ad gloriam; quem gradum vitio invaserant, præjudicio deinde hominum, & furtiva virtutis opinione longum tenuisse; vel potius verecundiâ & obstinatione præproperè judicantium,

cantium, quos fateri tandem se deceptos nimis pudebat.

Sed ille fons jejunior longè, quàm aliena laudatio, omnium ora, animos, voluntates in Poëtas, eorúmque opera convertens. Omnibus quidem, pro re natà, sed præsertim viris principibus Poëtæ adulantur. Amamus autem laudes meriti omnes & immeriti, & quod Ingenii liberalis est, reciprocatione proluxâ beneficii, à quibus laudati sumus, eos vicissim laudamus; eorúmque laudem, nostram interpretamur. Fateor, hæc communis quoque Oratoribus laus est, illi gratiam sæpe fœnerantur, epidictico genere : quod sibi ad triumphi pompam selegit apud Oratores Eloquentia, magis tamen apud Poëtas. Nam cum distributa sit in tres causas Oratoris Materia, solum sibi secrevit Demonstrativum genus Poëtice, dimissis aliis, adeoque id unum curat, ut laudet, infectetur, vituperet; ubi Ingenii summa vis, & Eloquentiæ : vix enim copiosiores sumus & acutiores, quàm in laude & vituperio. Nil opus arbitror probatione, in re manifesta. Heroicam Poësin, Lyricam, Dramaticam solummodo inspicere, Epigrammata ipsa, & Satyras, vel pervicacissimum conviceris.

Te minor, Pauline, subjicit Ausonius, qui cum vitia Poëtarum carpere sis aggressus virtutes unas insequare. Quid enim aut laudabilius aut amabilius, quam hominum genus aliquod, id sibi seposuisse : laudare virtutes, vitia infectari? Tum Paulinus; Non laudationem certè reprehendo, nec infectionem improborum justam, sed adulandi vel maledicendi studium, cujus causa Poësin inventam credas, ubi Poëtarum opera recensueris : adeo

veritatis limites utrobique transfiliunt.

Qualécumque tandem illud fuerit, reponit Delphinus, ægrè admodum tulerim vitio potiùs Ingenii celebritatem, ac famam Poëtarum tribui, quàm multitudini, ac splendori virtutum. Tota quippe illorum Ars ad ostentationem Ingenii facta, atque inventa videtur. Spectare finem, partes, adminicula, officia, ut in rem istam bellè quadrent; & ex se, non fucato tantùm artificio virtutes exprimant, dotessq; Ingenii; longè meliùs, certè quàm industria ulla aut conatus Oratoris. Agite, finis Poëtæ quis est? permixtus ille quidem cum Oratoris officio: Docere animos; sed delectatione perfusa longe jucundior. Ea verò oblectatio, quam, nomine quidem, communem utrisque Artium Inventores volunt, & propriam sibi Poëtæ vindicarunt, quàm ingeniosa est, & omni artificio condita & elaborata, figuratæ pictæque Elocutionis! In partibus autem, quantò præstat Inventio (tota Ingenii & in ejus fundo nata) in Poëtis, quam in Oratoribus! Fictionum varietates, imitandi studia ad Mores, Personas, Actiones, Commotiones, Affectus omnes usq; diffusa nonne tantò acutiora sunt in Poëtis, quantò rerum pictura nudâ frigidaque dictione vividior? Et *cùm ingeniosior sit ad excogitandum simulatio veritate*, ut ille ajebat, nonne vel hoc uno facile quisque perspicit, cur Ingeniosiores non modò videntur Poëtæ Oratoribus, sed etiam sint?

Plinius
in Panegy.
gyr.

Ne tamen ultra præscriptos Disputationi terminos divagemur, quando id unum solummodò quæritur, non cur sint, sed cur videantur Poëtæ Ingeniosiores? Aliud mihi ex eadem Imitatione, ceu Inventionis Thesauro succurrit:

rit: vulgares videri operarios Oratores, in sub-
jecta tantum materia laborantes, & ex ejus
visceribus, ut loquuntur, non opus modò, hoc
est Orationem, eruentes, verum Adminicula rei
omnia, & adjumenta Probationum: Poetas ve-
rò Conditores & molitores rerum ad arbitri-
um, & pro imperio, ac potestate. Ut illos qui-
dem, homines dicas; istos, Numina. Facere e-
nim, & quasi creare dicuntur Poetæ, cum Fa-
bulas inveniunt: unde Nomen quoque suum
retulerunt. Sunt autem immensi quidam, &
nullo fine circumscripti campi Inventionis, illi
præsertim, cui nullum aliud opus incumbit,
quàm fingere. Neque tamen vaga, & prorsus
effrenis est illa licentia: suos in illa immensita-
te limites agnoscit: tantum excurrens, quan-
tum libet Ingenio, Judicii habentis coercito;
sed Judicium in istis laxioris est cujusdam dis-
ciplinæ. Sic nempe, ut profundius, & intimius
res penetret, subeatque curiosius Poëta, & ex
tenebris & veluti Naturæ caligine & vastitate
infinita in quotidianæ verisimilitudinis lucem
educat micantem simul & temperatam.

Ex eadem porro Imitatione fons alter Inge-
nii scaturit, rerum, dictorumq; Admirabilitas,
huic Generi propria, ut paulò antè jactabatur.
Nam cum eadem Poëta dicat, quæ velit, non
alia; rara tantum, inexpectata, sublimia, divi-
na, miraculis plena loquitur: Orator verò, eti-
am humilia persæpe, & usu trita, iniquitate vi-
ctus Argumenti, atque coactus. Unde necesse
est, & loquentium spiritus dispar existat, & E-
locutio sententiis, verbis, figuris diversa loqua-
tur, & utriusq; materiæ accommodata; proin-
deq; Poëtæ favorabilior, & Ingenio similior.
Iste enim, fortunæ suæ, famæque Faber, & ar-
chitectus,

chitectus, ut materiæ conditor, Imperii fretus amplitudine, ac potestate quilibet audendi, non impune modo, verum laudabiliter, fictionis alis sublatus, vividus, audax, præsidens, agilitate quadam mirabili, & celeritate, quam omnes ingenium appellant, per splendida quæq; Comparisonibus, Descriptionibus, figuris, translatiſq; verbis volitat, in omnes se formas vertit, ubiq; decorus & floridus; ut qui per amœnitates tantum se se volutet. Quò fit, ut pulcherrimis rerum florentium imaginibus animos Auditorum pascat, & recreet mirificè, adeòq; teneat Phantasiam semper alacrem, & arridentem; cum Orator contrà austeritate sæpe rerum tractandarum deterreat.

Finierat, cum Paulinus iterum Delphinum blandè compellans: Consiliis tu quoque tuis contrarium quidpiam mihi videris, inquit, evenire. Vincis enim pro Poëtis, non artis Poëticæ, sed Oratoriæ subsidio: nisi fortè illis ipsis rationibus persuaseris plus inesse Ingenii in Oratoribus, cum tot præſidiis, quibus Poëtæ abundant, destituti, & malignitate materiæ, ceu jejunitate soli, & legum severitate oppressi finem tamen obtineant. Nihil minus, inquit Delphinus, non plus Ingenii volo esse in Poëtis, quam in Oratoribus, sed multo plus videri: plus in illis est, plus tamen in Poëtis elucet: quia horum natura ingenii obstetrix liberior, splendidior Ars & luminosior, suavior oblectatio, Theatrum benignius. Arrisere omnes ad pronunciatum: & veluti jam lite judicata, deſeſſi præterea disputandi, dicendi, audiendique contentione: standum, ad tempus saltem, Delphini sententiæ exclamant: & conſeſſim abrupto de gentis more sermone alio
fe

se transferunt. Nihil propius & accommodatius, quàm ut de loci ipsius amœnitate, situ, prospectu & umbraculo dissererent. Illi ergo, quærere incipiunt : Unde tam conferta & antiqua Cupressus toto colle dispersa? quid sylva funebris ab Heroicis usque temporibus durans, Senatusconsulto etiam, apud Christianos, intacta, & sacra ? Unde illa Religio, vel superstitio potiùs, jam olim ad nostra ferè tempora pertinens : nefas portu egredi, nisi ramo Cupressus à Magistratu accepto ? Quis auctor hujus Cerimoniae Idololatriam redolentis, quisve propagator ? An Lucus ille Numini cuiusdam fictitio dicatus, aut re gestâ celebris ? an ob solam oblectationem primùm consitus atque frequentatus, ipsâ duratione venerationem obtinuit ? An Geniorum fortè Tutelarium, quorum Templi, nobiles etiamnum extant, prope Tropeitam arcem, reliquiae, credita veluti rusticana commoratio ? An Herois alicujus Tumulus ? Hæc aliaque complura pro Ingenio quisque, Poëtarum more, ut in re incerta sit, cum inquirendo magis, aut fingendi studio, quàm veritatis amore placidè dissererent, subdixi me tacitus in Sylvæ penetralia, & oberrando, dum pugillares manu stylumque subinde tractarem, Fabulam hanc de loci Origine, ac celebritate ab Heroicis ducta sæculis scripsi, statimque retuli. Ubi primum redeuntem vident, faciliè suspicati, quod erat, aliquid me nugarum deferre, læti, plaudentesque circumstant : ac Delphinus quoque pugillares restitanti extorquet, & acclinis ad proximam Cupressum Titulum, ipsumque Carmen cæteris audientibus perlegit.

F A B U L A
DE CUPRESSETI
BURDIGALENSIS
O R I G I N E.

ICTOR ab Auroræ Imperio,
& Gangetide terra,
Æthiopum stipante choro, ni-
grisque manipulis
Latior, Occiduos Bacchus tende-
bat ad Indos.

*Famque adeo Hesperidum tractus, Atlanticâ-
que altè*

*Sulcabat maria, & toto dabat & aquore Navem:
Cum subito, exurgens violento turbine proras
Impulit in dextrum Zephyrus, pèrque avia longè
Littora, Aquitanus cursum detorquet in oras.
Nequicquam obnixi contra, vela omnia Nautæ
Intendunt: Victor jubet ire, & protinus omnes,
Consciis Astrorum, Classi permittit habenas.
Illa volat, refluisque urgens vada salsa carinis,
Ostia arenosi subit insidiosa Garumnæ.*

*Alterno tum sortè fretum spumabat ab astu
Plenius interiora petens, dum tramite longo
Externus sistat Lunata ad littora puppes.*

*Oceano procul, & furiosi gurgite Nerei
Volvitur, & flexos statio discedit in arcus*

Secessu

Secessu in placido. Portum tellure reducta
Efficit, adversosque fugit planissima colles
Urbs antiqua, ferax Cereris, laticisque Lyæ
Burdigale, & populis adeo quaesita Vibiscis.
Hinc, atque hinc vasta curvantur cornua Luna,
Neptunūque vadis, & turbida flumina mis-
cent

Complexu ingenti & gremio tutantur amano.
Stant ultro injussa naves, stagnoque frementi
Securi irrident ventos, & murmura Nautæ.

Huc tandem pelago, & ventis felicibus actus
Vitifator, longo ductas errore Carinas
Invehit, & sessus jucundo in littore sistit.

Solemnes tum fortè dapes, communia sacra,
Præsidibus Terræ Geniis, & vota parabant
Affusi circum populi, Numenque Vibiscis,
Et tutelarum poscebant carmine Divum.

Stans cæloeducta moles, & * Templi columnis * Pilliers
Interstincta suis, mediòque Altaria Templo, Tutelles.

Et positas ictum expectat sacra victima ad Aras.
Tollitur in cælum clamor : simul æquore ab alto
Responsant longè Naves: fragor athera rumpit,
Et Maria, & Colles, sinuosæque littora complet.
Convertere oculos populi, monstræque stupentes,
Visendi studio, subitoque horrore pericli,
Advolitant : nec jam in vane spectacula pompæ
Præsidium, & votis cælestia Numina poscunt :
Dum fluit, & totam Classis perlabitur oram.

Ipse tamen, prorâ insistent Semeleius altâ,
Florentes bederas inter, viridèsque Corimbos,
Pacificum pulcro prætendens palmite thyrsus, &
Corda domat, lætusque animos, frontemque sc-
renat.

Idem omnes simul ardor agit, sociique fremen-
tes

Latitiâ, positis, thyrsos & cymbia, scutis,
Expe-

Expediunt : grandæque cados Nyssciæque arma
 Advolvunt late, & pateris spumantia vina
 Promunt, & populis æterna in fœdera libant.

Ergo alacres, verso confestim in gaudia bello,
 Miscunt se populi, & passim socia agmina jun-
 gunt,

Intenti ludo, Bacchumque in vota vocantes
 Corripiant, ut erat pendentibus ipse Corymbis,
 Et fulgens hederâ, summique in culmine Tem-
 pli,

Bacchanics jam tum imponunt, & Numen ado-
 rant

Tutelare loci, cumulântque Altaria donis.
 Nec mora, festivo cingentes Tempia tumultu,
 Suppliciter lati adsultant, fremituque modesto
 Larvati volitant, & Bacchanalia ludunt.

Arrisit pompa Nyseus, bombœque sereno
 Intonuit lævum, & jucundo turbine terram
 Insiliens, celeresque globos atque agmina ducit.
 Inde volat, passim tota regione jocantes
 Huc illucque trahens Arabas, mistosque Vibiscos,
 Et bibulam imprægnans sparso libamine arc-
 nam.

Semina concepit Tellus, secundique vitem
 Glarea, quâ Bacchus saliens vestigia pressat,
 Reddidit, & multo turgens se palmite vestit.
 Jamque adeo, quæ dura situ, mala gramina,
 passim

Infelix lolium agricolis, viciamque ferebat,
 Sponte tamen trudit scabro de cortice gemmas,
 Pampinamque alte educit per jugera sylvam,
 Luxurians, superatque vepre cælestibus uvis.

Mirantur populi, atque, agrestia dona, labru-
 scas

Defringunt subiti, & pateris spumantia con-
 dunt.

Ille

Ille vetat, donec cæsis se vinea ramis
Induat, & varios patiatur culta labores.
Quocirca, doctum agmen agens, quæ fertilis
ultrò

Brachia diffudit tellus, nunc falce recidens,
Aut, circum-attonso flectens curvamine, palis
Alligat, & pulcros in humum propaginis arcus
Infigens, vivâ condit plantaria terrâ.

Mox ubi divitibus gemmis pubescere cæpit,
Floret ager, lacrymâque omni de vulnere vitis;
Urget opus, néve exsugant mala gramina messem,
Spémque omnem elidant animis, fodere undique
campum

Imperat, & binis rescare ligonibus arva.
Quin etiam, ne forte viris, cultique Deorum
Desuerint latices quondam, serique Nepotes
Nequicquam invitent sicca ad Mystéria Numen;
Providus excisa terris hastilia plante
Infodit, & spatiis certis dimensa viarum
Ferre jubet pingues trunco pendente racemos.

Sic tandem circûm omnis ager, circûm undi-
que colles

Vite nitent, ipsis matura paladibus umbram
Efficit, & grandes onerans ramalibus ulmos
Poscit opem, segnem increpitans vindemia dex-
tram.

Excita accurrunt gentes, Bimarésque propin-
qui,

Pinicolaque rudes, & resinata juvenus :
Quisque Medullorum duos fert ora colonos
Cultior, & sumptis jam non pigra Xantonis ar-
mis.

Fervet opus, reboant latè loca cantibus, & te
Evoè, Bacche vocant : saturis vindemia prælis
Æstuat, & plenis diffusa canalibus undat.
Præcipue, quæ rasilibus subducta Columnis

Templa

Templa micant, litrisque tegunt ubi nomine
prisco

Vulgò
le Chate-
au Tro-
pene.

* Tropeia assurgunt moles, quod cincta Tra-
petis

Arx quondam, hostiles Baccho tutante catervas,
Et conjuratas speravit temnere Classes,
Demens, & teneris nimium confisa phaselis.

Ille autem, cum littoribus jam fervere totis
Sensit, & addictas in cultum erumpere Gen-
tes,

Palmarum satur, & ducti toto orbe Triumphi,
Adversum in Collem, trajecto flumine, scan-
dens,

* Le pais
de Graves
1. Talan-
se.

* Folliacas juxta, Tumulis aequalibus, arces,
Quâ patet, & rubeis * Gravic se extendit a-
renis,

2. Begles.

Prospectum latè campo petit : unde 1. Talense

3. Saint

Irriguos latices, & amicam vitibus undam

Genex

Despicit, infidamque 2. Beglen, 3. Genescaique
arua.

4. Barde-
nac

4. Bardenacique Aras, & 5. Pessace super-
bum

5. Pessac.

6. An-
brion

6. Aubrione, & vinis ausum certare Falernis.

7. Meri-
gnac.

Inde 7. Merignaci campum, & cultissima 8.
Brugæ

8. Bruges

Fagera, 9. Caudranumque serax, & utrasque
Paludes,

9. Cau-
deyran.

Seu Mare quæis suprâ refluens, quæis æstuat
infrâ,

Felicemque trahens sinuosis flexibus algam,

Fœcundatque simul vites, salicisque maritas.

Florentem admirans Patriam, Gentisque Vi-
bisca

Mores, & studia, & cultus, acremque laborem,

Jam Bactra, atque Indos, Nyssæ & culmina
montis

Oblitus, tantum athereas se vertit ad arces.

Antè tamen, quàm calitibus se jungere flammis

*Festinet Deus, ad tanta spectacula pompa
Fastidico exsultans oracula pectore fundit.*

*Vivite, felices populi, queis una Lyens
Fortuna, & princeps arvis dat gaudia Bacchus :
Si vos tantus amor prali, si tanta cupido,
Purpureos calcare lacus & Numine nostro
Turgentem semper, mea munera, carpere vitæ ;
Tempus erit, cum præpetibus regna omnia velis
Certasim ruere, & plenis se inferre Carinis
Hebridæ, & rigidis subjecta Trionibus arva,
Extremi afficient post sæcula longa Nepotes.
Jam Batavique, Danique, & turmis juncta
Succis*

Lappia, Sarmaticaque acies, Dominique Britanni

*Classibus, & sævis optant mea dona periclis.
Sic gemmis, auroque graves, spoliisque superbas
Indorum advolvunt merces, tæque Orbe beatam
Burdigale Occiduo facient, totoque videbis
Innantes latè fluvio splendescere Gazas.*

*Sic ait, atque oculis campos dum prospicit
aquis,*

*Evolat, & patriis se nubibus arduus insert,
Latitiam inspirans Populis, spēsque omnibus
altas.*

At, non nigra cohors, Comitum pars fide suorum,

*Eois sectata Deum constanter ab undis,
Latitiam vultu, aut ullas spes mentibus haurit ;
Sed spatiis immota manet, truncoque rigente
Figitur, & tristi Collem rigat usque flacento,
Perpetuis pinguem lacrymis, miserratus amantes
Leneus, quo quisque loco vestigia pressit,*

Lugu-

Lugubrem in plantam vertit, celsaque cupressu
Induit, & baccis onerat fastigia amaris.

Omnibus usque manet color idem, & crispa ni-
grantum

Casaries : duros imitatur cortice callos

Scabrities : riguos etiam subjectus in imo

Fons Tumulo educit fletus, rivoque perenni

Sufficit advectis jucundas Classibus undas :

Singultus quamquam ille inter, suspiriisque
agra

Fons ille
æstuat,
instar
maris.

Exortus, latice expresso, conchique zumentis

Interdum, alternos reserat lacrymabilis æstus

Pectoris, & qua sit deductus origine monstret.

Interea Montem sylvis lugubribus arbor

Occupat, & densis horror superimminet um-
bris,

Lenæo quondam Lucus sacer, unde per orbem

Funerea in Lacrymas primum est advecta Cu-
pressus.

Nam quoties solvunt lunato è littore Naves,

Felicisq; vocant Zephyros, nigrantibus umbris

Volgò
Le Cy-
pressus.

Alta * Cupresseta auspiciis, Nercumque seren-
tem

Deposcent; Bacchumque sonis, votisque sequun-
tur.

Sed non antè datur vada caca subire Garumna,

Et fluvii claustra eniti felicibus auris,

Munera, latitudinque Dei toto orbe vehentes;

Nigricomos quàm quis decerpserit arbore ra-
mos,

Ritè memor, sylvaque comas, & tempora
cingat

Tristior, & Baccho dei lamentabile cæmen.

Ultimam ille Periodum cum abfolveret,
Ecce à fluvio Tormentorum fragores continui,
per

er totum, quod infederamus, Collis latus, perpetuo excepti jugo, se-se longo tractu volutant : & sinuosis repercussi, resultantésque voluminibus, pro declivium locorum inæqualitate, ad nos usque tandem perveniunt ; ac cæco murmure deinde juncti sylvam implent. En, inquam, receptui canitur : reliquum diem hæc nos Musica manet : jam inclinante in vespèram die ab urbe & agris moniti negotiatores advenere, suosque, longo postliminio navibus recepti, invisunt, Bibitur in longam noctem. Post tonitruorum fragores & crepitus, tubæ succedent & litui, tum inconditæ vociferationes, atque in orbem tonitrua, nihil in noctem quietis. Ergo omnes, me hortante, surgunt, & quamquam ægrè nonnulli carmine intacto & nondum excusso, immaturo, ut illis videbatur, tempore discederent ; vicit tamen necessitas, ac in descensu Collis, totoque deinceps terrestri stadiorum aliquot itinere, ac fluvii tractu, coëgit, mihi meisque carminibus inviti volentes. ve parcerent. Vos, Auditores, quibus & scena tranquillior, & Musarum otia favent, ut libuerit, ad examen nunc, & ipsum Carmen, & cætera aliorum dicta omnia revocate.

F I N I S.

O

IN-

INDEX RERUM.

A dmiratio unde ab Oratore excitari possit ?	pag. 60
Admirabile quid sit in Poësi & pictura.	122
Æstus Maris, & de eo varia	175
Aranca tela Descriptio carmine.	131
Burdigalensis portûs, urbis, & circumjecta Regionis Descriptio	168
Charaeter Orationis Panegyricæ in quo consistat	36
Cleopatra moriens. Descriptio.	95
Comparatio Poëseos & Picturæ.	129
Cultus in Poësi quis esse debeat ?	153
Cupresseti Burdigalensis Descriptio.	219
Delectatio unde nascatur ex Poësi ?	144
Equi mansueti Descriptio carmine.	158
Equi bellatoris Descriptio.	160
Fletus cur dulcis sis miseris ?	101
Fluctus Aquitani Descriptio.	180
Ejus causæ.	172
Fabula de ejusdem fluctus Origine.	180
Fabula de Tarentulæ & ejus morsus curatione.	80
Fabula de Cupresseto Burdigalensi	219
Fabula Promethei hominem ex luto & lacrymis fingentis.	86
Funambuli saltantis Descriptio.	131
Historia atates varia apud Romanos.	43
Historiæ scribendæ difficultas.	5, 12, 13
Historiæ Idæa.	44
	Histo-

<i>Historia scribenda leges.</i>	30
<i>Historia fabularis, seu Romantii Natura, & Idea.</i>	17
<i>Historicorum veterum characteres varii.</i>	45
<i>Q. Curtii.</i>	42, 53
<i>Livii.</i>	46
<i>Cornelii Taciti.</i>	46, 47
<i>Velleii Paterculi.</i>	48
<i>Sallustii.</i>	48, 49
<i>Ful. Caesaris.</i>	52
<i>Judicia de Historicis veteribus.</i>	11
<i>Ingenium ex oculis maximè emicat.</i>	12
<i>Lacrymæ in luctu cur suaves ?</i>	77
<i>Lacrymarum commendatio.</i>	91, 103
<i>Lacrymæ rerum pretiosarum origo.</i>	119
<i>Orator optimus cur optimus Historicus ?</i>	3
<i>Panegyrica Orationis Idea. 46. Materia & finis.</i>	
65. <i>Figura præcipua.</i> 75. <i>Elocutio.</i> 77. <i>quæ in ea cavenda ?</i>	78, 79.
<i>Pictura admirandæ quadam</i>	126
<i>Poëscos & Picturæ comparatio.</i>	123
<i>Poëta cur ingeniosiores Oratoribus credantur ?</i>	
167, <i>an id proveniat ex utriusq ; Natura</i> 203	
<i>an ex Arte ?</i> 206, <i>an ex vitiis utriusque ?</i>	
209, <i>an ex virtutibus ?</i> 214, <i>an ex laude propria vel aliena ?</i>	212
<i>Romantii artificium.</i>	17, 26
<i>Romantiorum Lectio ut mores corrumpit.</i> 21, & deinceps.	
<i>Satyra in Romantios & eorum Lectores.</i>	36
<i>Tritonis cum Fildicæ certamen.</i>	148
<i>Voluptas ex spectaculis tristibus, & poësi tristori, cur major quàm ex latiori existat ?</i>	109

MADRIGAL

Fait le jour de la naissance de Monseigneur le Duc d' Anjou :

TANDIS qu' aux bords du Rbin par sa seule
presence
Louis fais tous les jours trembler ses ennemis,
Le Ciel luy donne un second Fils,
Pour pourvoir apres luy soutenir sa puissances
Si chaque jour ce Monarque vainqueur
A d' autres conquestes aspire,
C' estoit trop peu d' un Successeur
Pour la grandeur de son Empire.
Puisque rien aujourd' huy n' arreste ses Explois,
Il gagnera bien tost de quoy faire deux Rois :
Ses deux Fils regneront avec mesme advantage
Sur cent peuples divers,
Et partageant leur heritage
Ils partageront l' Univers.

P. DEVILIER S. I.

IDEM

IDEM LATINE.

DUM Rheni ad ripas Lodoicus fulminat
armis
Dux ipse ingentis belli, Patrem astra secundo
Pignore amica beant, longa ut post fata super-
stes
Usque sibi, regnóque potens, in prole trium-
phet.

Si victor palmis palmas atque urbibus urbes
Rex quávis luce accumulatur, quam provida
faustis

Auspiciis, aliam sobolem dant Sidera patri !
Nempe unus tanto Imperio non sufficit hæres.

Nil quando invicti felicia cœpta moratur
Herois, gemino Regi duo regna parabit
Ilicet, atque una gnatos dominatier ambo
Sorte pari latè in populos mirabimur ; ac si
Partiri fors contigerit sibi jura relicta,
Divisus cedit geminis hæredibus orbis.

P. PERIGAUD.

SUR-

SUR LA MORT
DE MONSEIGNEUR
LE DUC D' ANJOU.

*IL meurt ; & la cruelle Parque
Ne la point épargné ce Prince, que mes vers
Avoient destiné pour Monarque
A la moitié de l'Univers.
Ma Muse me trompa, quand elle me fit dire
Qu'il falloit au Roy plus d'un Fils,
Pour conserver tous les Païs
Que son bras chaque jour soumet à son Empire.
Non, non, quand satisfait d' avoir mis sous
ses Loix
L'un & l' autre Hemisphere,
Il bornera le cours de ses fameux Explois ;
Le Dauphin seul pourra tout faire,
Et l'en verra le Fils à l' exemple du Pere
D'un Empire si grand soutenir tout le poids.*

P. DEVILIERS I.

IDEM

IDEM LATINE.

BELLACI Ludovix vultu dùm littora Rheni
Fulminat, & trepidos latè quatit arduus
hostes,
Prole beant Regem superi, sceptrique potentis
Incrementum ingens, Patri spes altera surgit.

Nimirùm si tanta dies miracula rerum
Quælibet affectat, palmæque inspirat amores
Ex alijs, victori unus non sufficit hæres
Imperii, duplicemque animum petit improba
moles.

Ergo præit quando expansis victoria pennis,
Nulla mora est : geminis geminas metet ipse
coronas

Regibus, & parili se majestate ferentes,
Spectabunt natos populi, centumque superbis
Gentibus unanimes, simul & patrimonia fratres,

Divisumque regent sceptris concordibus orbem.

PETRUS OLIVIER.

VER-

VERSIO LATINA.

HE U moritur ; sed enim fallaci nomine
Parca,
Crude'is, ipsô principem exortu necat !
Cui mea, regalem spondent dum carmina for-
tem,
Orbis subacti vota d' midium dabant.
Mendax Musa mihi, vanusque canebat Apollo,
Regi nec unam sufficere sobolem Patri.
Sic cumulos palmarum olim, sic poscere fata,
Sic pondus immensum Imperi & molem
improbam.
Non ita : namque etsi totum sub legibus Or-
bem
Utroque ab axe teneat ; & palmæ satur,
Terminet Oceano famam, terrisq; triumphos,
Totusque Atlanti Mundus incumbat suo ;
Par DELPHINUS erit, Patriſque exem-
pla secutus,
Cervice rectâ solus Imperium feret.

PETRUS OLIVIER Pictav.

FINIS.

